

Hertugdømmet Slesvig, i dets Forhold til Kongeriget Danmark, og til Holsten.

En kort historisk Skizze,

af

E. Molbech.

Forerindring.

Det er naturligt nok, at Sønderjyllands, eller det slesvigske Hertugdømmes ældre og nyere Forhold, og Landets politiske Historie, ved den nyeste Tids Begivenheder have vundet en forøget Interesse. Det kan hverken siges, at der fattes Kilder til denne Historie, eller at den ikke var bearbejdet. Imidlertid er dette egentlig ikke sket, siden Christiani og Hegewisch i det bekjendte Værk (1775—1802) baade udførligt, grundigt og overhovedet med en nu seldnere historisk Upartiskhed, behandlede begge Hertugdømmers, Slesvigs og Holstens Historie, deels i særskilte Afsnit, deels under eet, eftersom de enten havde egne, eller fælles Regenter; og med Hensyn til Landenes Deling imellem Vinter af det Oldenborgske Huus. Sildigere Arbejde af denne Art (naar vi forbigaae en stor Deel fortrinlige Afhandlinger, kritiske Undersøgelser og Monographier, foruden Diplomfamlinger og andre Kildekrifter, hvorved man, fornemmelig i Holsten, med berømmelig Iver har behandlet denne Gren af den dansk-tydske Historie) ere overhovedet kun Compendier og Udtog af hine to Forfatteres Hovedværker; og kun, i Forening med den holsteniske Retshistorie, er Hertugdømmernes politiske eller Statshistorie behandlet i en kort Fremstilling, med mere selvstændig videnskabelig Charakter, men allene fra et holstenisk Standpunkt, (af Falk: Handbuch des Schlesw. Holsteinischen Privatrechts, I. Theil. 1825.) Hvad de seneste Aar have fremkaldt under Navn af »Hertugdømmet Slesvigs Historie« er mest ikkun ubetydelige Compilationer og Smaa skrifter paa saa Art, skrevne med Parti-Anskuelse. En agtværdig Undtagelse herfra gjør C. v. Wimpfens Arbejde:

„Geschichte und Zustände des Herzogthums Schleswig oder Südjütland, von der ältesten Zeit bis auf die Gegenwart.“ Glensb. 1839. 341 S. 8. Denne Forfatters i Forerindringen yttrede Anskuelse af de slesvigiske eendommeligt nationale Forhold er saa rigtig*) og saa fiernet fra enhver uhistorisk Tendens, at vi, ved her at meddele den som Bidrag til Bogens Charakteristik, troe at burde astrykke disse Ytringer i Grundsproget:

„Die Geschichte des Herzogthums Schleswig oder Südjütland stellt einen Kampf dar zwischen ursprünglich dänischer und eingedrungener deutscher Nationalität, der unter wechselnden Formen bis auf den heutigen Tag fortbauert. Während in Mecklenburg, Pommern, Brandenburg, (Lausitz), Schlesien und Preussen das Deutschthum fast gänzlich die einheimischen Nationalitäten unterjocht oder verdrängt hat, ist dieses in Schleswig nicht der Fall gewesen. Hier ist die dänische Nationalität, obgleich seit Jahrhunderten fortwährend zurückgedrängt, immer noch überwiegend.

„Ungeachtet dieses eigenthümlichen Verhältnisses ist die Geschichte des Herzogthums Schleswig bisher nicht besonders bearbeitet worden. Sie findet sich nur behandelt in der Geschichten den Herzogthümer Schleswig und Holstein von Christiani, Hegewisch, Kobbé und Andern. In diesen werden indessen nicht allein die Eigenthümlichkeiten Schleswigs fast gar nicht berücksichtigt, sondern es wird auch Schleswig ganz als getrennt von Dänemark, und dagegen mit Holstein verbunden, dargestellt. Schleswig ist aber ursprünglich ein dänisches Land, und gehört zum dänischen National- und Staatsverbande. Die ursprüngliche dänische Landesethümlichkeit blickt überall durch. Auch die staatsrechtlichen Verhältnisse des Landes bieten zu verschiedenen Zeiten mehrfache Eigenthümlichkeiten dar. Eine eigene Bearbeitung der Schleswigschen Landesgeschichte erscheint daher ebensowohl richtig, als nothwendig, weil nur in einer solchen die eigenthümlichen nationalen und staatsrechtlichen Verhältnisse gehörig beachtet werden können.“

En Bog, der er skrevet fra et saadant Standpunkt, har under de nærværende Forhold ikke kunnet vente sig eller opnaae nogen meget opmuntrende Modtagelse; formodentlig heller ikke nogen stor Udbredelse i Hertugdømmerne. Den er tillige, ligesom det meste af disses Literatur, næsten ubekendt i Danmark; hvilket den langtsfra ikke fortjener at være, da den

*) Kun med Forfatterens Ytring: at den i Aarhundreter undertrykte og tilbagebragte danske Nationalitet „endnu er overveiende“ i Slesvig, led der sig vel ikke en og anden Indsigelse, naar Sætningen skal gielte for det hele Land overbevædet.

som Haandbog i den slesvigiske Specialhistorie er den brugbareste, eller egentlig den eneste, som høves. Imidlertid fandt jeg det, under visse Omstændigheder og efter Tidens Løb, saameget mindre overflødig, at give danske Læsere en kort Oversigt af Hertugdømmets Slesvigs Skiebne, fra de første Tider, hvor det fremtræder i Historien i særskilte politiske Forhold til Nabolandene, og især som Gienstand for hollstenske Fyrsters meer eller mindre heldige Stræben efter at løsrive det oprindelig danske Land fra sit Statssamfund med Kongeriget. En saadan, allene til den factiske og chronologiske Beretning af det historiske Stofs Hovedpunkter og af de vigtigste udfyldende og oplysende Begivenheder, indskrænket Ledetraad, har jeg her søgt at meddele dette Tidsskrifts Læsere. Hvad der hører til Hertugdømmets statsretlige Forhold, Cultur- og Retshistorie, Nationalitetens og Sprogets Skiebne, ligesom overhovedet til den historiske Statistik, har i denne korte Fremstilling reent maattet forbigaaes; eller kunde knap paa et og andet Punkt i Forbigaaende antydes. Hvides den brugbar til Oversigt og Eftersyn, hvor man vil kiende de politiske Begivenheders Sammenhæng, eller opsoge et eller andet Factum paa sit Sted i Aarenes Følge: da opfylder den sin Hensigt. En dybere i det Enkelte gaaende, paa Brugen af de sidste 3 til 400 Aars Specialkilder bygget historisk Skildring af Slesvigs indre Forhold fra 1460 til denne Dag: er et Arbejde, som endnu venter paa en redelig, upartisk, af høiere Sandheds-aand besjælet og behersket Forfatter.

I disse Blade kan saaledes lige saa lidt være Tale om historisk Kunst, som de ere fremkaldte ved ufri Hylding af nogen eenstidig politisk Tendents. Hvis det imidlertid ogsaa af dette simple, korte Omrids fremgaaer, hvormegen Trængsel, Uret og Skade Danmark og Folket i Slesvig fra det 12te til det 15de Aarh. har lidt ved de, for det meste ved Hanseslædernes understøttede, og med dem samvirkende hollstenske Fyrsters og Adelsmands Indgreb, Voldsomheder og Udsuelser — hvorledes det aldrig var de egentlig slesvigiske Hertugers Maal, at udvide Landet ved nogen Indlemmelse, paa hien Side af Eideren, men derimod var de hollstenske Fyrsters tidlige og stadigt forfulgte Niemod, at rive Slesvig til sig, for at knytte det til Nordalbingien, som det ikke tilhørte, eller for at udvide Holstens og Tysklands Eidergrændse til Konge-Maen — hvor naturlig, i Følge heraf, den Politik maatte være, hvorefter Baldemar Atterdag og Erik af Pommern i en Tid, der laae Danmarks og Sønderjyllands Eenhed fire hundrede Aar nærmere, have stræbt og havt til Hensigt at

sonderribe den fra Holfstens Side udgaade Forbindelse med det danske Hertugdømme — endelig hvor tydeligt det bliver, at alle Bestræbelser paa Papiret for at gjøre Slesvig til et tydsk Land, maa fremtvinges ved at gjøre Vold baade paa Naturen og Historien, hvorimod Landets oprindelige Danskhed (skiondt halv fortydsket ved sildigere holfstensk Magt og Indflydelse) overalt træder baade naturlig og historisk frem: — da vil man ei kunne sige, at det er Fortælleren, der danner og frembringer noget udenfor Historien; men man vil finde, at det er Begivenhederne selv, der efterlade hine Indtryk og Resultater.

Den 15de Oct. 1816.

I. Fra det ældste Tidspunkt, hvor det danske Riges Tilværelse fremtræder med historisk Bevidsthed, udgjør det nærværende Hertugdømme Slesvig et af dette Riges Landstaber; eller, hvad maaskee snarere kan siges, det udgjør i den næste Deel af den danske Stats tidligste Periode, en ifkun ved Kongeaarens svage Naturgrændse adskilt Deel af den jydskke Halvø. Adskillelsen er ikke i den ældste historiske Tid betinget ved nogen Stammeforskiel imellem Beboerne af begge Halvøens Hoveddele, hvilke man først i en sildigere Periode udmærkede fra hinanden ved Benævnelserne *Nørre* og *Sønderjylland*¹⁾. I forhistoriske Tider, navnlig før og under de sarske Udvandringer til Britannien og Erobringen af dette Land, boede derimod, i Følge de Spor og Mærker, vi finde saavel i Sagnhistorien og Kroniken, som i Sproget, tre eller fire Folkestammer paa den jydskke Halvø, fra Skagen til Eideren, nemlig *Nord-Danske* eller *Skandinaver*, *Jyder*, *Angler* og *Friser*. De to sidste Stammer have, som tydelige Spor, tildeels endog i den

¹⁾ Endnu i det 14de Aarhundrede skrev de slesvigiske Hertuger sig: *Dux Jutiae*, Hertug til Jylland. Benævnelserne *Sønder-Jylland*, for Hertugdømmet Slesvig, forekommer paa Latin under Erik af Pommern, og i danske Diplomer fra det femtende Aarhundrede.

nuværende Befolkning, udvise, havt deres Sæde i den sydlige og sydvestlige Deel af det nuværende Hertugdømme Slesvig. Den jydskke Stamme — een af dem, som ældgamle Kilder nævne tilligemed Angler og Sæxer blandt Englands Erobrere — var derimod ikke indskrænket til Landet Sonden for Konge-Naen; dens Hiemstavn har i en forhistorisk Tid strakt sig høit op paa Halvøen, mest paa dens vestlige Side, indtil Liimfjorden, og til Thy-Land paa hiin Side af denne Fjord. Et endnu levende Beviis paa denne den jydskke Stammes geographiske Udstrækning ligger i Sproget. Endskiøndt der i Almindelighed kun tales om een jydsk Dialect, hersker dog i denne Sprogart en organisk Foeskielighed i et vigtigt grammatisk Punkt, der tydeligt røber en ældgammel Stammes- og Sprogforskjel imellem den vestjydskke og den nord-danske, eller skandinaviske Stamme, i Vendsyssel og i den mere østlige Deel af Halvøen, Sonden for Liimfjorden. Det er den sarkiske, germaniske eller tydske Artikels Brug foran Substantiverne (o Bord o: Bordet; a Foor o: Faarene), der ved en mærkkelig Sproggrændse endnu den Dag i Dag overskræver Nørre-Jylland i to Dele; men tillige indbefatter den hele danstalende Deel af Hertugdømmet Slesvig under den jydskke Stammes, ved hiin Sprog-Egenhed betegnede Eenhed. Herved bevises i det mindste saameget, at der ligesaa lidt i gamle Tider, der ligge fiernere end det danske Riges Dannelses, som den Dag idag, har været nogen, ved Stammeforskjel betinget, eller til det nu antagne Grændsefkiel bunden Adskillelse imellem Nørre-Jyder og Sønderjyder.

Den jydskke Stamme, der fornemmelig, som man sporer, har været i Besiddelse af Halvøens vestlige og sydlige Deel, har uden Tvivl oprindeligen været af germanisk, eller mere egentlig af sarkisk Udspring. Den har saaledes ogsaa deeltaget i de Sotog til Britannien, som i det 5te Aarhundrede,

efterat Romerne havde opgivet Besiddelsen af denne Ø, lagde Grunden til dens Undertrykkelse og til Oprøret af de syv angelsaxiske Riger. Men uden Tvivl er det ogsaa netop fra den Tid, at en alvorligere Kamp er opstaaet imellem de i Halvøens nordligste og østlige Deel indvandrede og bosiddende skandinaviske (gothiske eller danske) Folkestammer og de ved Udvandring svækkede saxiske Indbyggere. Denne i flere Aarhundreder fortsatte Kamp har havt til Folge, at Østdanske og Norddanske Benævnelser, der endnu forekommer i det gamle angelsaxiske Heltedigt om Beowulf) i stærkere og mere talrige Flokke ere indvandrede paa Halvøen, og at denne, efterat en Blanding af danske og saxiske Stammer allerede længe havde vedvaret, omsider imod Enden af det 9de Aarhundrede endtes med, at det danske Herredømme befæstedes og udvidedes over den hele Halvø, som i Fortiden bar Navn af den cimbriske, senere af den jydsk. (Hiint maaskee efter en celtisk, ligesom uden Tvivl dette efter en saxisk Hovedstamme.) Med andre Ord, som det hedder i gamle islandske Sagn: den østdanske Konge Gorm, med Tilnavn den Gamle, forjagede de Sysseltonger eller Hovdinge, der endnu vilde være uafhængige i Jylland, og undertvang alt Landet lige til Elven.

Under saadanne historiske Betingelser har ikke blot en Stammeblanding, men ogsaa en Sprogblending af skandinaviske (danske) og germaniske (tydske) Elementer, fundet Sted paa Halvøen, og have der efterhaanden udviklet den nærværende jydsk-danske Dialect, med dens tvende, ved den ovenfor angivne grammaticalske Grundforskjel i Artikelens Brug adskilte Hoved-Dele. — I denne Dialect have imidlertid de Danske Elementer, som vi see, faaet en afgjørende Overvægt. Uagtet den saxiske eller tydske Artikel, der endnu vidner om en saadan Sprogblending, er dog ogsaa de dansktalende Sønderjyders

Sprog en afglort dansk Mundart; og de danske Bynavne i Sønderjylland, — allevegne et af de ældste Sprogmonumenter — vidne om, ligesom ogsaa Inddelingen i Syssler og Herreder, at Hertugdømmet Slesvig, saa tidligt som en Bebyggelse i Landsbyer har fundet Sted, eller fra de første Spor af politisk Forfatning, Inddeling og Bestyrelse, har været **et dansk Landskab**.

2. Herved er dog at erindre, at med Hensyn til Indbyggere, maa der gøres Undtagelse med de Districter af Hertugdømmet, som ligge imellem Trene, Slien og Eideren, hvor flere gamle historiske og geographiske Spor bevise Tilværelsen af en oprindelig sarsift Befolkning og Forfatning, et andet Almue-Sprog, (Plattdybsk) og en anden Bygningsmaade²). Med andre Ord: Trene og Slien vare Jyllands ældste Grændse; det var ogsaa denne, som man ved Dannevirke søgte at befæste og forsvare. Men dette er en historisk Omstændighed, uden nogen Indflydelse paa de sildigere politiske og statsretlige Forhold. Da det danske Rige, fra Harald Blaatands Regiering af, havde opnaaet fast Tilværelse og Statseenhed, da var allerede Rigets Grændse udvidet til Eideren; men dersom der endnu, fra det tydske Riges Side, kunde have været nogen retsgrundet Paastand paa et Overherredømme over hiint, i ældre Tider omtvistede Grændseland imellem dette Rige og Danmark: saa maatte enhver Grund til saadan Paastand være udslettet ved den Forening, der sagdes at være indgaaet imellem Knud den Store og Keiser Conrad II. om Afstaaelsen af Landet imellem Slien og Eideren til Danmark³).

Ligesaa lidt have de paa en Deel af den vestlige Kant af Sønderjylland indtrængte eller indflyttede Friser (de saakaldte

²) Volken Stapelholm S. 113. „Plattdutsche Sprache; und holsteinische Bauart der Häuser ohne Schornsteine.“ Jensen kirchliche Statistik des Herzogth. Schlesw. I. S. 17.

³) Adam. Brem. Hist. eccles. L. II. c. 93. Euhm Danm. S. III. S. 602.

Nordfriser) udøvet nogen politisk Indflydelse paa dette Landskabs tilkommende Skiebne og Forhold til det danske Rige. Disse Nordfrisers oprindelige Stilling til det frisiske Stammefolk ligger længere tilbage i Fortiden, end al historisk Kundskab; og endskiondt Mogle have villet finde det rimeligt, at en frisisk Indflytning Norden for Eideren kunde være skeet, i Anledning af Anglers og flere jydskes Stammers Udtog til Britannien: saa bliver dette altid kun en Gissning; hvorimod adskillige vægtige Grunde synes at tale for en høiere Alder af Nordfriserne Bopæl i Sønderjylland. — Fra det tidligste Tidspunkt, hvor vi befinde os paa en historisk, om endog kun svagt belyst Grund, see vi Nordfriserne i et afhængigt Forhold til de danske eller jydskes Konger; og flere af disse (Baldemar Atterdag endnu 1344) gjorde det danske Herredømme over de frisiske Herreder ved Vesterhavet giældende ved Vaabenmagt. At et saadant Forhold først kan være udgaaet fra de Krige imellem frankiske og danske Konger, (navnligen under Carl den Stores Regiering) som fandt Sted i Begyndelsen af det 9de Aarhundrede, er maaskee ikke uden Rimelighed. Historisk vist er det, at efter hiin Tid findes ikke mindste Spor til nogen Forbindelse imellem Friserne, Norden for Eideren, og de mere sydligt og vestligt ved Nordsøen bosatte frisiske Stammer (Westfriser og Ostfriser).

3. Det er en, i den nyere Tid oftere gientaget Anskuelse og Paastand, at Sønderjylland fra ældgammel Tid, om det endog efter Gorm den Gamle hørte under den danske Krone, dog altid var betragtet som et, under særskilte Forhold staaende Landskab, eller, i Folge den senere Benævnelse, som et eget Hertugdømme. Dette er i sig selv kun et Forhold fra en sildigere Tid, som man vil overføre og gjøre giældende i den ældre. Om de ældste danske Enekonger have sat en Jarl i Slesvig til at vogte Grændsen ved Danevirke mod de tydske Keiseres

Markgrever i Holsten eller ved Eideren: saa har dette intet at gjøre med sildigere Tidens Hertuger og Lehnshold. Den gamle, ikke langt fra samtidige Beretning: at Keiser Conrad II., paa Grund af Forlovelsen imellem hans Søn Henrik III. med Knud den Stores Datter Gunhild, (eller Kunigunde) ophævede det tydske Markgrevskab ved den danske Grændse: er maaskee ikke saa usandsynlig, som Nogle (bl. a. Gram) have villet gjøre den. Om Bestaaffenheden og Beliggenheden af dette Markgrevskab mangler derimod al historisk Sikkerhed; og det er langt mere sandsynligt, at de tydske Keiseres Markgrever have havt deres Sæde enten i Hamburg, eller andensteds i Nordalbingien, end at man nogeninde har kunnet forflytte dette Markgrevskab op til Staden Slesvig. Der kan i det høieste ved dette Forhold blive Spørgsmaal om det lille Landstrøg af Sønderjylland imellem Elien og Eideren, hvilket man fra den danske Side, ved Anlægget af Danevirke, lod være udenfor dette Grændseværn.

Det er ikke usandsynligt, at denne Landstrækning har været et Grændsedistrict, saaledes som man paa flere Steder (f. Ex. imellem England og Skotland) finder dem; et Stykke Land, hvorom det en Tid lang har været uvisst, til hvilket Rige det egentlig hørte. Saaledes bliver hiin noget usikre Begivenhed, i Fald den virkelig har fundet Sted, uden videre Betydning, med Hensyn til Sønderjyllands oprindelige Forhold til Danmark, eller til Holsten. Dette oprindelig danske Landskab har dog aldrig, Norden for Elien og Trene, været Gienstand for Besiddelse eller Lydighed under Tydslands Keiser, enten før eller efter den Saliske Conrads Regiering.

Ligesaa lidt finde vi i det første Aarhundrede, efterat det danske Rige under Gorm den Gamle og Harald Blaatand var fremtraadt som Statssamfund eller Monarchie, under een Konges Styrelse, og med erkjendt Arveret og Arvesølge hos

denne Konges Efterkommere, noget Spor til et særskilt Forhold for Sønderjylland, der skulde have meddeelt dette Land anden Forsatning, end de øvrige danske Provindsjer. Efter Christendommens Indførelse og Stiftsstedernes Opkomst, fik Slesvig sin Biskop og sit Capitel, ligesom de fire Bispedømmer i Nørrejylland; og den gamle danske Inddeling i Sysler og Herred er, ved Siden af Landsbyernes danske Navne, det ældste og sikkerste Beviis for, at Sønderjylland deelte i eet og Alt baade Nationalitet og Stats-Organisme, saa tidligt som man kan tale om den sidste, med det øvrige Danmark.

4. Den første historiske Begivenhed, hvorved Sønderjylland, efter det samlede danske Riges Stiftelse, fremtræder i et andet Forhold til Kongeriget, end de øvrige danske Landskaber, er denne, at Kong Knud den Hellige (1080) indsatte sin yngre Broder Oluf, som det hedder til Hertug (Dux) i Slesvig. Heri kan man dog ikke med nogen Grund see et virkeligt Lehnforhold, som indtil den Tid havde været ganske ukendt i Danmark. Kongen har snarere betragtet Oluf som sin Jarl, Statholder, eller i et lignende Forhold som det, hvori de ældre tydske Keisere betragtede deres Markgrever (Custodes limitum). end som egentlig Vasal eller Lehnshertug. Han affatte ikke allene Oluf, da denne gjorde sig mistænkt for Forræderi mod sin Broder; men behandlede ham ganske som Underfaat, lod ham lægge i Lænker og føre til Glandern i Fangenskab hos Knuds Svigersfader, Grev Robert. Da Oluf siden (1086) efter Knud den Helliges Død besteg den danske Throne, vedblev Sønderjylland under hans og de følgende Kongers Regiering at være en dansk Provinds, og kom først paa en vis Maade i et andet Forhold til Riget, da Kong Niels, (1115) i Stedet for Jarlen Gilif i Hedeby, (Slesvig) der havde vrist sig utro eller forsømmelig paa et Tog af Kongen mod Bønderne i Bagrien, satte sin Brodersøn Knud

Griffson (Lavard) til Hertug over Jylland. Denne Udnævnelse, hvorved vi heller ei kunne tænke os andet, end et Jarlsdømme eller Statholderskab⁴⁾, som Kongen overdrog sin Brodersøn, da neppe nogen anden vovede at modtage det, skilte vel ingenlunde Sønderjylland fra det øvrige Danmark; men blev dog ikke uden Indflydelse paa dette Landskabs paafølgende historiske Forhold.

Knud Lavard fredebe med Dygtighed og Tapperhed de danske Grændser imod de obotritiske Vender, giengjeldte deres tidligere Rovtog og Voldsomhed ved Indfald i Bagrien og Mefflenborg, og tvang den vendiske Fyrste Henrik, der selv var Søn af en dansk Kongedatter og ikke uden al Ret paa sin Side i de Krige, han paaførte Kong Niels, til at indgaae Fred og Forlig med Danmark. Hans indvortes Styrelse af Landet udmærkede sig ikke mindre ved den raske og kraftige Aand, hvorved han tilveiebragte Fred og Sikkerhed, forfulgte og straffede Voldsmænd og Røvere uden Persons Anseelse, og bestræbte sig for at fremkalde Handel og Næringsflid paa en Tid, da begge Dele i Danmark vare i deres første Barndom. Men Knud Lavard, der havde tilbragt sin Ungdom ved den saksiske Hertug og senere Tydslands Keiser Lothars Hof, og siden bragtes ind i mange nærmere Forhold til de vendiske Lande, hvor indtrufne Begivenheder endog længere hen hjalp ham til at opnaae uafhængig Fyrstemagt, og Titel af Obotriternes Konge, (1129) viste sig tillige, som Følge heraf, meget tilbøielig for udenlandsk Samqvem, for at optage fremmede Sæder, tydske Skik og Levemaade. Historien beretter, hvorledes Hertug Knud kaldte mange tydske Haandværksfolk ind til Staden Hedeby eller Slesvig, havde tydske Krigsfolk, Borgstuevende

⁴⁾ Præfectura Slesvicensis benævnes det hos Saxo, L. XIII. p. 623, hvor han allerede næsten skriver om sin Samtid, hvis Forhold han i det Hæe rigtig og nøie har opfattet.

eller Diabanter, Sangere⁵⁾ og andre Tydskere ved sit Hof; hvilket neppe blev uden Indflydelse paa hans efterfølgende Skiebne og Drab, ligesom det ogsaa var de tydske Gildebredre, Borgere i Slesvig, der hævnedes deres Hertug ved at ihjelslaae Kong Niels (1134). Der siges videre, at han var den første, som indførte Saxisk eller tydsk Klædningsstik ved sit Hof, hvor han tillige yndede og brugte mere Pragt og Overdaadighed, end man i Danmark var vant til, selv i Kongens Gaard. Det synes saaledes som man fra Knud Lavards Tid kan regne den første Begyndelse til en nyere tydsk Indflydelse paa Sønderjyllands Indbyggere, uden at det dog enten med Rimelighed kan antages, eller ved Sprogmonumenter godtgøres, at en saadan Indflydelse allerede i det 12de Aarhundrede skulde have yttret nogen Virkning paa Sprogforholdene. Saameget mindre Grund er der til nogen saadan Formodning, som endnu i det trettende, ja selv i det 14de Aarh. vise de i det danske Sprog forfattede, eller af Latin oversatte slesvigske By-Love, eller Stadsretter, at Indbyggerne, ogsaa i den sydlige Deel af Hertugdømmet, i Tale og Skrift benyttede dette Sprog.

Saaledes gav Hertug Waldemar 1284 Flensborg en Kjøbstadret paa Dansk, eller rettere stadfæstede de af Stadens Overighed samlede By-Bedtægter. Hertugen selv regner her Flensborg med til Stæderne i det øvrige danske Land og Rige, ved at beraabe sig paa disse Stæders Bedtægter⁶⁾. Han stad-

⁵⁾ I Fortællingen om hans Død hos Saxo er det historiske Træk bevaret: at en Saxisk Sanger red med ham til Sloven ved Hærestet, hvor han blev drabt.

⁶⁾ I den latinske Confirmation af Flensborgs danske Stadsret fra 1284 undtager Hertugen 3 Artikler, som han ikke vil stadfæste, og tilføier ved den første af disse: „Quod etiam excipitur in legibus omnium civitatum terre Dacie.“ I Artiklen om Manddrab sættes Mandeboden „swo sum i all Danmark riki ær woon.“ (s. Corpus Statutorum Slesvicens. II. p. 202, 227.)

fæstede ligeledes samme Aar (1284) Byen Abenraa („Opnra“) dens Kiøbstadret eller Bystraa, hvori Slesvig erkiendes for en Deel af Danmark, da der i den 71de Artikel paaberaabes „hele Rigets (Danmarks) Sædvane,“ hvilket endnu i den langt sildigere plattyske Oversættelse er beholdt ⁷⁾. Samme Hertug gav Haderslev 1292 en Kiøbstadret, skrevet paa Dansk; han gav 1295 et Tillæg til den Flensborgske By-Lov, og hans Søn Hertug Erik et andet og nyere 1321, ligeledes paa Dansk. Disse Stadsretter ere saa meget mere mærkelige for Sprogforholdenes Historie, og som Vidnesbyrd om, at den sønderjydske Almue i det 13de og 14de Aarhundrede, endog i Kiøbstæderne, var danstalende: da deres hele Sprogform, og mange enkelte Ord-dannelser, tydeligt lægge for Dagen ved Præg af jydsk, og navnlig sønderjydsk Dialect, at dennes Bestaafenhed kan spores i Sproget for meer end 500 Aar siden, og at Haandskrifterne af disse danske Love ere nedskrevne i Provindsen selv ⁸⁾.

5. Ikke mange Aar efter Hertug Knuds og hans Farbroder Kong Nielses Død paafolgte den lange, for Riget forærvellige Kamp om den danske Throne imellem de to Prindsler,

⁷⁾ Det hedder i den latinske Text: „totius Regni consuetudinem,“ og i den plattyske: „also it in alle Dennemarcken Wanheit is.“ At man har en eller anden af disse slesvigiske By-Skraer eller Stadsretter paa Latin, og paa Dansk eller Plattysk tillige, eller allene paa Plattysk, beviser intet imod, at Betslagterne oprindeligen ere danske og dansk affattede. Baade de latinske og plattyske Texter ere fulde af gamle danske Ord, hvilke man har ladet staae uforandrede, som man har forefundet dem. (s. Werlauffs Præiskrift om det danske Sprog i Hertugdømmet Slesvig. S. 51. 52.)

⁸⁾ Af Haandskrifterne, hvori f. Ex. den Flensborgske Stadsrets danske Text indeholdes, er det ældste (i Flensborgs Stadsarchiv) skrevet imellem 1295 og 1321, og Sproget har tiendelige Anstrøg af den jydsk Dialect; ligesom dette ogsaa er Tilfældet med det bekiendte Flensborgske Haandskrift af jydsk Lov, omtrent fra samme Tid. (Rosenvinges Indledning til hans Udgave af danske Gaardsretter og Stadsretter. S. XLV.)

Svend Griffen (Grathe) og Knud Magnussen, i hvilken ogsaa Knud Lavards Søn, Baldemar, tog Deel, og længe var paa Kong Svends Side imod Knud Magnussen, som en Søn af Knud Lavards Morder. Kongen belønnede Baldemar ved at sætte ham til Hertug over Slesvig, ligesom hans Fader havde været det (1149). Forholdene forandrede sig; Baldemar traadte over paa Knuds Parti; den endnu vedvarende, ofte fornyede Krig tog en anden Vending; en Deling af det danske Rige skulde giøre Ende paa Striden; men Knud blev dræbt i Roskilde, og Svend faldt i Slaget paa Grathe Hede (1157, Oct.). Baldemar fik det danske Rige udeelt, og beherskede nu Slesvig som Konge. Efter endeel Mars Forløb satte han igien sin Slegfredsøn Christoffer til Statholder, eller Hertug i Slesvig; (1167? Suhm. VII. 229) og saaledes syntes det nu allerede at gaae over til at blive Skik, at man betragtede Sønderjylland som en Provinds, der ved sin Beliggenhed og ved Holstens og Bøndernes farlige Naboskab, var en mere usikker Besiddelse, og derfor behøvede en særegen overordnet Befalingsmand, Statholder, eller Hertug. Ligesaa meget virkede vel de givne Exempler, og Leiligheden, som de danske Konger fandt til paa denne Maade at anbringe en Thronfølger, eller at tilfredsstille en eller anden Prinds af Kongehuset.

Kong Baldemar gav ikke sin Søn Christoffer, som døde 1173, nogen Efterfølger; men Knud VI. havde, som det synes, tidlig (1188) udseet sin Broder Baldemar til at forestaae Sønderjylland, og overdrog ham Hertugdømmet, da han med sit 18de Aar havde naaet den myndige Alder; men Kongesønnen havde en farlig Medbeiler i den ærgjerrige Biskop Baldemar i Slesvig, antaget for en, efter Faderens Drab født Slegfredsøn af Knud V. (Magnusson), som deels var utilfreds med hiin Udnævnelse, deels som Uetling af Kong Niels ikke havde opgivet Paaastand paa Arveret, i det mindste til en

Deel af Riget; og maaskee har bygget en Udsigt i Fremtiden paa Knud den Siettes svagelige Helbred og Barnløshed. Denne Konge havde erkjendt Biskoppen for sin Frænde, og indsæt ham til at forestaae Hertugdømmet i Baldemars umyndige Aar. Under denne Tid havde Ditmarskerne løsrevet sig fra den bremiske Biskops Overherredømme, og underkasted sig Biskop Baldemar, og den Slesvigske Kirke, som Beskytter. Saa meget mindre vilde den herskesyge, stolte og trodsige Prælat, taale, at Hertug Baldemar sættes ham ved Siden. Han søgte Forbund i Holsten, og vandt den tydske Keisers Gunst; Omstændighederne hjalp ham til at blive valgt til Erkebiskop i Bremen, og da troede han sig stærk nok til med Magt at fremskynde Opnaaelsen af sine Hensigter. Han forlod pludselig Slesvig, for ogsaa i Norge at søge Hielp, og kom med nogle der udrustede Skibe tilbage som Kongens aabenbare Fiende. Nu tiltog han sig i sit Overmod endogsaa Kongetitel, (1192) og truede, i Forening med den holstenske Greve, Adolf af Schauenburg, Riget med en alvorlig Krig, der begyndte med et Indfald over Eideren af Biskoppens tydske Forbundsøen. Dette var vel kun et Slags Gientagelse af de ikke fiendnere tidligere Wendiske Indfald over Eidergrændsen; heller ikke var det første Gang, at Jylland prøvede de nye holstenske Grevers længer hen for Danmark saa fordærvelige Naboskab; thi allerede i Striden mellem Svend Grathe og Knud Magnusen havde Holstenerne taget den sidste Parti.

6. Et nyt Forhold var indtraadt i de nordalbinske Lande. Den saxiske Hertug Magnus, den sidste af den Bilsingiske Stamme, var død 1106. Keiser Henrik V. gav dette Hertugdømme til Greve Lothar (af Supplingburg) siden Keiser, under Navn af Lothar II. Den nye Hertug overdrog igien Holsten, som et under Saxis Høihed lydende Lehn til Greve Adolf af Huset Schauenburg, der blev Stamfader for

den Holstenke Greveslagt, som herskede over dette Land, (paa Ditmarsken nær) indtil den uddøde i Hovedlinien 1459 med Adolph VII. Det var den første Grev Adolphs Sønneson, Adolph III., som til Understøttelse af Biskop Baldemar gjorde et Indfald i Slesvig; men da Biskoppen, mere herskesyg end klog, ved List var bleven den danske Konges Fange, maatte den holstenke Greve ile tilbage over Eideren, og kunde snart ikke forsvare sit eget Land imod Knud VI. og den unge Hertug Baldemars seierrige Vaaben. Endnu inden Knud VI. døde (1202) var Nordalbingiens Erobring næsten fuldendt; og selv Ditmarskerne havde maattet underkaste sig det danske Herredømme.

I 21 Aar gif den seierrige Baldemar frem paa sine Erobringers glimrende Bane; men den ulykkelige Jagt paa Lys styrkede ham paa en eneste Nat (6te Mai 1223) fra det høieste Punkt i Magt og Glands, nogen dansk Konge siden Knud den Stores Dage havde naaet. Efter Freden 1229 beholdt han kun Rendsborg tilbage af alle sine nordalbingiske Lande, (Holsten, med den største Deel af Lauenborg og Meklenborg), som Keiser Frederik II i A. 1214 formelig, og uden noget udtryffeligt Forbehold af Lehnshøihed, havde afstaaet fra det tydske Rige til Danmark⁹⁾.

For Sønderjylland blev Baldemar den Andens Uheld en Begivenhed af uberegnelige Følger; men stor og til langvarig Fordærvelse for Danmark blev ogsaa Virkningen af det Skridt Baldemar II. tog, efter sin ældste Søn, den hyldede Thronfølger Baldemars Død 1231. Kongen havde først tillagt sin

⁹⁾ Det mærkbardige, i Mæg udstædte Afstaaelses-Diplom, haves vel ikke mere i Danmark; men en autentisk Vidisse af samme af 5te Mai 1304, og en anden ganske ligelydende af 15de September 1304, udsedt af Grev Geert af Holsten, og Biskopperne Oluf af Roskilde og Henrik af Neval, der tillige indeholder Keiser Alberts Stadfæstelse af 22de Mai 1304 paa Frederik den Andens Afstaaelse, ere endnu bevarede. (Thorkelin Diplomatar. I. 91. Suhn. D. 5. sst. IX. 233. 234).

anden Søn Erik, allerede som Barn, Titel af Hertug til Jylland. Nu lod han denne 1232 hylde og frone til Konge i Lunds Domkirke; satte den tredje af sine Sønner, Abel, til Hertug over Sønderjylland, og gav den fjerde Christoffer, Lolland og Falster; begge Dele upaatvivleligt efter den i Danmark og hele Norden herskende gamle Skik og Forsatning, som personlige Lehn, ikke som Arvelehn, der i Kraft af den første Forlehning skulde gaae over til Lehnsmændens Efterkommere.

Abel havde allerede i sin Faders Levetid, (1237) men imod dennes Ønske*), ægtet den holstenste Grev Adolf den Fjerdes Datter Mechtild, (Mathilde) og denne Forbindelse, hvorved han, uden Tvivl allerede misundelig over sin ældre Broders høiere Værdighed, saa tidligt tænkte paa at styrke sin Magt, blev snart en af Hovedkilderne til den fordærvelige indvortes Splid og Frændestrid om Hertugdømmets Lehnforhold til Kongeriget. Hertug Abel vilde, da Erik 1241 havde besteg den danske Throne, neppe engang i Navnet erkende sit Forhold, som Broderens Lehnsmænd. Det var allerede nu kommet derhen, at han ville betragte Sønderjylland som en Besiddelse, der ikke mere umiddelbart, som de øvrige Landskaber, tilhørte Danmarks Krone, ja vel endog reent var afrevet fra denne. Den Lehnspflicht, Kongen, hans Broder, fordrede af ham, at stille Krigsfolk af Slesvig til det Tog, Erik vilde gjøre for at vinde det tabte Nordalbingien tilbage, negtede ikke allene Abel at efterkomme; men greb endog til Vaaben mod sin Broder, for at forsvare sine Svogre, de unge holstenste Grever, hvis Formyndere han var. Vel standsede denne Broderfejde snart ved et Forlig, hvorved Abel frasagde sig Formynderskabet for de holstenste Grever; men den fornyedes atter et Aars Tid derefter, da Erik fordrede, at hans Broder skulde

*) „Quod pater moleste tulit, timens per hoc futurum Schisma inter fratres, quod & evenit.“ S. R. Dan. I. 167. (Chron. Er.)

tage Hertugdømmet til Lehn af den danske Konge. Abel negtede ogsaa dette, og vilde besidde Sønderjylland som et frit Arvegods. Den herved igjen opblussende og snart, efter en sluttet Stilstand, fornyede indvortes Krig imellem Brodrene medførte en Række af sorgelige, paa begge Sider for Landet og Undersaatterne ødelæggende Dytrin. Erik maatte stride ikke blot med Abel i Slesvig, men med Christoffer i Lolland, og med sin Halvbroder af uægte Fødsel, Knud, som Faderen havde sat til Hertug i Bleking. Kongen overvandt og forjog de to sidste fra deres Besiddelser. Med Abel sluttede han et Forlig 1247; men det blev atter brudt, og først efterat Erik med seirende Vaabenmagt ogsaa havde indtaget Slesvig og forjaget Abel, maatte denne, efter saa haard og langvarig en Modstand, falde til Joie, og tage Sønderjylland til Lehn af Kongen (1248). Erik, der ikke uden Kraft og Lykke i Krigen havde modstaaet og overvundet sine Fiender, beholdt den værste og farligste tilbage i sin Broder, hvem Kongen, mere trohiertig end forsigtig, selv gav sig i Bold, da han paa et Tog mod Holsten besøgte ham i Slesvig. Abel havde her ved sit Hof modtaget flere med Kong Erik misfornøiede Danske, deriblandt en af Kongens værste Avindsmænd, Ridder Lave Gudmundsen, i hvis Hænder Hertug Abel lagde sin Broders Skiebne. Et forræderisk Mord gjorde Ende paa Kong Eriks Liv den 10de Aug. 1249.

Ved et saadant Middel vandt Abel omsider den danske Krone. (1te Nov. 1250.) To Aar derefter faldt han i en Feide med Nordfriserne (29de Jun. 1252); men ingen af hans to Sønner opnaaede at blive hans Efterfølger i Danmark, endskiøndt Abel (paa Rigsdagen i Nyborg 1250 Hvitfeldt I. 207) havde faaet Stændernes Løfte paa at man vilde tage den ældste, Baldemar, til Konge efter Faderens Død. Men denne Søn var fraværende for at studere i Paris, da hans

Fader faldt; og da han ved Budskabet herom ilede hjem, blev han i Golln fængslet af Erkebiskoppen, der formodentlig paa denne Maade vilde tage Hævn over Eriks Mord. Saameget inarere kunde det skee, at de Danske, som desuden ikke let kunde glemme, hvad Deel Abel havde havt i Kongemordet, gif hans Slægt forbi, ved at vælge hans yngre Broder Hertug Christoffer til Konge; skiondt denue tilforn selv havde samtykket i, at Thronfølgen skulde blive i Abels Stamme

Unegteligt udøvede Rigets Mægtige, i hvis Hænder Kongevalget egentlig laae, en gammel Rettighed, som var grundet i den Vedtægt at der kunde vælges i, men ikke **udenfor** Kongestammen. Dog fulgtes her ikke den sædvanlige Skik, at blive ved den sidst afdøde Konges Linie og nærmeste Arving; og herved lagdes Grunden, ikke allene til vedvarende Splid og Modstand hos den forbigaaede kongelige Afkom, Abels Efterkommere; men derved ogsaa til den hele Række af Begivenheder, som, i Striden om Hertugdømmet Slesvig og dets Forhold til Kronen, bragte det danske Rige i det 14de Aarhundrede nær ved sin Oplosning.

7. Da de holstenske Grever, paa Svogerskabets Begne fremstode med den Fordring til den nye Konge, Christoffer den Første, at han skulde overgiye sine Brodersønner Hertugdømmet Slesvig, som deres Arvesand efter Faderen: afviste Christoffer denne deres Fordring med det Svar, at Hertugdømmet aldrig havde været arveligt Lehn; men tidligere danske Konger havde, efter eget Lykke, givet det til hvilken af deres Sønner, de vilde unde det; og selv vilde han handle dermed som han kunde forsvare for Riget. I en herover opstaaet Krig imellem Kong Christoffer og de holstenske Grever, hvori de brandenburgske Markgrever Johan I. og Otto III. toge holstensk Parti, gif det Kongen uheldigt; og i det Forlig, som han, ved fremmede Fyrsters Mægling, sluttede med

Greverne, (1253) maatte han indgaae det Vilkaar, at forlehue Abels Son Baldemar med Slesvig, naar denne blev myndig; hvorimod Formynderstabet for Abels Sonner skulde overdrages Kongen, der paaastod sin Ret dertil, som deres Farbroder og nærmeste fædrene Frænde. Det skeete 1254 i Golsding, hvor Baldemar fik Sønderjylland som Lehn af det danske Rige, imod Forpligtelsen at tiene Kongen, som sin Lehnsherre, naar Krigsopbud skeete, og stille Mandskab af Hertugdømmet, ligesom det var Brug i de øvrige danske Provindsler. Hertugen skulde, som andre Rigets Store og Lehns mænd, indfinde sig og tage Sæde ved Danehof eller Rigsdage; og fra Urnehoveds Landsting i Hertugdømmet skulde Dommene kunne indstævnes for Kongens Rætterting, ligesom i det øvrige danske Rige. I Lehnsbrevet blev ikke udtrykkelig nævnet noget, om Lehnet skulde betragtes som arveligt, eller personligt. Det sidste forudsatte Kong Christoffer, (ligesom alle hans Eftermænd paa Thronen) efter den i Danmark gjeldende Vedtægt; og da Hertug Baldemar 1258 døde, vægrede Kongen sig atter ved at erkende den yngre Broder Eriks Arveret til Hertugdømmet.

Fra dette Tidspunkt begynder den lange næsten uafbrudte Række af Stridigheder og uheldige Krige om Besiddelsen af Slesvig, som de danske Konger i henved 200 Aar maatte udholde med Abels og Hertug Eriks Efterkommere og med de holstenske Grever; og hvis første Anledning kan søges i Abels Giftermaal i det schauenborg-holstenske Huus. Disse fremmede Fyrsters Stræben og vedvarende Politik gif herefter ud paa, deels ved egen Magt, deels i Forbund med andre tyske Fyrster og med Hansestæderne, ganske at løsribe Sønderjylland fra det øvrige danske Rige; i det mindste at bringe det dertil, at denne danske Provinds erkendtes for at være overdraget for bestandigt som arveligt Lehns hertugdømme til Kong Abels Slægt.

Fra denne Konges Giftermaal udgik saaledes først den for Danmark saa ulykkelige nærmere politiske Forbindelse imellem Slesvigs danske Hertuger og Holstens tyske Grever. De sidste havde, ved Knud den VI. og Baldemar II. Grobringer, lært at frygte Danmark som Nabo; de forsømte nu ikke at benytte Leiligheden til at befæste deres egne Landes Sikkerhed, ved at danne i Hertugdømmet Slesvig et Slags Formuur for disse. De vilde have det adskilt fra Danmark, og saae derfor, som flere Træk i den følgende Tids Historie viser, egentlig ligesaa ugiern Udsigten til at en slesvigsk Hertug kunde komme til at bestige den danske Throne, som at Hertugdømmet igjen skulde blive inddraget under Danmark.

Under Christoffer I. Regjering udbrød tillige den i sine Virkninger skadelige og fordærvelige Strid imellem Kongemagten og Hierarchiet i Danmark, som i meer end 70 Aar bidrog saa betydelig en Deel til det danske Riges paafølgende Svækkelse, der tilsidst var nær ved at medføre dets Undergang. Allerede under Erik Bløgenning, der, endstøndt selv mere gudsfrygtig, end verdslig sindet, vilde lade den danske Geistlighed føle sin Myndighed, og ei vilde erkiende dens Uafhængighed af Staten, var Misforholdet begyndt. I Jakob Erlandsen, som imod Kong Christoffers Willie, i Begyndelsen af hans Regjering (1253) var bleven valgt til Erkebiskop i Lund, fandt denne Konge en dristig, modig, standhaftig Forsætter af den geistlige Magts formeente Rettigheder; en Modstander, som ikke frygtede for at træde i aabenbar Feide mod Kongen, og gribe til de yderste Midler for at bekæmpe denne med Kirkens Vaaben, hvoraf Tidens Forhold kunde love en farlig Virkning. Om denne endog blev ringere, end den usædvanlige Hierarch uden Tvivl har tænkt sig den — om Erkebiskoppen endog maatte see sin Sag forladt af de fleste danske Biskopper — ja, om Kongen endog kunde finde saa tro

en Tilhænger i Niels Erlandsen, Erkebiskoppens egen Broder, at han ved denne kunde lade ham gribe og lægge i Lænker: saa kunde han dog derved ikke hindre, at indvortes Forvirring, Tvedragt og Opstand reiste sig i Landet; og i det Kong Christoffer, midt under truende Udsigter, rustede sig til Forsvar, blev han bortrevet ved en pludselig Død, som man tilskrev Forgiftelse ved en Geistlig.

S. Endnu mørkere blev Udsigten for hans umyndige Søn Erik, der i sit 10de Aar besteg Thronen, som Faderens allerede valgte, men endnu ikke kronede Efterfølger. I sin Moder, Enkedronning Margrethe fra Pommern, fandt den unge Konge imidlertid en Formynderisse, der med Mandsmød optog Kampen, ikke allene med Hierarchiet i Danmark, eller dets uboielige, halstarrige Overhoved, Erkebiskoppen; men ogsaa med de holstenske Grever, som ikke forsømte at benytte det heldige Dieblif til at gribe til Vaaben for deres Søstersøn, Hertug Erik i Slesvig. Med hans Parti forenede ikke allene Erkebiskoppen sig; men søgte endog at tilvende ham den danske Krone; og, foruden flere Fiender, fik han ogsaa den Rügenste Fyrste ophidset til, i Forening med Hertugen, at giøre ødelæggende Indfald i Siælland og Skaane (1259). Saaledes maatte Danmark prøve de første blodige Frugter af Holstenernes Indblanding i Rigets og Kongehusets indvortes Anliggender. Slesvigs Losrivelse fra Kongeriget var allerede blevet de schauenburgske Grevers politiske Formaal; og Hertugerne, hvis Rettigheder de, paa Svogerskabets Vegne, vilde forsvare, bleve snart mere afhængige af Holsten, end af Danmark. — Erik vedblev Fordringen, at belehnes arveligt med Hertugdømmet; men lige standhaftig var Dronningen, som det 1260 lykkedes at faae sin Søn kronet. Da hun var endog tilboielig til at negte Hertug Erik For-

lehningen paa Livs tid, eftersom han i Forening med Danmarks Fiender havde givet sig aabenbar Krig mod sin Lehnsherre.

Hertugen fik da ny Hielp fra Holsten; og da han efter en 1259 sluttet Stilstand, var i Besiddelse af Sønderjylland¹⁰⁾, hvis personlige Forlehning han ikke vilde modtage, men vedblev at fordrø den arvelige: samlede Dronningen en Hær, og drog med sin Sø, den unge Konge, ind i Landet, for enten reent at fordrive Hertug Erik, eller tvinge ham til at falde til Føie. Saaledes udbrod en ny Borgerkrig om Besiddelsen af denne Provinds, der fra Baldemar den Andens Død syntes at være bestemt til at bringe Uheld, Forvirring og Frændesstrid over det danske Rige. I det allerførste Møde (paa Lohede ved Slesvig) imellem de kongelige og Hertugens Krigsfolk, vendte Lykken sig, ved to danske Anføreres Forræderi eller Feighed, saa afgjørende imod Dronningen, at den danske Hær ikke allene blev slaaet paa Flugt; men baade den unge Konge og hans Moder, som i en nærliggende Landsby ventede paa Slagets Udfald, faldt i Hertugens Fangenskab (28de Juli 1261). Dronningen blev ført til Hamborg, og givet den holstenske Grev Geert i Forvaring („in honesta custodia“); den unge Kong Erik bragte man til Norborg paa Als, hvor han sad fangen til 1263, da han blev given Markgreve Otto af Brandenburg i Forvaring. 1264 blev han frigiven, imod at forlove sig med en Datter af Ottos Broder,¹¹⁾ (Markgreve Johan I.) den brandenburgske Agnes, som

¹⁰⁾ Efter den tydske Annalist, hvis Aarbøger Langebek, efter Lindenbergs har optaget under Navn af *Annales Albiani* (S. R. Dan. I. 211:) A. D. 1259, Ericus, filius Abel Regis, in ducatum recipitur. De danske Annaler henføre Hertugens Besiddelse af Slesvig først til 1260, fra hvilket Aar man har Breve, hvori han skrev sig Dux Jutiae. (Sv. Suhm. X. p. 393. 417. 418. 431).

¹¹⁾ Om hendes Forældre (der angives forskielligt) jvf. især Suhm. X. p. 519. 20. Han følger med Rette Cont. Alberti Stadensis. ed. A. Hoyer. p. 7. 8).

Kongen dog først ægtede 1273. Et andet Vilkaar for Kongens og hans Moders Frigivelse var, at Hertug Erik skulde forlehnes med Slesvig; om Maaden, hvorpaa dette skeete, savnes Eftersretning i Historien. De foregaaende Begivenheder synes at forudsætte, at Kong Erik (Slipping) og hans Moder, ved deres Løsgivelse, ikke yderligere have kunnet forsegte det sonderjydske Lehn's personlige Natur; paafølgende Tildragelser gjøre det dog uvisst, om dets Urvelighed tydeligt og fuldstændigt er bleven udtalt. Imidlertid erkjendtes i ethvert Tilfælde ogsaa ved denne Leilighed Hertugdømmets Lehn'safhængighed af den danske Krone; men den slesvigiske Hertugs Besiddelse var endnu langt fra ikke udstrakt til det hele Land. De 13 frisiske Herreder, som den Tid fandtes paa Vestsiden af Sønderjylland, saa vel som Derne Femern, Als og Ærrøe, hørte ikke til Hertugdømmet. De sidste vedbleve dog længst at være et bestandigt Tvistsens Æble imellem Danmarks Konge og de slesvigiske Lehnshertuger. Stæderne Ribe og Rendsborg, som den Tid begge regnedes til Sønderjylland, hørte ogsaa under Kronen, ligesom tre Fierdedele af Staden Slesvig, hvoraf kun en Fierdedeel tilhørte Hertugen. Denne Stad havde derfor ogsaa (som man seer af den Slesvigiske Stadsret) to Bysogeder, en kongelig og en hertugelig. Kongen havde desuden meget Krongods (Konnunglet) i Hertugdømmet, og beholdt saaledes Anledning nok til at blande sig i de slesvigiske Sager; hvorimod Æbel af sin Fader ogsaa havde faaet Arvegods, baade i Siælland, Fyen og Langeland, som i den følgende Tid gav Leilighed nok til Stridigheder.

Disse udebleve heller ikke længe imellem Kong Erik og hans Fætter, Hertugen, i Anledning af slesvigiske Forhold. Begge gjorde Paastand paa Den Als, og trattedes desuden om Grændsefeskillet ved Ribe, og om Kongens og Hertugens Arvegods i Sønderjylland. Folgen heraf blev, at Erik Slipping i A. 1271

med en overlegen Magt faldt ind i Hertugdømmet, og besatte hele Landet indtil Eideren, paa Staden Slesvig nær, hvilken Kongen ikke fik i sin Magt. Hertugen overlevede ikke længe denne Modgang, og døde 1272; ligesom noget før ham hans Gemalinde Margrethe, en Datter af Danmarks Fiende, den rügenske Fyrste Jaromar. Nogle Nyere have villet giøre hende til en Datter af Grev Gerhard I. af Holsten, som var Hertug Eriks Sødfkendebarn. Flere andre Grunde, foruden et paa den Tid alt for nært Slægtskab tale herimod; og det er ved senere kristne Undersøgelser (af Carstens, Vid. S. Str. VI. D.) beviist og bestyrket ved gamle Annalers Vidnesbyrd, at det var Jaromars Datter Margrethe, som Hertugen ægteede omtrent 1261. To Sønner, Baldemar og Erik overlevede ham. Baldemar blev Faderens Efterfølger. Erik (med Tilnavnet Langbeen) blev siden Hertug over Langeland. Nogle tillægge Hertugen en tredje Søn, Abel, men vist nok uden Grund; og nu fornyedes den samme Strid om Formynderskabet, imellem Erik Slipping og de holstenske Grever, [disse vare Johan og Adolf, Sønner af Johan den 1de; og Gerhard og Henrik, Gerhard den 1des Sønner] der havde fundet Sted efter Kong Abels Død. Fra begge Sider sendtes en Krigsmagt ind i Sønderjylland; men skøndt det lykkedes Holstenerne at indtage Staden Slesvig, synes det som Kongen har været dem overlegen, og Striden endtes snart derefter ved et Forlig, i Folge hvilket Kongen skulde beholde Formynderskabet for Hertug Eriks Sønner; men forlehne dem med Hertugdømmet, saa snart de havde naaet myndig Alder. Erik Slipping blev derefter, som Formynder, i uhindret Besiddelse af hele Landet i 10 Aar, og holdt undertiden sit Hof i Slesvig; bl. a. da han der i A. 1273 med megen Høitidelighed holdt sit Bryllup med Agnes af Brandenburg.

9. Kongen maatte omsider, efterat have hørt det danske Rigsraads Betænkning, overgive Slesvig som Lehn til Hertug Eriks Søn Baldemar (i Slesvig den 4de). Det skeete 1283 i Bordingborg, og med den sædvanlige Betingelse: at Hertugen skulde som Lehnsmænd være forpligtet til at giøre den danske Konge og Riget Tjeneste, naar denne blev fordret. Neppe var han imidlertid kommen i Besiddelse af sit Lehn, før han (1274) vilde giøre den gamle Fordring gjeldende: at Slesvig skulde tilhøre ham som Arve gods, med samme Ret og Frihed, som Kongen besad sit Rige. Ikke noget hermed, fornyede han endogsaa en langt større Fordring, nemlig paa Arveret til den danske Throne, som Efterkommer af Kong Abel, en ældre Søn af Baldemar II., og som desuden paa en Rigsdag i Nyborg havde faaet udtrykkelig Forsikring om Thronfølgen for sine Sønner. Endelig gjorde han endnu Paa-stand paa Den Als, som en Deel af Hertugdømmet Slesvig; og han lod det ikke blive ved at handle med Kongen og det danske Raad om disse Fordringer, eller ved at indgive et vidtseftigt og bittert Klageskrift over Erik Slipping til Erkebiskoppen i Lund. Han vilde desuden søge Hielp hos den norske Konge, som paa den Tid var i Krig med Danmark; men blev, i det han selv agtede sig til Norge, overrasket med sin Drost Lyge Abildgaard i Helsingør, og taget til Fange af Kongen, der lod begge sætte i Forvaring paa Søborg Slot.

Uagtet man maatte have formodet at Kongen, efter en aabenbar forrædersk Handlemaade af Hertugen, og naar han herved troede sig besøiet til at fængsle sin Bajal, ogsaa vilde have inddraget Lehnets, indlod han sig derimod i Underhandling med Baldemar, som nu, for at slippe løs af sit Fængsel, under flere tydske Fyrsters Mægling, atter sluttede et Forlig med Kongen. (31te Mars og 20de April 1286). I Følge dette blev Hertugdømmet Slesvig atter overdraget Baldemar som et

Fanelen, hvorimod han udstedte sin Forsikring om Troskab, Lydighed og Lehnspligt mod Kongen; paa den fuldstændigste Maade gienkaldte sin Paastand paa Den Als og paa de kongelige Godser i Slesvig, hvorom der længe havde været Tvist; og gav den stærkeste Forpligtelse fra sig, aldrig at indlade sig i noget fiendtligt Anslag mod Kongen, eller i noget Forbund med hans eller Rigets Fiender, m. m.

Hvor lidt Hertugen meente med at indgaae dette Forlig, maatte Erik Slipping snart erfare. Der hylkede i det mindste en stærk Mistanke paa ham, som Deeltager, eller Medvider i Sammensværgelsen af en stor Deel danske Adelige, hvoriblandt endog fandtes enkelte af Kongens egne og nærmeste Hofmænd. Den blodige Frugt af denne Sammensværgelse var Erik Slippings Mord i Finderup ved Viborg, den 22de Nov. 1286; en Begivenhed, som endnu mere modnede den uheldige Skiebne, der snart med stærkere Slag indbrød over det danske Rige.

Hertug Baldemar havde under disse Omstændigheder dog vidst at bevare en saadan Stilling, at Ingen aabenbart kunde sigte ham for Deeltagelse i Sammensværgelsen eller Kongemordet. Som nærmeste Frænde blev han endogsaa antaget til Rigsforstander og Bærge for den umyndige Kong Erik, der i Faderens Levetid var valgt og hyldet til hans Eftermand; dog saaledes, at Deel i Formynderskabet ogsaa blev tillagt Erik Slippings efterladte Dronning, Agnes af Brandenburg. Hertug Baldemar sørgede nu snart for, at de omtvistede Der Als, Verrø og Femern lagdes under Hertugdømmet; men det varede heller ikke længere, end til Kong Erik (Menved) i sin myndige Alder tiltraadte Regjeringen, før den gamle Strid om disse Besiddelser hppedes paa ny; og Kongen fremkom med den Paastand, at de, i Følge den under hans

Fader sluttede Forening, skulde tilhøre Danmark. Det kom atter til indvortes Krig, hvori Hertugen forbandt sig med den norske Konge og med de til Norge flygtede Kongemordere og disses Parti, for med fælles Kræfter at angribe det danske Rige. Erik Menved, der desuden laae i en langvarig og betænkelig Strid med Geistligheden og med Erkebiskoppen Jens Grand, som Kongen havde ladet fængsle og indsatte paa Søborg Slot, fandt det raadeligt, efterat Hertugens Flaade var bleven slaaet af den danske i Grønsund, og Kongen med en Hær var rykket ind i Jylland, at slutte først et Forlig eller en Stilstand med den norske Konge, som blev indgaaet paa Hindsøgaard i Fyen den 25de Sept. 1295, og hvorved de fredløse Kongemordere fik Tilladelse, indtil videre at opholde sig i Danmark. Herpaa fulgte (den 3^{die} Febr. 1296) et Forlig med Hertug Baldemar, som nu igien opgav sin Paastand paa Als, Werrø og Femern; hvorimod Kongen overlod Hertugens yngre Broder Erik (Langbeen) Langeland til Lehn, af hvilket Land han siden førte Hertugstitel.

Forliget med Hertug Baldemar bekræftedes atter ved et Forbund, som nogle Aar (1302) derefter sluttedes imellem Kong Erik og hans Brødre paa den ene Side, og Hertug Baldemar, hans Broder Hertug Erik af Langeland, de holstenske Grever, og flere med dem forenede Fyrster, paa den anden. Intet viser dog tydeligere, end netop de saa ofte yppede Misforstaaelser og gienfældige Klager og Fordringer, og de idelige Forlig og Tractater, hvorved man bilagde dem, hvor lidt der var at stole paa nogen vedvarende Enighed, eller noget fast Venstabsforhold imellem Kongen og hans hertugelige Lehnsmand, og hvor svag Virkningen har været af de gjentagne Fredsforbund. Et nyt blev saaledes indgaaet 1306, imellem Kongen og begge Hertuger, hvori deres Lehnspligter atter

bestemtes¹²⁾, og hvori man ikke fandt det overflødigt at optage den Artikel: at dersom Hertugen kunde overbevises om, at have sammensvoret sig eller foretaget noget imod Kongens, eller hans Broder Christoffers Liv eller Frihed, eller noget til Skade for Kongens Lande: da skulde Hertugerne miste deres Gods og Herligheder, og strax være undergivne Kirkens Band. Kun fire Aar derefter (den 27de Junius 1310) blev denne Forening igjen fornyet ved et i Middelfart sluttet Forlig; og to Aar sildigere (1312) døde Hertug Baldemar.

Hans Søn Erik søgte og erholdt strax efter Faderens Død Forlehningen af Sønderjylland, som Kongen, der paa den Tid opholdt sig i Wernemünde for at frige med Rostokkerne, (den 30te Jun. 1312), høitideligt tildeelte ham i flere tydske Fyrsters Overværelse under samme Betingelser, som de, hans Forfædre havde indgaaet. Kongen forbeholdt sig af hele Hertugdømmet ifkun Krongodset; ligesom ogsaa den slesvigste Biskop og Adels skulde blive i ukrænket Besiddelse af alt deres Fordegods. Neppe var dog Forlehningen foregaaet, før gamle Klagemaal atter yppedes af Hertugen, og maatte stilles ved et Forlig; hvorpaa der Aaret efter fulgte ny Strid angaaende Langeland, hvortil Hertugen, som det synes, meente at have Rettighed, efter sin Farbroders Død. En dobbelt Forening, sluttet i Horsens, (den 9^e August 1313) afgjorde alle Stridspunkter imellem Kongen og Hertugen; men havde saa lidet Kraft og Varighed, at der i 4 Aar behøvedes fire nye Forlig og Fredsslutninger imellem begge Fyrster (1314, 1315, 1317 og 1318) hvoraf man ikke lærer andet, end at hverken

¹²⁾ Det synes herved paafaldende, at Baldemar kun forpligtes til paa egen Bekostning at tiene Kongen med 50 Bæbnede i Farnist udenfor Hertugdømmet; hvorimod Hertug Erik, foruden den sædvanlige Tieneste af Langeland (hvorved formodentlig Fodfolket er at forstaae) forpligter sig til at tiene Kongen med 200 Mand paa hin Side af Beltet.

de stærkeste Forsikkring og kraftigste Documenter, eller de talrige Forloverses Befegling af Pergamentsbrevene, paa den Tid havde noget at betyde; men at det omsider kom an paa at være den mægtigste, for at kunne hjemle og værge sin Ret. Erik Menved, der i 33 Aar regjerede ikke uden Kraft, døde for tidligt for sit Rige (13^e Nov. 1319). Hans Død var Løsenet til de snart udbrydende voldsomme Oprør af Landets Mægtige og til Krigene med det Holstenske Huus, hvori den tapre og frigsyndige Grev Gerhard V. fik Leilighed til at komme Udførelsen af sine Planer til det danske Riges Opløsning eller Sønderlemmelse meget nær.

10. Ved Erik Menveds Død uden Livsarvinger, var man i Danmark overhovedet mere tilbøielig til at vælge en fiernere Slægtning af Kongen, Hertug Erik af Slesvig, til hans Efterfølger, end Broderen Hertug Christoffer, mod hvem Kongen selv paa sit Yderste havde advaret, og af hvis oprørske, trolose og forræderiske Udfærd imod sin Broder, saa vel som af hans øvrige Handlemaade, Folket ikke havde Grund til at vente sig noget godt. Imidlertid lykkedes det ham, ved smigrende Løfter, ved at indrømme Alt hvad Geistlighed og Adel fordrede af ham, og ved at udstede den første Haandfæstning eller skriftlige Sikkerhedsact, som nogen dansk Konge havde givet, at viude saa talrigt et Parti for sig, at han i Viborg blev valgt og hylket som Konge. Herved mistede da Hertug Erik af Slesvig Udsigten til den danske Throne, som ikke havde været ham meget fiern, og som han maaskee endog kunde have været nærmere til at opnaae, dersom hans Frænde, den holstenske Grev Johan II., ikke havde været Hertugen imod i denne Sag, og hindret ham fra at faae udenlandsk Hielp. Om denne Fyrste deri handiede af personlige Grunde (han var en Halvbroder til Christoffer II.) eller han ansaae det farligere for Holsten, at Sønderjylland, naar Hertugen blev Konge,

igien skulde forenes med Danmark, end at det styredes af en næsten uafhængig Vasal: lader sig ikke afgjøre. Men de holstenske Fyrster fandt snart igien Anledning til umiddelbart at blande sig i de slesvigske Sager; da Christoffer II., der holdt sig rolig saalænge Hertug Erik levede, efter hans Død (den 12te Marts 1325) strax vilde tage Hertugdømmet i Besiddelse, i Følge den oftere tilforn yttrede Paastand: at Formynderskabet for den unge Prinds Baldemar Griffen tilkom Kongen, og medførte, at Landet, indtil Prindsen blev myndig, maatte besættes. I Slesvig tvivlede man derimod ikke paa, at det var Christoffers egentlige Hensigt, at søge Leilighed til, med Magt at tilvejebringe den Forening, som havde kunnet opnaaes paa fredelig Veie, dersom Erik var bleven Konge i Danmark. Ved Gottorp Slot mødte Kongen en alvorlig Modstand. Under dets Beleiring rykkede Grev Gerhard V, af Huset Rendsborg, med en betydelig, vel rustet Hær, over Eideren, angreb Kongen, der var leiret paa „Hestebjerg“ udenfor Gottorp, slog hans Tropper paa Flugt i et alvorligt Slag, og befriede saaledes den unge Hertug, hvis Sag Greven derefter, for Danmark kun alt for kraftigt, vedblev at antage sig, uden at glemme sin egen Fordeel.

Ikke mindre farlige Fiender reiste sig imod Christoffer i Landet selv. Striden med den høie Geistlighed, og særdeles med Erkebispen i Lund, Esger Juul, om Bornholm, havde han arvet efter sin Broder og sin Fader; men denne Strid jævnedes dog, deels ved Haandsættningen, som gav Cleresiet i Danmark den Uafhængighed, det længe havde kæmpet for; deels ved Afstaaelsen af Bornholm. Langt mere truende blev den allerede mægtige Adels stigende Misnoie og Overmod, der tilsidst udbrød til et Oprør mod Kongen, som tre af Rigets fornemste Herrer, Drosten Lauritz Jonsen, Marsken Ludvig Albertsen, af tydsk Adels, og siden Knud Rørse, som Christoffer

havde gjort til Hertug i Halland, satte sig i Epidsen for. Disse Landsförrådere indgik et Forbund med den holstenſke Grev Geert, paa den unge Hertugs Begne, som ſtrax overgav dem to af de faſte Slotte i Danmark, han havde i Befiddelse, Haderslevhuus og Tranekær. Grev Geert antoges, eller indsatte ſig ſelv til overfte Feltherre i Krigen mod Kongen, og Chriſtoffer bragtes inden ſoie Tid til den Yderlighed, at han rømmede af Landet, for at ſøge en uſjel Tilflugt og Viſtand hos ſine Lehnsmænd i Meklenborg. Dette Skridt af Kongen benyttede ſtrax den kloge Grev Geert og Oprørerne i Danmark. Disse erklærede Thronen for ledig, opſagde Chriſtoffer Troſkab, og antog Hertug Valdemar af Slesvig til Danmarks Konge, imod at han (7de Jun. 1326) udfædte en Haandfæſtning, der i endnu høiere Grad, end Chriſtoffers, gav Overmagten i Adelenſ Hænder. Den tolvaarige Modkonges forſte Brug af ſin Titel var at udnævne ſin Formyndere Grev Geert til Hertug af Slesvig, og overdrage ham og hans Eſterkommere Hertugdømmet med alle Lande, Slotte, Stæder, Der og Rettigheder, ſom arveligt ſan e lehn, ſaaledes at intet andet end Lehnsherlighed og Overherredømmet over Landet ſkulde blive hos Kongen og den danſke Krone; en Afſtaeſe, ſom Rigets Mægtige ſamme Dag paa Herredagen bekræftede. Saaledes var nu for forſte Gang Slesvig ſammenknyttet med en Deel af Holſten; men ifkun ved en af et oprørſk Parti ledet og udført Handling, ſom hverken havde opnaact noget Skin af Lovlighed ved formeligt Afſkald af den fordrevne Konge; eller ved Folkets frie og almindelige Samtykke paa Rigets Valgting¹³⁾; ſaa lidt ſom Valdemar nogensinde opnaaede at blive kronet ſom Danmarks Konge.

¹³⁾ Der berettes viſt nok et Sted (Ser. R. D. VI. 523; ſjv. Suhm, XII. S. 127) at de danſke Herrer, tilligemed de holſtenſke Grever Geert, Johan og Adolf, ſiden førte den tolvaarige Hertug Valdemar fra Jylland over til Landſtingene i Sialland og Staane; men i alt Fald

Det er i øvrigt til denne umyndige, uden lovgrundet Ret indsatte, snart igien forskudte og Kronen opgivende Hertugs Valg i 1326, at man har henlagt Udstedelsen af et saa misligt og mistænkeligt Document, som den under Navn af Constitutio Valdemariana bekiendte Forsikkring, der skulde være indeholdt i en Haandfæstning, som Hertugen, eller rettere Grev Geert i hans Navn havde udstedt — en Forsikkring, der sagdes at gaae ud paa: at Hertugdømmet Slesvig aldrig maatte forenes med den danske Krone, saaledes at een Fyrste maatte være Herre over begge. En Forpligtelse af den Bigtighed, som dog ikke findes i den originale Haandfæstning af Baldemar — den eneste, som haves; og hvortil man aldrig har kiendt noget Diplom, som indeholdt den, ikke engang i Copie: taber stærkt i sin statsrettlige Gyldighed.¹⁴⁾ Denne har man ogsaa allene villet grunde paa en sildigere Erkiendelse og Bekræftelse af det anførte Udtryk ved K. Christian I. i en Revers af 29de Jun. 1448, som endnu er til i Originalen. Den saakaldte Constitution (som, hvis den har været til, blev factisk ophævet allerede 1460) har desuden været uden al umiddelbar Indslydelse paa Slesvigs Forhold i meer end hundrede Aar efter den Tid, vi her have for Øie, og kan saaledes indtil videre forbigaaes.

II. En stor og vidt udbredt Misforstaaelse med Grev Geerts Herredømme (thi det var ham, der som selvbeskiftet Rigsforstander herskede i Danmark, i den umyndige Baldemars Sted) reiste sig ogsaa snart hos Almuen. Det varede

---

steede det da under Tvang af det oprørske Partie og af deres Medforbundnes, de hollandske Grevers væbnede Magt. En saadan Hyl- ding har man neppe engang paa den Tid tillagt Gyldighed.

¹⁴⁾ Selv ivrige Forsvarere af Constitutionens Troværdighed (s. Gr. Falk, Privatrecht, II. 145) maae i det mindste tilstaae: at af det utvorne, usammenhængende Sted af den saakaldte Constitution, som Christian I. confirmerede, lader sig ikke med Visshed udbringe, i hvilken Mening Stedet skal tages.

ikke længe, før en stor Deel af Adelen deeltog i denne Stemning. Et Par Aar senere (1329) kaldte det samme Parti, der havde fordrevet Kong Christoffer, ham igien tilbage, og Kongen indgik et Forlig¹⁵⁾ med sin Halsbroder Grev Johan IV. (den Milde) af Holsten, en Fætter til Grev Geert (den Store) og Søn af Grev Gerhard II.*), der i andet Giftermaal havde ægtet Dronning Agnes, Erik Blippings Enke. Hertug Johan havde ogsaa tidligere understøttet Christoffer ved hans Valg, og forbandt sig nu til, ved Bengelaan og Bistand af Krigsfolk at hjælpe ham til at vinde sit Rige tilbage, hvorimod Kongen overgav ham Femern, og satte ham ikke allene Lolland, men Siælland og Skaane med Slotene i Pant for de Bengesummer, Grev Johan enten allerede havde laant, eller vilde forstrække Kongen (12. Nov. 1329.) Det lykkedes vel ogsaa Christoffer, ved Grev Johans Hielp, for en Tid at stifte Forlig med endeel af sine Modstandere, og selv med Grev Geert; men den uduelige Konge var ligesaa lidt i Stand til at benytte heldige Omstændigheder, som til at tage Advarsel af Ulykken. Det var saaledes de to Fættre, Greverne Geert og Johan af Holsten, der deelte Magten i Danmark, og Besiddelsen af Landet; og det var let at forudsæe, at Enigheden imellem dem ikke kunde vare længe.

I Riget fandtes der nu to Konger, lige magtløse og lige afhængige af de to schauenburgske Grever, af hvilke den ene, Grev Geert, havde Nørre-Jylland, og Modkongen, Hertug Valdemar af Slesvig, i sin Magt; den Anden, Grev Johan,

¹⁵⁾ 1322 havde Christoffer II. staaet ham til Ridder i Bordingborg. (Suhm XII. 57.) Siden vare de bleve uens, da Christoffer ikke, efter sit Løfte, vilde indromme ham Femern. (Suhm. XII. p. 127.)

*) Mogle giøre Johan den Milde til en Søn af Johan III. af Holsten-Kiel. Diplomet af 1316 hos Suhm, D. Hist. XI. S. 925, beviser Urigtigheden heraf. (Jvf. Falk Schl. S. Privatrecht. I. S. 239.)

var Herre i Skaane, Siælland og de mindre Der, og glemte saaledes ikke at sørge bedst for sig selv, imedens han syntes ivrigt nok at tage sig af Kong Christoffers Fordeel. Den slesvigste Hertug Baldemar var, ligesom Christoffer, kun et Redskab i sin ærgierrige Formynders Haand. Da Grev Johan havde bragt denne til et Slags Forsoning med Christoffer II., hvis Søn, den til Konge eller Faderens Efterfølger valgte Prinds Erik, ved den Leilighed 1330 maatte ægte Grev Geerts Søster, Enkehertuginde Elisabeth af Rauenborg, var det ikke vanskeligt for Grev Johan at bringe Baldemar til at opgive sin Kongetitel og at lade sig nøie med Slesvig (Febr. 1330). Geert købte man til at afstaae dette Hertugdømme derved, at Kong Christoffer tilligemed sin Søn overgav Grev Geert hele Fyens Land, med al kongelig Rettighed, som et arveligt Lehu, hvilket han dog igien skulde give tilbage og ombytte for Slesvig, dersom Hertug Baldemar døde uden Arvinger.

Paa denne Maade søgte den usle Christoffer paa ny at faae Godfæste og at holde sig i det Rige, hvoraf han forte den tomme Kongetitel, og knap havde et Par Slotte tilbage, hvor han kunde tage sit Ophold. Han bortgav Fyen til Lehu, og lod sig forekrive Billaaret for Geerts Forlehning med Slesvig, uden at noget Rigsraad, eller en eneste dansk Biskop eller Ridder bekræftede eller beseglede det afdungne Lehus- og Løftebrev¹⁶⁾.

Den nu omtrent 15 Aar gamle Skyggekonge, som Holstenerne havde indsat, blev ligesaa villieløs ved denne Forandring, som han hidtil havde været; og det var ikke langt fra, at man anden Gang havde brugt den nu igjen til Hertug

¹⁶⁾ Brevet findes aftrykt efter Originalen, i „Schlesw.-Holstein-Lauenburgische Urkundensammlung,“ ved Michelsen, II. Pag 75—77. 3 Udtog paa Dansk hos Hvitfeldt. I. 151, og hos Suhm. XII. 203.

reducerede Baldemar, for paa ny at lade ham forestille Danmarks Konge.

Det er vanskeligt, at tænke sig den rette Grund til at Grev Geert saa hurtigt opgav Beskyttelsen af sin Myndlings, Hertug Baldemars Kongedomme, og sin egen heraf indvundne Besiddelse af Slesvig, hvilket han ombyttede for den langt mere usikre, for Angreb fra Jylland og Siælland udsatte Forlehning med Fyen. At han desuden, som Panteherre for 40,000 Mark, kom i Besiddelse af Nørre-Jylland, opveiede dog ikke hans Stilling, som Lehus Hertug over Slesvig. Det tør da vel formodes, at han maa have mærket, at hans Fætter, Grev Johan, i Forening med et Adels-Parti i Danmark, allerede fied af den Modkonge, det for 4 Aar siden havde ladet sig forlede til at vælge — eller rettere af Geerts tilfistede Magt — vilde blive ham for stærk, naar Johan tog sig af sin Halvbroders Sag. Heller ikke varede det længere end til følgende Aar, (1331) før en ny Trætte udbrod imellem begge Grever. Den svage Christoffer, som maa have indseet, at han i Grev Geert havde sin farligste Modstander, og i Johan troede at have sin Hovedstøtte, vilde undsætte denne, og faldt ind i Slesvig, for at forene sin sankede Hær, der var noget over 800 Mand stærk, med Grev Johans Krigsfolk i Holsten. Men inden dette kunde ske, gif den tappre, frigserfarne Grev Geert Kongen i Møde med kun halv saamange Folk, og det kom til Slag paa Kropperhede, eller Lohede i Kropsherred, imellem Rendsborg og Slesvig, (30 Nov. 1331), hvor Kong Christoffer i en skarp og haard Strid blev slaaet, led et stort Nederlag, og en af hans Sonner, Prinds Otto, blev fangen af Holstenerne. Selv undkom Kongen til Kiel, hvor ogsaa hans ældste Son Erik blev fort hen af sine Tjenere, efterat han paa Flugten var styrtet med Hesten ved

Dannevirke, og derved saaledes havde forslaaet sig, at han dode af Følgerne.

Et nyt Forliig (10. Jan. 1332) bragte vel Grev Johan nye Fordele (han fik bl. a. hele Langeland med det stærke Tranekær Slot afftaaet af Gerhard) og denes Pantrettighed i Nørre-Jylland blev forhøiet fra 40,000 til 100,000 Mark Sølv; men Christoffer vandt intet uden nye Ydmygeller ved en Fred, der mere blev indgaaet for de holstenske Grever og deres gienfærdige Fordeel, end til Gavn for Kongen eller Riget. Dettets Fornedrelse havde nu naaet sin høieste Grad. Holstenerne havde ved Magt, List og Penge bragt hele Danmark, paa nogle faa Slotte nær, i deres Bold, og herskede som Panteherrer over Landet og Almuen med et saadant Tryk ved deres tydske Slotsfogeder og Hovedsmænd, at omsider Skaaningerne først begyndte at blive urolige, og da deres Klage hos Grev Johan intet udrettede, gjorde Opstand, og ihjelslog Holstenerne i hundredevis, hvor de kunde komme over dem, selv i Lunds Domkirke. Omsider, da Erkebispens og Adelen i Skaane indsaae, at de ved egne Kræfter ikke kunde befrie sig fra det forhaatte Nag, besluttede de (1332) at underkaaste sig den svenske og norske Konge Magnus Ericksen, og at overgive ham Landene Skaane, Bleking og Lister imod at han bekræftede Geistlighedens Privilegier.

Dette Skridt, fremfaldt ved Holstenernes trykkende Boldsherredømmet, havde vel hverken Kongens, hans Raads eller det danske Folks Samtykke; men blev dog Anledning til, at det danske Rige allerede i det 14de Aarhundrede var nær ved at miste disse Provindser, som det først efter 28 Aar lykkedes Baldemar Atterdag at vinde tilbage. Grev Johan af Holsten mærkede, at det var klogere at tage Penge for sit Pant, end at strides derom baade med Almuen og med den svenske Konge, og solgte ham derfor sin skøbelige Udførelse til

Skaanes Besiddelse for 34,000 Mark^{Selv.}¹⁷⁾. Hvad Magnus opnaaede, kunde paa Rettens Bei dog ikke være meer end den samme Panteret, Hertug Johan havde, og som han nu tilskøbte sig. Kong Christoffer, der maatte taale dette og al anden Ulykke, Elendighed og Fornedrelse, som Holstenernes Herredomme bragte over Landet, var nu sunken til det Trin i Udsjæthed, at to Adelsmænd paa en haanlig Maade tvang ham til at give sig i deres Fangenskab, ved at tænde Ild paa et Huus i Saxisbing, hvor han havde Tilhold; og da han kort efter denne Bestemmelse, den største han endnu havde lidt, døde (1333), blev Danmark, der længe havde været et værgeløst Rov for Holstenerne, nu endog i syv Aar reent uden Konge. Den danske Prinds Ottos Forsøg paa, med væbnet Magt, at drive Grev Geert ud af Jylland, faldt saa uheldigt ud, at han ikke allene blev slaaet paa Taphede i Viborg Stift, (7. Oct. 1334) men selv blev fangen, og siden flere Aar af Holstenerne holdt i Fængsel paa Segeberg og Rendsborg. Imidlertid var Riget saaledes deelt imellem fremmede og indenlandske Panteherrer, at den holstenske Grev Johan, foruden de til Kong Magnus afstaaede Lande, raadede over Siælland, Lolland, Falster og Femern; Grev Geert over Nørre-Jylland og Fyen; Hertug Knud Borses Enke (han døde 1330), den norske Fru Ingeborg, over Halland, Samsø, Moen og Kallundborg Slot; og Drosten Laurits

¹⁷⁾ At dette var Summen, hvorfor K. Magnus købte Gr. Johans Panteret til Skaane, sees af et Brev af Baldemar Atterdag, 1353. (*Bring, Monumenta Scanensia* 109.) Skaane behandlede af Magnus som et uafhængigt Land, eller eget Rige, da han skrev sig „Rex Sueciae, Gothorum, Scaniae & Norvegiae.“ (*Suhms Hist.* XII. 231. 235. 236. 237.) Hvorledes Magnus sildigere (1339) trængte efter at bringe mere af Danmark under sig, om han kunde, sees af hans mærkelige Brev til Paven, og dennes Svar af 23. Jan. 1339. (*Suhm.* XII. 315.)

Jonsen, en af Hovedmændene for det oprørske Parti, der bragte Hertug Baldemar og Grev Geert ind i Landet, over Langeland og Erøse.

12. Forholdet imellem Hertug Baldemar i Slesvig og Grev Geert, som den mægtigste og kraftigste af de to holsstenske Herrer, der holdt den største Deel af Danmark under Maget, ved Hielp af deres Hovedsmænd og leiede Besætninger paa de faste Borge rundt om i Landet, var ikke altid lige venligt. Det var endogsaa kommet til aabenbar Ufred imellem de to Fyrster, saaledes at man paa begge Sider gjorde Fanger, der først 1340 bleve frigivne. Imidlertid var der, i Anledning heraf, 1339 blevet sluttet et formeligt Forlig imellem Grev Geert og Hertug Baldemar, hvoraf det dog bliver tydeligt nok, at den sidste overhovedet vedblev at staae i et meget afhængigt Forhold til sin mægtigere og krigeriske Nørbroder¹⁸⁾. Saaledes maatte Hertugen atter, under Mægling af Greverne Albrecht af Særen og Gerhard af Høia, (11. Febr. 1340) indgaae et Forlig med sin Formynder, hvorefter Jylland paa ny skulde skifte Herre. Baldemar maatte sætte sit Hertugdømme med Slottene Ribehus, Gottorp, „mit dem denschen Wolde, mit Slezewich vnde mit Vlendesborch“, samt Løndern, Tørrning og Haderslev, i Pant til Grev Geert for 43,000 Mark Sølv, imod at faae Panteret i Nørre-Jylland, med Undtagelse af Byen Varde, det halve Brust-Herred og Slottet Skanderborg, i Stedet¹⁹⁾. Naar Meningene heraf var, at Greven vilde ombytte sin formeente Panteret til denne Provinds med en lignende Rettighed til Slesvig: saa viser dette ligesuldt, at Geert vilde have sit Pant betrygget, fordi han atter havde begyndt at mærke noget til, at det ikke stod

¹⁸⁾ Suhms Hist. XII. S. 309—311. (Jof. XIII. S. 10—11.)

¹⁹⁾ Jof. Christiani II. S. 418—123. Originalen til dette mærkelige Brev findes i det Kgl. Sch. Archiv.

ret sikkert med hans Magt over Jyderne. Misfornøielsen med det holstenfke Herredømme var ogsaa allerede blandt disse steget saa høit, at Adel og Almue gjorde fælles Sag, og Landet var modent til Opstand i Foraaret 1340. Det var saaledes vist ikke uden Marsag, at den snilde Grev Geert paa den Tid vilde faae sin Søstersøn i sit Sted til Herre i Jylland, formodentlig ved at smigre ham med Haabet om, at Tiden nu var beleilig til at vinde den danske Kongekrone tilbage.

Hvor alvorlig Opstanden i Jylland har været, viser Geerts store Tilberedelser for at tvinge Adelen og Bønderne, som beleirede Slottene, og negtede at give de holstenfke Fogder Skat. Hvormeget endog Nogle have overdrevet Antallet af den tydske Hær, hvormed Greven om Foraaret brød op til Jylland, saa har den været stor nok for hiin Tid, naar een af dens tre Afdelinger, som Greven selv anførte, udgjorde 4000 Mand. Med denne havde han lagt sig ind i Randers; imedens hans Søner Henrik og Claus, hver med sin Hær, drog videre om i Landet, stjælede, brændte, rovede hos Adels og Bønde, Klostre og Capitler, efter som Krigens Skik var hos den Tids vilde Bønder af Landsknekte og andre Leietropper. Imedens Geert saaledes, tryk nok i sit Sind, at han med sin holstenfke Magt skulde tvinge Jyderne til at falde til Fode, laae i Herberge i et Borgerhuus i Randers, blev han her, Natten til den 1ste April 1340, midt iblandt sine Krigsfolk og Hofmænd, overfaldet og dræbt af den jydskke Adelsmand Niels Ebbesen til Nørreriis, der havde undsagt Greven, af hvem han ansaae sig personlig krænkert i sin Ret. Denne Daad, som er bleven saa ulige bedømt²⁹⁾, var

²⁹⁾ At det var en privat Feide, som den modige jydskke Herremand var dristig nok til at vove med den mægtige holstenfke Greve, er aabenbart nok, og var ikke meer, end hvad Tidens Skik, eller Uskik, hos

det første Glimt af Morgenrøden til Danmarks Frelse fra en lige haanlig og sørgelig Fornedrelses-Tilstand, hvorunder Riget i meer end ti Aar havde været opløst, sonderlemmet og i fremmede Boldsheerers Magt. Denne havde sin Hovedstøtte i den kraftfulde, frigerste, ærgjerrige og modige Geert; med ham sank de Holstenske Grevers overmodige Planer, at rive Danmark til sig, som et deelt Bytte eller Pantegods; og de maatte snart indskrænke sig til at vedligeholde Forbindelsen med Hertugerne i Sønderjylland, hvilke de siden Abels Død ved Svogerskab og Formynderskab havde bragt under Afhængighed af de holstenske Grever, for at benytte Hertugdømmet som Formuur mod Danmark.

13. Christoffer den Andens yngste Søn Baldemar, Faderen ulig i Evner og Kraft, havde alt i nogle Aar i Tydskland offentlig vedkiendt sig sin Paastand som Arving til den danske Krone; skøndt Broderen Otto, der i syv Aar holdtes i Fængsel af Holstenerne, var, som man mener, ældre end Baldemar. Endeel Danske havde, allerede førend Geerts Tog mod Jyderne, tilbudt denne Kronen; hos Keiser Ludvig af Baiern, ved hvis Hof han havde levet nogle Aar, hos Markgreven af Brandenburg og flere tydske Fyrster fandt

---

Abelsmand medførte (langt senere finder man, at skaanske og holstenske Adelsmand undsagde Kong Christian I.) Feiden vedvarende ogsaa efter Geerts Drab, indtil Niels Ebbesen blev slagen ved Skanderborg, den 2. Nov. 1342; og den udslyktes først 1351 ved den Sone, som Niels Ebbesens Benner og Arvinger gjorde med Gr. v. Geerts Sønner, og hvorefter de betalte disse en Mandebod af 500 lybske Mark. Naar holstenske Kroniker kalde Niels Ebbesen en Morder og Forræder, er dette kun en national Partisthed. At reise ham et Herminde for Grev Geerts Drab, vilde dog være mere efter en poetisk Burdering, hentet fra Holsteneren Sanders danske Sorgespil, end efter den historiske. (Jvf. C. Paludan-Müller: „Er Oprettelsen af et Fæderminde for Niels Ebbesen tilraadelig?“ Odense 1839; og P. M. Belschow om N. Ebbesen. Dansk Folkebl. 1839. Nr. 5. 6.)

Baldemar Understøttelse; og saasnart Grev Geert var falden for Niels Ebbesens Haand, bragtes der (i Spandau, den 23. April 1340) et foreløbigt Forlig i Stand imellem hans Sønner og Baldemar Christoffersen, hvorved den sidste forpligtede sig til at ægte den slesvigiske Hertugs Søster med en Medgift af 24,000 Mark Sølvs, der skulde afdrages i de 100,000, hvorfor Nørrejylland og Fyen vare pantsatte. Forliget blev yderligere bekræftet paa en Forsamling af alle de Paaagieldende i Lübeck den 21. Mai; og Baldemar blev allerede her betragtet og nævnt som K o n g e, og som Hertugens Lehnsherre. Det af politiske Grunde fremledede Ægteskab blev sluttet ved en Forlovelse den 28. Mai, og Brylluppet imellem Baldemar, og den siden ulykkelige Dronning H e l v i g holdtes paa Sønderborg Slot ved Pintsetid (i Junii Maaned.) Baldemar tænkte derved kun paa at komme i Besiddelse af Kronen, og at lette sig Indvindingen af de pantsatte Lande og Slotte, som han i øvrigt ved udfrevne og udpressede Statter af Almue efterhaanden maatte kobe tilbage. Efter Hyldingerne i Viborg (den 24. Junius) og i Siælland (i Julii Maaned) var han, uden videre Balghandling, erkendt for Danmarks Konge; og hans Broder Otto, der først 1341 blev frigivet, frasagde sig 1347, ved Indtrædelsen i den tydske Orden, al Arveret til Riget, efterat Kong Baldemar 1344 i sin førstefødte Søn Christoffer havde faaet en mandlig Arving.

Under denne mærkværdige Konges lange, men af Historien kun utilstrækkeligt belyste Regiering, blev Forholdet imellem Danmark og det danske Lehnshertugdømme Slesvig i de første fem eller sex Aar uforstyrret af fiendtlige Optrin. Tværtimod indgik Kong Baldemar den 27. Marts 1345 i Beile et endnu nærmere, af begge Parter edeligt bekræftet Forbund med sin Svoger, hvorved Hertugen, i Dødsfaldet, overgav sin Ægtefælle, sine Børn og sit hele Huus i

Kongens Beskyttelse, og udkaarede ham til Formynder for sin Søn, hvis han efterlod denne umyndig.

Hvorlidt dette, og det hele Forhold imellem den danske Konge og Hertugen af Slesvig, behagede de holstenske Grever, viste sig snart. De fik ham Aaret derpaa, medens Kong Baldemar var fraværende i Ehstland, ved en venstabelig Indbydelse loffet over til Fyen; her toge de deres egen Fætter til Fange, og holdt ham over et Aar i Fængsel paa Nyborg Slot, indtil Hertugen maatte frasige sig det med Kongen indgaaede Forbund²¹⁾. Efter den Tid blev da ogsaa Forholdet imellem Kong Baldemar og den slesvigsk Hertug langt mindre venstabeligt, end tilforn. Det var nu, da Hertugen aabenbart igien havde slaaet sig til det holstenske Parti, iblandt andet Hertugens Besiddelse af Langeland med det faste Tranekær Slot, som meer end eengang gav Anledning til aabenbare og alvorlige Feider, hvilke det er ufornødent i det Enkelte at berette. Heller ikke blev det ved, at Kongen (1358) beleirede og med Magt indtog Slottet tilligemed hele Langeland; men Forbindelsen imellem Hertugen og de holstenske Grever, som ved den førstes Forskrivninger igien vare blevne Herrer over den største Deel af Slesvig, blev en Kilde til gientagne ødelæggende Indfald af Kongen, hvorunder især Dorne Als og Femern (1358) maatte lide. Det maatte være os paafaldende, at endog saa Adelen i Nørre-Jylland under disse Feider tog Parti med Holstenerne imod den danske Konge, dersom man ikke af Baldemar Uttersdags hele Regiering kunde spore, at de energiske, men ikke sjelden haarde og voldsomme Midler, hvorved han forfulgte sin Plan, at bringe det sønderlemmede, solgte og bortpantede Rige tilbage under Kronen, mangen Gang skaffede ham ligesaa farlige Fiender blandt Landets egen Adel, som de, han

²¹⁾ Hvitfeldt. I. 491. Christiani. II. S. 435.

havde sonden for Kongeaen og Eideren. Det kom endog saa vidt, at Kongen, efterat han længe havde prøvet de jydse Herremænds Uvillie til at lyde hans Magtbud, og yde den Pengehjelp, som han ved Rigets Tilstand heilig trængte til, 1359 med Krigsmagt søgte at tvinge dem. Paa en Herredag, som holdtes i Kallundborg om Sommeren 1360, mødte da ikke blot Hertug Baldemar, men ogsaa „den oprørste Adels Fuldmagtige af Nørrejyland;“ og et Fredsfordrag, som den 24de Mai sluttedes imellem Kong Baldemar og Hertugen, blev tillige et Slags Haandfæstning, som Kongen udstedte, og hvori han bekræftede Adels og Geistlighedens Rettigheder i Danmark, forpligtede sig til, aarligen at holde et Danehof m. m.

Efter dette Fredsfordrag blev det vel i nogle Aar indvortes mere roligt; men Baldemar Atterdag fik desmere at bestille med udvortes Fiender; og skøndt han benyttede Sagerens flette Tilstand og Uenigheden mellem Kong Magnus og hans Modstandere, til at vinde de danske Lande paa hiin Side af Sundet tilbage, at bemægtige sig Den Gotland, og at give Nordens rigeste Handelsstad Wisby et Dødsstød: fandt han sig dog ikke i Stand til at modstaae et Forbund, som i Jan. 1368 sluttedes imellem den svenske Kong Albrecht af Mecklenborg, Hansesæderne, de holstenske Grever og de mecklenborgske Hertuger²²⁾. — Denne Forening, der gif ud paa intet mindre, end at dele Danmark, hvis man kunde indtage det, imellem Sverrige, Mecklenborg og Holsten, havde ikke desmindre adskillige mægtige Adels herrer, baade i Nørre-Jylland og i Elesvig, tiltraadt; eller rettere disse vare vel de første Ophavsmænd til Forbundet.

²²⁾ Formodentlig, da der sluttedes to forskellige Tractater (s. Svitsfeldt. I. p. 542. Grams Forbedr. til Baldemar Atterdags Hist. i Heinze's Oversættelse. Hist. Abhandl. der Ges. der Wissensch. II. S. 301—305. Suhms Hist. XIII. 603. 601.) have de mecklenborgske og holstenske Fyrster for sig selv beholdt den ene, hvori Wiskaarene for Krigsfangerne og de indtagne Landes Deling indeholdtes, og hvori ingen danske Adelsmænds Navne forekomme.

At ogsaa den slesvigiske Hertug Henrik, Baldemars Søn (Faderen var allerede død 1364) har tiltraadt det mægtige Forbund imod Kong Baldemar, sees af en anden Forening imellem de holstenske Grever og de mod Kongen oprørske jydskke Adelsmænd (den 12de Marts 1368) hvorved de forbandt sig til ikke at indgaae Fred med ham, uden Hertugens Samtykke, og ikke før de havde skaffet denne Langeland tilbage.

Af hvilke Grunde Baldemar Atterdag, under saa truende Udsigter, vovede paa at forlade sit Kongerige, og overgive dets Styrelse i fire Aar til en Rigsforstander, Drostten Henning Bodebust, hører til de endnu neppe forklarlige Partier i hans Historie. Imidlertid stod hans Snildhed og Lykke, eller hans Modstanderes deelte Interesse og Uenighed, ham bi; og det lykkedes i det mindste ikke Danmarks Fiender, selv under Kongens Fraværelse, at bemægtige sig en eneste af dets Provinser; uagtet Landet maatte lide haardt nok ved gientagne Anfald. Endelig maatte vel Baldemar finde sig i at bekræfte en Fred, indgaaet (i Kongens Fraværelse) af Rigets Forstander og det danske Rigsraad med Hansestæderne (den 24de Mai 1370); ligesom og et særskilt Fordrag med Stæderne Lybek, Rostok og Stralsund, hvorved disse paa 15 Aar erholdt Besiddelsen af Skaane, og to Trediedele af Tolden og al kongelig Indtægt af dette Land. Men herved bevirkedes dog saameget, at Lybekkerne og de vendiske Hansestæder, som hørte til Danmarks farligste Fiender, adskiltes fra det holstenske Parti, og at den svenske Kong Albrecht ikke opnaaede sin Hensigt, atter at blive Herre over Skaane.

Kong Baldemar har efter sin Hjemkomst 1372 uden Tvivl havt Diet henvendt paa Hertugdømmet Slesvig, som et Lehn, der engang ved den svagelige og barnløse Hertug Henriks Død maatte falde tilbage til den danske Krone. Herpaa tyder bl. a. hans Forening (1ste Jan. 1373) med Henriks

Moder, Enkehertuginde Richizza, der antog Kongen til sin Børge, under hvis Beskyttelse hun overgav baade Den Als, og de slesvigiske Herreder, som hørte til hendes Enkedeel, eller Livgedinge. Det er ikke utydeligt i Historien, at baade Hertuginde Richizza og hendes Søn i dennes sidste Leveaar have været vundne af Baldemar, og mere have sluttet sig til Danmark, end til Holsten. Hertugen havde saaledes endog i A. 1374 overdraget til Kongen sin Indløsningsret baade til Slottet Gottorp, og til Stæderne Slesvig, Ekfernsforde og Flensborg, som de holstenske Grever havde i Pant for 12,000 Mark²³). Da nu Hertug Henrik afgik ved Døden 1375 (førend den 25^e September) havde Kongen bragt det derhen, at han kunde sætte sig i Besiddelse af hele Hertugdømmet, paa Slottene Gottorp og Nyenhuus nær (det sidste i Nærheden af Flensborg), hvilke de holstenske Grever, allerede fra Hertug Henriks Levetid, havde i deres Magt, og nu vægrede sig ved at overgive²⁴). Men inden Kong Baldemar kunde foretage noget afgjørende, for at hævde sin Ret til at kalde det danske Lehn, hvis sidste Besidder af Kong Abels Slægt nu var død uden Arvinger, tilbage, døde han selv hastigt paa Gurre Slot den 24de Oct. 1375, kun en Maaned efter Hertug Henrik.

14. Dette Dødsfald forandrede pludseligt Stillingen i Hertugdømmet, saavelsom i Danmark. Med Baldemar Atterdag og Hertug Henrik af Slesvig vare begge Linier af Svend Estridsens mandlige Stamme, Abels og Christoffer den Førstes Efterkommere, udslukte. De Danske valgte efter saa Maaneders

²³) Hans Brev herom af 24de Jun. er aftrykt i Vid. S. Skr. X. 128.

²⁴) „Han (Baldemar) havde alt Landet i sin Magt, saa nær som Gottorp og Nyenhuus, som de Holstener besad med Rette.“ Dette vigtige Sted forekommer i det mærkværdige Landstingsvidne, som Biskoppen af Slesvig, samtlige jydste Biskopper og Prælater, Borgemeestere og Raad i de Slesvigiske og jydste Stæder, og et stort Antal Adelsmand, udstedte i Ribe den 10de Aug. 1420. (Hvitfeldt. I. 682.)

Forløb, Baldemars Datter søn, den unge Oluf, Thronfølger i Norge, til Konge; i Barnets Sted herskede som Formynderske hans Moder, Margrethe, og fra 1380, da hendes Egteherre Kong Hakon døde, ligeledes i Norge. Men de holstenske Grever, Geerts tre Sønner, Henrik, Johan og Claus, forsømte ikke at benytte Hertug Henriks og Kong Baldemars næsten samtidige Dødsfald. Om de endog ikke strax vare i Stand til at sætte sig i Besiddelse af hele Hertugdømmet Slesvig, saa reisste de dog strax Paastanden paa en selvtagen Rettighed til Landet. De vilde hertil beraabe sig paa en Forlehning, Grev Geert 1326 havde ladet sig give af sin tolv Aars gamle Myndling, Hertug Baldemar, der førte Kongenavn i Danmarks opløste Rige; eller med andre Ord, en Forlehning, som Geert havde givet sig selv. Til Bestyrkelse af denne havde de kun et andet Lehnsbrev, som den usle Kong Christoffer 1330, da han vilde sælge sig selv til Grev Geert, for atter at købe den Krone, som han bar til Haan og Spot for Riget og Kongeværdigheden, havde givet Greven; og hvori han ikke blot forlehede ham med Fyen, men tilsikrede ham og hans Arvinger Forlehningen med Slesvig, hvis Hertug Baldemar døde uden Arvinger. (Ovenfor S. 295). Hvad han saaledes for sig og sin Søn lovede, var uden statsretlig Gyldighed, da Brevet, langt fra at være udstedt i Forening med Danmarks Rigsraad, ikke var bekræftet eller besejlet af nogen dansk Prælat eller Adelsmand. Heller ikke var Billaaret, hvorunder Christoffer havde givet dette Løfte, indtraadt²⁵⁾. Hertug

²⁵⁾ Man indskrænkede fra Danmarks Side Forlehningens Billaar, for Grev Geerts Bedkommende, til Hertug Baldemar allene; og havde deri, selv naar man vil tillægge Christoffers Forlehning af 1330 Gyldighed, Documentets udtrykkelige Ord at beraabe sig paa. Disse gaae ikke videre end til Baldemar selv og Tilfældet af dennes Død: „Si Domicellum Valdemarum, Ducem Jucie, absque legitimo herede discedere contingeret, extunc Nos comitem

Baldemar var ikke død baruløs, og hans Søn Henrik blev hans Efterfølger. Med en saa lidet gyldig Udkomst skreve de holstenste Grever sig dog, strax efter Hertug Henriks Død, „Herrer til Sønderjylland;“ og hvad de kaldte sig, blev de snart i Virkeligheden. „Magten fattedes til at fordrive Bold med Bold.“

Allerede under Baldemar Atterdags Regjering havde Holstenerne, som ovenfor er viist, paa en Maade vidst at trænge den slesvigiske Hertug Baldemar, der kun var en Boldt for Grev Geerts og hans Søners rovgjerrige Hersekyst, ud af Landet, ved at bringe ham, knap med hans gode Villie, til at indløse Grevernes Pantegods i Nørrejylland, tilligemed Slotene, som det tilhørte, og derfor at indrømme dem Slottene Lørding, Lørdern og Gottorp, tilligemed den største Deel af Landet, som laae under disse Slotte, til Sikkerhed for 32,000 Mark Sølv. „Saa offentlig — siger den upartiske Carstens — gjorde en uretfærdig Bindeslyge sig Fordeel af denne Fyrstes Svaghed, for at spille ham hans hele arvede Hertugdømme ud af Hænderne, med Undtagelse af Den Als, og et maadeligt Stykke af det tilgrændsende Fastland.“ Baldemar Atterdag var det vel lykkedes, at udløse en Deel af Landet af private Panthaveres Hænder; men forgieves forsøgte han det med Gottorp Slot, saavel som med det af Grev Claus, for at beherske Glensborg, opførte Nyhuus. Efter Kongens Død, imedens Margrethe maatte henvende sin Opmærksomhed paa at faae Thronfølgen i Danmark sikket, bragte Greverne ved Benge, List og Magt, efterhaanden den største Deel af

---

predictum & heredes suos de Ducatu Sundeniucie inpho-
dare tenemur & debemus“.... Et postquam sepredictus Comes &
heredes sui post mortem dicti Domicelli de dicto Ducato inpho-
dati per nos fuerint &c. Slesw. Hist. Urkunden. II. p. 76.

Hertugdømmet atter i deres Bold. Saaledes gif det bl. a. med hele Den Als, som en Adelsmand, Henning Meinstorp, havde i Pant og Forvaltning af Kong Baldemar, og som han for Penge opgav til Holstenerne. De frisiske Herreder, som endnu aldrig tilforn vare regnede til Hertugdømmet Slesvig, bragte Greverne til at underkaste sig deres Herredømme, ved at love dem at fornye deres Rettigheder og gamle Forsatning. Endogsaa Enkehertuginde Kunigunde fortrængte de holsteniske Grever Claus og Adolf af hendes Enkedeel, Stæderne og Slottene Haderslev og Tøndern, med det hertil liggende Jordegods, som Hertug Henrik havde forskiftet hende, og som hun i nogle Aar efter hans Død havde besiddet.

15. Paa denne Maade satte Holstenerne sig i virkelig Besiddelse af Slesvig, uden at deres Adkomst var bleven stærkere, eller deres Forhold til dette Land havde modtaget nogen Forandring siden Baldemar Atterdags Død; men ogsaa uden at hans Datter vilde eller kunde lægge nogen Hindring i Veien for deres Selvtægt. I elleve Aar stod det hen uafgiort, hvo der skulde være den rette Herre og Overherre i Landet. Margrethes Tanker og Bestræbelser vare henveudte paa andre Formaal: først at betrygge Danmark og hendes Søn imod sine Fiender, Kong Albrecht af Mecklenborg i Sverrige, og den mecklenborgske Hertug Albrecht, der gjorde Paastand paa Thronfølgen i Danmark for sin Sønneson, født af Kong Baldemars ældre Datter Ingeborg; siden at forene Nordens tre Kroner paa sit eget, eller sin udfaarede Eftersølgers Hoved. Hendes Statskunst var mere fredelig, end krigerisk. Efterat hun endeel Aar havde fundet det klogere at undgaae, end at søge Krig med Holstenerne, bekvæmmede hun sig endelig til, at indgaae Fred og Forsoning med den gamle og barnløse Grev Claus, og at indvilge i en Forlehning af det Slesvigiske Hertugdømme, som denne Greves Brodersøn

Gerhard i Nyborg (den 2den Jul. 1386)²⁶⁾ tog til Lehn af Kong Oluf. Om Forlehningen tillige skulde gælde for hele Slægten, eller de øvrige holstenske Grever, Gerhards Brødre, Albert og Henrik, og hans Farbroder Grev Claus, i Tilfælde af at Lehntageren døde uden Arvinger — og om Forlehningen overhovedet var arvelig for den regierende Hertugs Efterkommere, — thi kun een af de holstenske Grever skulde, efter et Vilkaar i Fredspagten regiere i Slesvig, og dette Hertugdømme saaledes endnu være fuldkommen selvstændigt og adskilt fra Holsten — eller om den blot var personlig for Grev Gerhard: derom opblusjede siden den langvarige Tvist og ødelæggende Krig under Eric af Pommern. Lehnsbrevene fattes ikke allene nu, men have maaskee endog manglet 1424, da Holstenerne ikke under Lehnprocessen kunde eller vilde fremlægge dem. Efter al Sandsynlighed har der ligesaa lidt ved denne Forlehning, som ved de tidligere til Hertugerne af Abelsæt, udtryffeligt været nævnt noget om Lehnets Arvelighed. I modsat Tilfælde kunde Eric af Pommern dog vel ikke have reist en Paastand, som øieblikkelig og uimodsigeligt kunde giendrives. Men ligesom denne Konge paa sin Side fulgte almindelig Statsstik og Bedtægt i Danmark og Norge, da han ikke vilde erkiende nogen Arveret til det slesvigiske Lehn: saaledes beraabte de holstenske Grever sig paa arvelig Adkomst til Hertugdømmet, efter tydsk Lehnstik og Lehnret. I Mangel af Diplomerne har man i Historien fornemmelig kun havt de lybske og andre tydske Kroniker at følge, der fremstille Sagen fra et andet Synspunkt, og sædvanlig til Fordeel for de holstenske Grever.

Det er dog ikke let at afgjøre, i hvilket Forhold disse, som Brødre og Frænder af den hertugelige Lehnbesidder, ere komne til det danske Rige ved Gerhards Forlehning 1386.

²⁶⁾ Efter Detmars Lybske Krønike; jof. Suhms D. Hist. XIV. 160. Efter Hamöfort, S. R. D. I. 315, den 2de Junius.

Det hedder, at begge hans Brødre, tilligemed hans Farbroder Grev Claus, 1386 i Nyborg aflagde en Hyltingsed til den danske Kong Oluf, men hverken erholdt Lehnsfæner, Baaben eller Titel;²⁷⁾ heller ikke skreve de sig nogentid andet end Greve til Holsten. — Da nu Dronning Margrethe 1396 havde faaet sin Søsterdatters Søn, Hertug Erik af Pommern, hyllet som Konge i Danmark, indbød hun alle holstenske Grever til et Møde i Alsens, hvor Kongen tilbød dem samtlige Hertugdømmet Slesvig som Lehn af Danmark, imod at forpligte sig til en bestemt Lehnstjeneste til Riget. Men Greverne affslog det, med mindre Kongen for en saadan Tjeneste vilde tilsikre dem Besoldning. Belehningen af samtlige holstenske Grever med Hertugdømmet skeete derfor ikke; „og paa denne Maade blev den stridige Sag endnu uafgjort.“ (Christiani, IV. S. 20). Greverne vilde have en fuldkommen fri Forlehning; denne vilde man ikke tilstaae dem; og det blev da ved, at de personlig forbandt sig til, imod bestemt Sold, at yde Kongen Krigshjælp, naar han begierede det. Da nu den gamle Grev Claus, som i 57 Aar efter sin Faders Grev Geerts Død, havde oplevet og overlevet saa mange og store Forandringer i Danmark og Slesvig, omfiden i en meget høi Alder døde 1397, opstod der Strid imellem hans tre Brodersønner, Gerhard, Albert og Henrik. De to sidste vilde allene dele Holsten, og meente, at Gerhard kunde have nok i Slesvig; men denne vilde ikke opgive sin Deel af den holstenske Arv. I Forliget, som den 24. Junius (St. Hansdag) ved Abdens Mægling sluttedes i Bornhoved imellem Brødrene, fik nu ogsaa Hertug Gerhard af Slesvig sin Deel af Holsten; men hans Brødre, der bevilgede ham at besidde Slesvig uden Hinder i 9 Aar, forbeholdt sig, efter den

²⁷⁾ Presbyter Brem. hos Westphalen. Mon. III. Pag. 105. jvfr. Christiani, IV. S. 7. Dahlmann Dän. Gesch. III. 88.

Tid, deres Tiltale med Hensyn til Hertugdømmet, som i Mindelighed og ved Boldsigtsmand fra begge Sider skulde afgjøres. Paa denne Maade stod det endnu tvivlsomme og usikre Forhold imellem det danske Rige, Hertugdømmet Slesvig, som Rigølehn, og Hertugens Frænder i Holsten, hen i nogle Aar, fredeligt, men uafgjort, saalænge Gerhard levede.

16. Der er tvistet meget, ligesom i ældre Tider med Sværdet, om det slesvigiske Lehns Bestaand, saaledes i nyere Tid paa Papiret, om Dronning Margrethes kloge eller ukloge Politik, i at give efter for Schauenburgerne Paaastand. Vi maae dog ikke glemme, hvad Dronningen vel har betænkt, at disse i det mindste havde Besiddelsens Ret til Slesvig, og at de, om endog ved deels voldsomme, deels underfundige Midler, havde havt den, skøndt meer eller mindre bestridt, i 46 Aar, da hun 1386 bekræftede den ved Kong Olufs høitidelige Forlehnning. — Et nyt Forbund i Bordingborg (12. Juli 1392) imellem Dronningen og de holstenske Grever forsikrede begge Parter gjensidigen ubrødelig Besiddelse af deres Lande; saaledes ogsaa Grev Gerhard af det slesvigiske Hertugdømme. Freden blev, som det saa ofte hedder, indgaaet „til evig Tid“; den skulde, ligesom Besiddelsen, paa begge Sider, ogsaa gielde for „Arvinger og Efterkommere“. Forlehnning og Lehnsforhold berøres slet ikke i Brevet. Kun Gerhard, som sædvanligt, faaer Hertugstitel. At Brevet sikrede ikke allene ham, men ogsaa hans Efterkommere, Hertugdømmet, maa efter dets tydelige Ord antages; i det høieste kunde der blive Tvivl, om Arven skulde strække sig til Brødrene²⁸⁾. Om Lehnets

²⁸⁾ Svitsfeldt har ikke villet antage det. „Dronning Margrethe, efter hendis Sønns Død, forunder Hertug Geert Forstendommit, icke hans Brødre, huilke kun strefve dennem Grefver; og derfor vaar denne Forlehnning paa Grefve Geert kun personalis efter dansk Ret.“ I. S. 591. Suhm derimod har ikke tvivlet om, „at Slesvig herved atter erkjendtes af de Danske for et Arvelehn.“ XIV. S. 296.

Arvelighed blev der heller ikke Spørgsmaal, da Hertug Gerhard af Slesvig (1404) faldt i en Feide med Ditmærkerne, ligesom hans Broder Grev Albrecht af Holsten Mæret tilforn havde sat Livet til i Mærken.

Hertugen efterlod tre Sønner, hvoraf den ældste kun var syv Aar, den yngste endnu usødt. Der kunde saaledes endnu ikke være Tale om en ny Forlehning; men Omstændighederne vendte sig i øvrigt heldigt nok for Margrethe, og hendes udkaarede Søn og Medregent, Kong Erik af Pommern. Hertug Gerhard var ved sin Broders Død (1403) bleven Herre baade over hele Holsten og Slesvig; og den tredie Broder Henrik, som Geistlig og Biskop i Osnabrück, blev, efter hvad man i Almindelighed antager, forbigaaet som Arving, og tillige i Formynderskabet for Hertug Gerhards Sønner. Faderen havde, inden han drog mod Ditmærkerne, indsat nogle, som det synes mest slesvigiske, Adelsmænd til Børnenes Formyndere, i det Tilfælde at han faldt i Striden; men Biskoppen vilde ikke finde sig i den dobbelte Udelukkelse. Allerede før Broderens Død var Tvisten begyndt. Nu nedlagde Henrik sin geistlige Bærdighed, og skyndte sig til Holsten, hvor han vilde gjøre sin Arveret, i det mindste til en Deel af Landet gjeldende. Det lykkedes ham, deels ved Magt, deels ved sin Indskydelse paa Folket. Enkehertugindeu maatte allerede ved Forliget i Neumünster den 4. September indromme Grev Henrik den største Deel af Holsten²⁹⁾; og saaledes blev Elisabeth, for sig og sine Sønner, saa godt som indskrænket til Hertugdømmet. Det var ikke unaturligt, at hun i denne Stilling vendte sig til Danmark og til Dronning Margrethe for at søge Beskyttelse; ligesom man

Original-Diplomet er aftrykt sammesteds S. 570. (Venf. Scr. R. D. VII. 364—65, hvor det findes efter en Vidisse.)

²⁹⁾ Johns Unionshist. S. 48. 489—90, hvor dette vigtige Actstykke første Gang er trykt.

heller ikke kunde vente sig andet, end at Dronningen havde Mueligheden af at vinde Slesvig tilbage under Danmark, for Die. Hverken før eller efter det Bordingborgske Fredsfordrag har dog Margrethe vist nogen Tilboielighed til at bruge Magten, eller giort noget som helst aabenbar fiendtligt eller voldsomt Skridt imod Hertugindeu eller hendes Born. Om Dronningens egentlige Hensigter og Planer kunne vi blot have Formodninger. Imedens hun overalt viste Elisabets stor Opmarksomhed, og vandt de slesvigiske Formyndere ved Gaver og Forlehninger, havde hun tillige bragt det derhen, at Hertugindeu overgav hende sin ældste, syvaarige Søn Henrik, der med tre holstenske Adelsmænd sendtes til Danmark, for at opdrages som tilkommende dansk Lehnshyrste. Grev Henrik forsikkrede sig derimod den anden Søn, Adolf, som man tidligt havde indprentet Had til de Danske³⁰⁾, og sendte ham ind i Tydskland til Opfostring; Moderen beholdt den yngste, Gerhard, hos sig selv.

Den gode Forstaaelse imellem Hertugindeu og den danske Dronning varede dog ikke ret længe. Elisabets, svagere baade i Magt og af Charakter, trængtes paa den ene Side af sin Svoger Grev Henrik i Holsten, der vilde forsvare det schauenburgske Husets paaftaaede Arveret; paa den anden Side af mægtige og overmodige Adelsmænd i Slesvig, som Grev Krummedige, Claus Limbek og Andre, der under deres indbyrdes Fejder, mere sørgede for deres egen Fordeel, end for Landets og de unge Fyrsters Fary. Dronning Margrethe havde ved betydelige Pengelaan til Hertugindeu skaffet sig Panteret i Slottet og Lehnet Løndern, tilligemed det meste af de nordfrisiske Districter.

³⁰⁾ Holstenske Kreniker fortælle: Dronning Margrethe havde foræret Drengen et Hattesmykke, men han rev det af Hatten; og da hun derpaa fæstede det paa hans Bryst, fik han det ogsaa her revet af, og kastede det i Gulvet.

Staden Flensborg og Slotsherren paa Gottorp havde maattet hylde Kong Erik, som Landets Overherre og de unge Fyrsters Formynder; dog blev Gottorp Slot i Hertugindens Besiddelse. Andre faste Slotte og Gaarde i Slesvig fik Margrethe derimod ved Kjøb i sine Hænder³¹⁾, ligesom hun gjorde med saa meget Gods i Danmark. Efterhaanden blev Forholdet imellem Dronningen og Elisabeth mere spændt, end vensfabeligt; Mistro og Mistanke yttrede sig paa begge Sider. Til sidst negtede endog Elisabeth at modtage et Besøg af Dronningen, og lod sin ældste Søn Henrik hente fra Danmark, hvor man heller ikke viste nogen Hensigt, at ville holde ham tilbage. Moderen satte ham derpaa under sin Svoger, Grev Henriks Bærgemaal (1409), som, „esterat han først rigeligt havde betænkt sig selv, virkelig lagde for Dagen, at det gamle Familiehad til Danmark ikke var vejet fra ham.“ (Dahlmann.) Endnu vedblev man dog en Tid paa begge Sider at vise sig tilbøielig til at jævne Forholdene ved fredelige Dagtingninger. Grev Henrik kom endog 1409 selv til Byen, og sluttede her paa Hundsøgaard den 21. September³²⁾ et Fredsfordrag, paa Hertugindens og hendes Søners Begne, hvorved Flensborg og Slottet Nyhuus pantsattes til Kong Erik for hans Fordringer paa 10,000 lybske Mark. Men de mægtige Adelsmænd i Slesvig, som ikke længere deeltog i Bærgemaal for Hertuginde, agtede heller ikke et Fredsforlig, sluttet imellem Kongen og Grev Henrik. De levede i Strid med Biskop Johan Skoudelev i Slesvig; og denne Prælat, dansk født og Medlem af det danske Rigsraad, blev, som man troer med Hertugindens Vidende, af endeel slesvigiske Adels-

³¹⁾ Saaledes Grodersby, Svabstedt, Stubbe, Trøieborg, Skinkelborg og flere. Jahn's Unionshistorie. S. 49—50.

³²⁾ Die Matthæi Ev. & Apostoli. (Jahn. S. 492—494.) Freden blev senere bekræftet den 9de Oct. (Sammeft. S. 51.)

herrer, voldelig overfaldet i Flensborg, gjort til Fange, saaret og paa skændige Maader mishandlet, ligesom et Par af hans Slotte bleve indtagne og afbrændte (1410).

Kong Eric i Danmark, hidtil kun sin Fostermoders afhængige Medregent, begyndte, forbitret over denne Udaad, og andre Voldsomheder, som de slesvigiske Herrer tillode sig, at optræde mere egenraadigt, ved at gribe ind med Vaabenmagt i de slesvigiske Forhold, der tegnede til at blive ligesaa urolige og krigeriske, som i tidligere Dage. Kongen betragtede Hertuginde som Deeltager i de begaaede Voldsgjerninger, og da hun, i Følge Freden til Hindsbøl, i Pintersen 1410 forlangte at ville indløse Flensborg, afflog Kongen dette, og rustede sig af al Magt til en ny Krig. Et Forbund, indgaaet imellem Danmark og det frie Ditmarsken (13. Juli 1409) var i sig selv mærkværdigt nok, og ikke uden politisk Betydning; men uden at det dog havde anden Følge, end at Ditmarskerne holdt sig udenfor Striden.—Kong Erics første Krigsforetagende var et Tog i Sommeren 1410³³⁾ mod Dorne Wrøe og Als, hvorom der længe havde hersket Uenighed, om de hørte til Kongeriget, eller til Hertugdømmet. Allerede her begyndte det Uheld, som udmærkede hans hele følgende Regiering. Paa Als fik han vel Slottet Rorborg i sin Magt (24. Aug.); men Sønderborg prøvede han forgievet ved Beleiring at indtage; og hans Felttog paa Als blev mindre mærkværdigt ved Krigsbedrifter, end ved den i Historien saa meget omtalte og saa lidet forklarlige Henrettelse af den bekiendte og mægtige svenske Ridder Hr. Abraham Brodersen (28. Aug.)³⁴⁾. Endnu mere uheldigt blev et Indfald, Kongen paa samme Tid lod gjøre i de friisiske Herreder. Hans Krigshær blev,

³³⁾ Aft. 1409, som det siges i flere danske Historier. (Jvft. Jah. S. 55. Anm. 3.)

³⁴⁾ Mærkværdig er denne Begivenhed ogsaa, fordi den blodige Strengbed, som Eric af Pommern (kiendt ikke uden at iagttage alle Retsformer) her viste mod en svensk Adelsmand af høi Byrd og stor An-

paa Hientoget med meget Dvæg og andet Bytte, der var revet i Marffen, overfaldet af Friserne, i Forening med Holstenerne, som kom dem til Hielp, og led et ynkeligt Nederlag.

Dronning Margrethe saae ugierne disse paa ny frembrudte Krigsluer, og gjorde Alt for at dæmpe dem. Tydske Fyrster søgte at mægle Forliig, og et saadant blev ogsaa indtil videre bekræftet i samme Efteraar (16 Sept. og 20 Nov.), hvorpaa fulgte en Vaabenstilstand, sluttet følgende Foraar i Kolding, (24. Marts 1411) paa fem Aar; efter hvis Forløb sex valgte Dommere fra hver Side skulde samles i Nyborg for at afgjøre den lange Strid efter dansk Lov og Ret. Kunde disse ikke blive enige, skulde de for hver Part udvælge een Boldgiftsmand; og hvem disse To eendrægtigen tilkiendte Retten, skulde have vundet sin Sag. Men var dette ikke at opnaae, skulde tilsidst alle Forhandlinger i Tvisten indsendes til den nylig valgte romerske Konge, Sigismund II., der endeligen skulde paakiende Sagen. Neppe var dog denne, fra begge Sider ved skriftlige Forpligtelser (25. 27. Marts-) befestede Forening indgaaet, før Freden atter blev brudt. Holstenerne overfaldt og indtog Flensborg, der ved en Brandstat paa 40,000 Mark maatte købe sig fri for Plyndring. Feiden varede til næste Aar; og først den 3. Oct. 1412 kom et nyt Forliig i Stand, ved Boldgiftsikiendelse af Hertug Ulrik af Mecklenborg. (Hvitf. S. 641.) I Stedet for at bie endnu fire Aar, vilde man allerede til St. Hansdag 1413 foretage Sagen paa den aftalte Maade. Margrethe var selv kommen til Slesvig, for personlig at mægle Fred. Da bortrev en pludselig Sygdom (29. Oct. 1412) den mandige Dronning i Flensborg Havn, paa Skibet, hvormed hun vilde seile tilbage til Kiøbenhavn.

17. Efter Margrethes Død forfulgte Erik af Pommern uafbrudt, med ubøielig Fasthed, eller med haardnakket

---

seelse, saa at sige er den eneste Handling af den Art, man kiender under hans hele Regiering.

Egensindighed, som hans Modstandere og Dadrere ville kalde det, sin Regierings eneste afgjort personlige Idee: at bringe Hertugdømmet Slesvig tilbage under Danmarks Rige; hvortil paa en naturlig Maade knyttedes det andet Formaal: at modstaae den politiske Magt og Overtægt, som Hansestæderne, og navnlig Lybek i Forening med flere af Stæderne ved Østersøen, havde erhvervet, ved at bringe hele Nordens Handel i deres Hænder. Da denne Konges uheldige Styrelse, hans Mangel paa frigerisk Dygtighed og Statsklogskab, hans Raadløshed og Forsagthed i afgjørende Dieblik, i Historien har kastet en Skygge paa hans Charakter som Regent, der saa meget mindre lader sig borttage, siden hans Fiender, som havde Udfaldet paa deres Side, næsten allene have fortalt hans Historie: nytter det kun lidt at opsoge og fremhæve enkelte lysere Puncter i hans Regiering og hans politiske Foretagender. Den Krig, som en Konge, der herskede over Nordens tre Riger, i tyve Aar, fra 1415 til 1435, førte om Slesvig med de holstenske Grever, og de med dem forbundne Hansestæder og nordtydske Fyrster, var ikke allene paa begge Sider ødelæggende for Landene, men røbede en politisk Svaghed i det store nordiske Statsforbund, der var et Slags Sidestykke til det tydske Riges og Keiserdømmes samtidige Tilstand, og endelig blev en Hovedgrund til Kong Erik's haanlige Fald og Affættelse. Ikke engang i Danmark har man villet regne ham det til Fortieneste, at han, en udenlandsk, tydskfødt Fyrste, opoffrede tre Kroner for at ville rive det danske Land Slesvig ud af de schauenburgske Grevers tydske Herredømme. Oligarchiet i Danmark (thi det var mere Rigsraadet og enkelte magtige Slægter, end hele Adelen, som raadede) vare ligesaa meget imod Erik af Pommern, da han vilde bringe sin egen pommeriske Fyrsteslægt til Thronfølge i Danmark, som hans udenrigske Fiender. Ingensteds fandt

han kraftig og dygtig Bistand; og selv havde han hverken Klogskab og Snildhed til at lede Partierne, eller Mandsnærværelse og Mandskraft til at forsvare sig imod dem. En næsten uovervindelig Udholdenhed, en hverken af Uheld eller Dmmygelsler overvunden personlig Seighed og Trods, der indtil det Yderste ikke vilde give efter for alle hans Fienders Overmagt, ere fiendelige Træk i Eriks Charakter, der ogsaa komme tilsyne i Striden med Holstenerne; men de forte til intet andet end bestandigt vorende Dmmygelsler.

Det var ikke mange Dage efter Margrethes Død, at Strid og Krig atter udbrod i lys Lue i Slesvig; Holstenerne hjemsogte Als med et Indfald, og den slesvigiske Biskop gjorde man al den Bold og Skade, man kunde; dog gif den i Oct. 1312 berammede Sammenkomst, hvor Sagen skulde finde endelig Afgiørelse, virkelig for sig i Ryborg, mod Slutningen af Julius 1413. Her havde Kong Erik sammenkaldt et stort Danehof, og en Lehnstret eller Domstol, hvis Lige forhen ikke var seet i Danmark. Foruden danske Prælater tilligemed en svensk og en norsk Biskop, bestod den af fire tydske Hertuger: to fra Pommern, Hertug Ulrik af Mecklenborg, og Hertug Johan af Lauenborg; desuden et stort Antal danske og fremmede Riddere, Borgermestere og Raadmand. For denne Domstol fremstod Kongen selv paa den ene Side som Klager; og for Hertuginde (der paa ny var bleven ueens med sin Svoger) Hertug Henrik af Lüneborg, som hun nu havde taget til Bærge for sine Sønner. Denne anholdt om Forlehningen af det slesvigiske Hertugdømme for sine Myndlinger; men Kongen, uden at tage Hensyn til Freden i Bordingborg 1392, der vel ikke udtrykkelig indeholdt noget om Forlehning, men tilsikrede Efterkommerne Besiddelsen, afflog Begieringen, og paa stod Lehnet at være hjemfaldet; da hans Moder, Dronning Margrethe, 1396 havde tilbudt Hertug Gerhard samme, og denne havde

afflaaet at modtage det. Efter de tidligere Overeenskomster skulde 12 Riddere, sex fra hver Side, kaares som endelige Boldgiftsmænd, til at affige Kiendelsen; Kongen stillede nu sine, men Hertugen vægrede sig i Begyndelsen ved at opfylde Vilkaaret. Da han endelig valgte sex andre Riddere, vilde Kongen ikke tage dem for gyldige, fordi de hverken vare Indfødte i Danmark, eller i Hertugdømmet; og Hertug Henrik paa sin Side vilde overhovedet ikke erkiende Boldgiftsmændenes Domsret. Han fordrede, de skulde staaende afgive deres Mening som Underhandlere, ikke siddende affige en Dom (ad admicabiler tractandum stando, sed non judicialiter sedendo). Herimod protesterede Kongen, efterdi det ligefrem stred imod den tidligere affluttede Overeenskomst, som han var villig til at underkaste sig, men som han ogsaa fordrede overholdt. Erik reiste sig da fra sit Kongesæde, med de forhen udstedte Breve i sin Haand, tilbød at underkaste sig den Dom, som her maatte fældes, og staaende adspurgte det hele Danehof: om han kunde gjøre mere, end han havde gjort, for at efterkomme sin Skyldighed mod Riget? — Efterat Alle eenstemmigen havde svaret Nei, paastod Kongen: at baade Hertug Henrik af Brunsvig, Enkehertuginde med hendes Sønner og adelige Raad og enhver anden Deeltager i Sagen, Enhver, der havde noget Gods i det danske Lehnshertugdømme Slesvig i Besiddelse, skulde stævnes til Doms for det nærværende Danehof. Dette skete ved Biskop Peder af Roskilde, som Cantøler med tre Dages Barsel. Den pommerske Hertug Bugislaw, med de tre andre tyske Hertuger, udførte selv Indvarslingen hos de Nærværende. Kong Erik mødte den 29. Juli i den store Rigssal paa Nyborg Slot, men ingen af de Indkaldte fra den anden Part; skiondt kun Hertugen af Lüneborg havde forladt Nyborg.

Kongen foredrog selv udførligt alle sine Klagemaal imod

Enkehertuginde, hendes Raadgivere blandt den slesvigiske Adels, og Hertug Henrik af Lüneborg, som uberettiget Formyndere for Hertug Gerhard's Børn. Han opregnede enhver af de Voldsgierninger, som Hertuginde's Raad og Beskyttere blandt Adelen i Slesvig havde begaaet mod Kongens Mænd og mod Biskoppen; hvorledes ingen af de i forskellige Fordrag indgaaede Vilkaar, paa Hertuginde's Side, vare opfyldte: men „Alt havde været Skromt og Utro“; og hvorledes Kongen og Dronning Margrethe derved vare paaførte en Krigsomkostning af 200,000 lybske Mark. Hans Paastrand for Danehoffet gik ud paa: at Hertugdømmet Slesvig, hvortil Kongen endog formeente at have en Arveret, siden han ved sin Moder nedstammede fra Baldemar Atterdag, hvis man ikke erkjendte denne Adkomst, maatte tildømmes den danske Krone som et hjemfaldet Lehn, eftersom dets nuværende Besiddere ikke allene, hverken havde søgt, eller erholdt nogen Forlehuining; men endog havde vægret sig ved at yde vedbørlig Tjeneste af Lehnet, ja ført Vaaben imod deres egen Lehnsherre. Dommen faldt, som Hertuginde og hendes Formyndere vel forudsaa, til Kongens Fordeel. Rigscantsleren, med hele Forsamlingens Bisald, domte efter Dansk Ret, (navnlige efter Artikelen i den saakaldte nyere Siællandske Lov, om at føre Avindskiold imod Riget) at Hertuginde og hendes Sønner havde forbrudt al Ret til Hertugdømmet Slesvig, „om de havde nogen“, og at Hertugdømmet, efter Dansk Lov og Lehnret, var forfaldet til den rette Lehnsherre og til Danmark's Rige; ligesom den tabende Deel skulde være pligtig at erstatte Kongen og Riget al Omkostning og Skade, som var tilføjet dem.

18. Den strenge Dom blev ikke uden Virkning paa Hertuginde. Hun fandt det endnu raadeligt, at forsøge paa at formilde Kongen, og lod sin ældste Søn, Grev Henrik,

der nu var fexten Aar gammel, selv personlig vende sig til ham med bønlig Anmodning om at forlehnes med Hertugdømmet, hvoraf han nu tilbød sig at ville gjøre sædvanlig Lehnstieneste. Aldrig (mener en stadig og fordomsfri Historie-skriver) kunde Kongen fundet bedre Leilighed til at ende en for Landet saa fordærvelig Strid med Anstand og Udelmodighed, end den, som nu tilbødes ham³⁵). Men var det da vel blevet anderledes, end tilforn? Eller har vel Anmodningen gaaet ud paa andet, end det gamle, at Lehnet arveligt skulde forsvikres Hertug Gerhards Esterkommere? — Kongen afflog Begieringen paa andre Vilkaar, end at hele Hertugdømmet, med alle Stæder og Slotte, uden Forbehold skulde overgives ham, og den unge Greve derpaa oppebie, hvad han af Kongens Raade kunde vente sig. Andet Svar var heller ikke at formode; Erik af Pommern havde kun deri en fast Villie: at Slesvig skulde komme tilbage til Danmark, eller i det mindste aldrig mere blive arveligt Lehn; og mindst, som et saadant, blive hos de schauenburgske Grever. En Dom havde han nu faaet derfor; men med al sin Magt kunde han ikke bringe den til Udførelse, skiondt Omstændighederne aldrig syntes at have været ham mere gunstige.

Hertug Henrik af Lüneborg traf sig tilbage til sit Land, men lod sig først, for anvendt Umage og Omkostninger, give Panterrettighed for 40,000 Mark i Gottorp, Bløen og to andre holstenske Slotte. Man kunde tænke, det var for at sikke dem; men der fortælles, at han endog vilde tilbude Kong Erik Slottene, for at faae sine Penge. Grev Henrik i Holsten overtog vel paa ny Bærgemaalet for Brodersønnerne; men han var bleven svagelig. Fiendtlige mod Holsten vare i Vesten Ditmarskerne; mod Sønden Hertug Erik i Lauenburg.

³⁵) Christiani, Schl. Holst. Gesch. IV. S. 79. (Zvf. Zahn Un. Hist. S. 62.)

Kongen selv rustede en betydelig Styrke, og faldt 1415 ind i Hertugdømmet, hvor han ingen Modstand fandt, undtagen i Slesvig. Her havde Elisabeths unge Sønner samlet deres hele Styrke. Deres Mod og Standhaftighed vækker i langt høiere Grad vor Deeltagelse, end alle Kongens umaadelige Anstrengelser, langsomme Felttog, spildte Opoffringer og frugtløse Processer og Underhandlinger. Gottorp Slot var i Prindsernes Hænder, og dette var altid den Klippe, hvorpaa Kong Erik's Foretagender, for at blive Herre over Landet, maatte strande³⁶). Man vil let finde hele den lange Krig usforklarlig og næsten vidunderlig, dersom man allene tænker sig Erik som Herre over Scandinavien, og hans Modstandere som Grever i Holsten. Men i Stedet for at Sverrige og Norge maatte være fremmede og lunkne for en Krig, der førtes om et dansk Hertugdømme, og den Hielp, Erik skulde regne paa fra disse to Riger, kun var ringe og usikker: saa havde derimod Holstenerne deres stærke og naturlige Venner i Ryggen, Lübeck, allene en heel og ubetvingelig Magt, Hamborg og de østersøiske Hansestæder, i Forbund snart med Lyneborg, og snart med andre og flere tydske Fyrster.

Det var ikke blot i Krigen til Søes og til Lands, at disse Fiender bleve farlige; mere skadelige vare stundom Hansestædernes Fredsmæglinger og Underhandlinger om Waabenstilstand, der sædvanligen sluttedes, netop naar Kongen havde Fordelen paa sin Side, og blev brudt, naar hans Fiender igjen havde vundet Kræfter. Saaledes gif det allerede 1417, da Kongen endelig havde faaet Staden Slesvig (men uden Gottorp) i sin Magt. Han lod sig let bevæge til en Waabenstilstand, under Hansestædernes Mægling, og overgav Slesvig

³⁶) Bemærkninger om Slesvigs Befæstninger og disses Styrke, s. Jahn, S. 63, 64. Sagen kunde behøve endnu noiere locale Under søgelses og Oplysninger.

i deres Haand som Underpant, ligesom Hertug Henrik Slottet Tønder, indtil det endelige Forlig, som man aftalte at ville slutte næste Aar (1418) ved St. Hansdag. Men da Tiden kom, negtede Hertugen at underkaste sig Mæglernes Kiendelse; disse bragte det omsider saa vidt, at Stilstanden forlængedes paa to Aar. Man var paa begge Sider ikke meget samvittighedsfuld i at holde den, og Hansestæderne endnu mindre i at give det betroede Pant tilbage i de rette Hænder. Biskoppen havde for længe siden maattet rømme sit Sæde i Slesvig; nu stormede og ødelagde Holfstenerne hans sidste Slotte. Da Kongen klagede hos Hansestæderne, havde de ikke andet Svar, end dette: at de havde vel mæglet Stilstanden; men ikke gaaet i Borgen for at den blev overholdt. Hertugen fik derpaa ikke allene Tønder igien, men endogsaa Slesvig. „Kongen kaldte dette Troløshed; og vi kunne ikke modsige ham:“ maa endogsaa Dahlmann nødtvungen tilstaae.

Erifs tyveaarige Krig om Slesvig var en Gientagelse af de samme eller lignende Optrin, som det er overflødigt at forfølge i alle deres trættende Enkeltheder³⁷); især da Fortællingen om disse Krigsoptrin for en Deel høre mere til den danske Historie i Almindelighed, end til den slesvigiske i Særdeleshed; og da de samtidige Kilder dog ere utilstrækkelige til at oplyse de nærmeste, umiddelbare Aarsager til en saa lang Række af bestandige Uheld, Feil, kraftløse Anstrengelser og slet anlagte eller i Utide opgivne Krigsplaner. Naar Historien giver os Anledning nok til at antage Erif for en udygtig Regent paa Konge-

³⁷) Erif af Pommerns bedrøvelige Krigshistorie, med dens mange og indviklede politiske Episoder og Mellemhandlinger, har Zahn behandlet fuldstændigt nok, og med endel nye Oplysninger. (Unionshist. S. 63—110.) Efter Zahn og Christiani er den, med mere Interesse og Udførlighed, end flere andre Partier af Historien, fortalt af Dahlmann (Gesch. von Dänem. III. S. 97—140.)

thronen i Norden, og at frafrive ham det frigerste Talent og Feltherrens Gyver: saa nodes vi dog tillige til at forudsætte, at han reent maa have manglet, eller slet ikke har villet benytte kloge Raadgivere og frigsdygtige Anførere. — Det var vel hverken saa upolitisk, eller saa uforsvarligt, som Adskillige have meent, at Erik af Pommern ikke allene forfulgte sin Ret ved sit eget Riges Danehof, men forsøgte at give dets Dom mere Eftertryk, ved at erhverve en keiserlig Stadfæstelse (14. Jun. 1415.) Det var saa meget mindre at undre paa, da hans Modstander, som holstensk Greve, var tydsk Rigsfyrste, og som det var andre tydsk Fyrster og Stæder, ved hvis Hjælp han skadede Danmark langt meer, end ved sine egne Kræfter. Desuden havde begge Parter (ved Forliget i Kolding 1411) indgaaet det Vilkaar, at underkaste Sagen en endelig Voldgiftskiendelse af Keiseren. Det var ikke til sin Overherre, at Nordens Konge indskød sin Sag; det var til Voldgiftsmand, at han frivillig, ligesaa vel som Hertug Henrik, havde antaget Keiser Sigismund³⁸⁾. Dette gielder i Særdeleshed om den sidste vidtløftige Sagsføring for Keiserens Domstol (1423—1424), som noget nærmere bør omtales; ogsaa fordi de mange Acter og Vidnesbyrd, Kongen lod fremlægge under Sagen, give eet og andet Bidrag til at

³⁸⁾ Jahn, S. 65, Anm. 2, har rigtig betragtet Forholdet fra denne Side. »Keiseren var en af begge Parter frivillig antagen Dømand, og Kongens Souverainitet led ligesaa lidt ved at vælge ham hertil, som den led ved at henstøde Tvistighedernes Afgjørelse under Hertugen af Mecklenborg, eller Claus Lembel og Erik Krummedige.« Mindre gielder dette vistnok om den Stadfæstelse af Danehoffets Dom i Nyborg 1410, som Erik søgte og erholdt af Keiser Sigismund 1414; og det var ogsaa den, Christiani har for Die og badler. (»Dänemarks slets freie Königskrone.« 1780. S. 146.) I Forbigaaende kan bemærkes, at det af Jahn paa ovenanf. Sted paabe- raabte »Statskrift«, der skal findes i Nye Danske Mag. VI Bind, her ikke findes aftrykt, formodentlig fordi Forf.'s Død er kommen imellem.

ophyse Slesvigs daværende Forhold, og hvorledes disse paa den Tid betragtedes i Landet selv.

19. Keiser Sigismund, hvis Forhold til Erik af Pommern altid var venstabeligt, overdrog (mod Slutningen af Aaret 1422) den slesiske Hertug Henrik Rumpold af Slogau, i Forening med Biskop Johan Scheel af Lybek, at optræde som Mæglere i den lange Lehnssæide imellem Kongen og den schauenburgske Henrik. Den slesiske Hertug begav sig til Flensborg; og da han forstod at vinde baade Kongen og Hertugen, bragte han dem ogsaa til at nærme sig hinanden i et venligere Forhold. Det lykkedes ham at formaae begge Parter til at erkiende Keiseren for Voldgiftsmand, og ubetinget at give Sagens endelige Afgiørelse i hans Haand. (1. Jan. 1423.)³⁹⁾ Uden Tvivl var det tilfaldet den agtede og anseete slesiske Hertug, at beklædes med Keiserens Fuldmagt hertil, og maaskee havde han kunnet give Sagen en heldigere og mere fredelig Udgang, dersom ikke, midt i Underhandlingernes Gang, en Smitsot pludseligt havde bortrevet ham i Flensborg⁴⁰⁾. Sagen gik derved i Langdrag under Aarets Løb, og først den 8. Februar 1424⁴¹⁾ udnævnte Sigismund to Italienerne, en

³⁹⁾ Jvnsf. de af Hertug Henrik Rumpold og af begge Parter udfædte Compromis-Breve, dat. Flensborg in die circumcissionis domini (=: 1ste Januar) 1423. (S. R. Dan. VII. 390—393.) Dette viser altsaa, at han i Efteraaret 1422 maa være kommen til Danmark.

⁴⁰⁾ Herman Corner's Krøn. hos Westphalen Pag. 1255. Underhandlingerne maae i Folge Dateringen af Actstykker, som findes i Processen om Hertugdømmet, være fortsatte i Aaret 1423. (Kong Eriks første Klagemaal er dat. Flensborg den 6. Jan. 1423. De hollandske Hærstørst's Svar, Gottorp den 13. Jan. 1423. Grevernes Klage er dat. Flensborg d. 5te Jan. 1423. Kongens Indlæg herimod, Haderslev d. 17. Jan. 1423. S. R. D. VII. Pag. 272, 276, 293, 303.) Dog er det ikke tydeligt, naar den slesiske Hertugs Død er indtruffet; og en paafaldende Tomhed i Acterne indtræder for den følgende Deel af Aaret 1423. I Regesta danica (I. pag. 390, 391.) ere de daterede Actstykker i Processen heller ikke fuldstændigt optagne. Saaledes mangle de ovenanførte fire af 1423.

⁴¹⁾ S. R. Dan. VII. Pag. 264—66.

lovkyndig Doctor af Keiserens Raad, Ludvig de Cataneis fra Verona, som Commissarius, tilligemed en Notarius, Antonius af Pisa, hvilke Keiseren gav Fuldmagt til, i Danmark at foretage de fornødne Undersøgelser, og indhente begge Parters Erklæringer og Retsgrunde. I den Hensigt indsendt disse Commissarer sig ligeledes i Flensborg, hvor baade Kongen og Hertugen lode deres Fuldmægtige møde; begge indgave deres Klager og Modklager; og begge fremkom med Vidnesbyrd for at bestyrke og bevise deres Paastand. Striden opløste sig i to Hovedpunkter: 1) Om Hertugdømmet Slesvig endnu var en Deel af det danske Kongerige, eller var blevet skilt derfra? 2) Om Hertug Baldemar overhovedet havde nogen Rettighed til Slesvig, eller kunde gjøre Paastand paa Lehnbesiddelse af Landet? — Kong Eriks første Paastand var denne: Slesvig er en Deel af det danske Rige,⁴²⁾ og har aldrig været skilt derfra, eller undraget den danske Konges Overherredømme. Sprogenehed, Folke-Enhed og Statseenhed forbinder Sønderjylland med det øvrige Danmark. Beviserne, som han lod fore herfor, gif ud paa: 1) At der i Sønderjylland, paa Den Als og i Districtet Dänischwald, tales samme Sprog, som i det øvrige Danmark; kun Friserne have et Tungemaal for dem selv⁴³⁾. 2) At samme Lov og Ret gielder i Sønderjylland,

⁴²⁾ Som Slesvigs Grænser mod Sønden angives: Floderne Eider og Lewingsaue, samt Daneverks ydre Vold („cum fossato Denewerk ulteriori”) S. R. D. VII. pag. 406. „Quicquid in ea (Jucia australi) situm est citra fossatum Denewerk ulterius, quod vocatur in vulgatis eorum Suderdenewerk, quia est situm prope ciuitatem Rensborg, ubi a parte regni est jus danicum, & ab alia parte Jus Holstense.” VII. pag. 411.

⁴³⁾ „Quia omnes terre contente in Jucia australi & in insula Alse & Silua danica habent unum & idem ydioma, utuntur eisdem legibus, quo & quibus utitur Jucia & reliqua pars Dacie.” &c. (Bisshop Johan af Roeskilde) S. R. D. VII. pag. 404. „Legibus & statutis reguntur, quibus

som i Nørre-Jylland; og at Stæder, Domcapitler og Klostre have faaet Privilegier af danske Konger (VII. 323—331). 3) At der fra Herredstingene i Sønderjylland appelleres til Viborg, eller til Kongens Rætterting i Danmark (VII. p. 402). 4) At Ingen nogentid har havt Sønderjylland i Besiddelse, uden den danske Konges og hans Raads Samtykke; og at naar Kongerne overgave Landet til en Hertug, var det kun paa samme Maade, som naar de gave Nogen af deres Riddere eller Hofmænd for tro Tjeneste et Slot eller Lehn i Riget. Dertil havde Kongerne Magt; men ikke til nogen anden Forlehuuing, efter den andensteds brugelige Lehnret, som ikke fiendes eller gielder i Danmark⁴¹⁾.

Kongen paaastod dernæst: Ingen af de schauenburgske Grever af Holsten overhovedet, og saaledes heller ikke Grev Henrik, „som fører Titel af Hertug,“ eie eller have eiet nogen Ret til Lehnbesiddelse af Sønderjylland; hvilket han støttede paa følgende Grunde: 1) At de holstenske Grever, efter den sidste danske Hertug Henriks Død, af Abels Stamme, uden Ret og Aldkomst have trængt sig ind i Hertugdømmet, og med Magt sat sig i Besiddelse deraf. 2) At Hertug Gerhards Forlehuuing 1386 kun var personlig, efterdi den keiserlige og sarske arvelige Lehnret aldrig har gieldt i Danmark.

---

ceteri Dani, & eodem ydiomate utuntur, *excepta Frisia*, que aliquantulum variatur ydiomate". (Provst Johannes af Børglum.) pag. 409. Jvf. p. 400. („*Frisia est pars regni Dacie.*") p. 413. „*Habent diversas leges; tamen omnia ipsorum privilegia a regibus Dacie.*" p. 419. (*Frisia... loquitur corruptum danicum.*) p. 414. 423. 424. &c.

⁴¹⁾ „*Nemo aliquot feudum habeat concedere in regno Dacie... quia ibi nullum jus feudale est.*" Med Biskoppers, Capitters, Abbeders, Ridderses, Borgermesterses og Raadmænds Bienesbyrd, kan Kongen bevise dette, ligesom med Landets skrevne Lov; „& habent tale proprium jus, quod filia succedit in hereditate patri aequè bene sicut filius, & filius patri, & non indiget ipsam hereditatem in feudum acceptare." &c. S. R. Dan. VII. 295. jvf. p. 337. §. V. p. 491. 402. 406. 408. o. f. v.

3) At en Dom af den danske Rigsret, eller Daneshoffet i Nyborg, allerede 1413 havde fradømt Grev Henrik af Adkomst til Hertugdømmet, efterdi han ikke allene havde vægret sig ved at modtage det ham tilbudne Lehn og negtet den skyldige Lehns-tjeneste, men endog ført Hvindskold imod sin Lehnsherre.

De ovenanførte Punkter i Kongens Paastand lod han bl. a. bestyrke ved at fremlægge Privilegier og Rettigheder, som foregaaende danske Konger havde givet Stæder og Klostre i Hertugdømmet; ligesom ved det edelige Vidnesbyrd, som fire Geistlige, 5 Adelsmænd og to Raadmænd fra Flensborg og Ribe, tilligemed Kongens Sagførere, aflagde for den keiserlige Commissarius⁴⁵⁾; endelig ved anseete Vidner, som for den keiserlige Commissarius, efter alle Retsformerne i et Forhør, under deres Ed udsagde, hvad de vidste om Forholdene imellem Slesvig og det danske Rige. Disse 27 Vidner vare, foruden Erkebiskoppen i Lund, og de fire Biskopper i Roskilde, Odense, Viborg og Ribe, Provsten i Borglum, Abbeden i Ny Kloster, 5 andre Geistlige fra Ribe, Haderslev, Roskilde og Lund, 5 Riddere og andre Adelsmænd af forskjellige Provindser, og to Borgermestere af Ribe og Flensborg⁴⁶⁾.

Herimod var Hertugens Paastand: at Hertugdømmet Slesvig med Als, Arrøe o. s. v., altid havde været et fra Danmark adskilt Land (han regner endog et Sted Langeland til sit Arveland); hvorpaa særdeles paaberaabes til Beviis, at det havde sit eget Vaaben, de to himmelblaae Løver i Guldfelt (tagne af det danske Vaaben). For at bestyrke dette, mod alle

⁴⁵⁾ „Testes, qui una cum dictis Procuratoribus juraverunt super capitulis predictis.“ S. R. D. VII. p. 338 (hvor de opregnes). Det var saaledes et Slags conjuratores, eller Mededsmænd.

⁴⁶⁾ S. R. Dan. VII. p. 317. Tiorten af disse Vidners, særskilt nedskrevne Udsagn, forskjellige i Udtryk, og tildeels i Indhold, forefindes blandt Procesacterne, VII. p. 401—426. Det er tydeligt nok, at de hver for sig ere frit og selvstændigt aflagte, men efter de samme Omskrivninger; og derfor, skiondt overhovedet samstemmende, ikke uden sinne individuelle Afvigelser.

historiske Kiendsgierninger stridende Foregivende, havde han ingen andre Vidnesbyrd, end det, som efter en ganske eenslydende plattysk Forfrist, paa een og samme Dag (den 21de Mai 1424) var udstedt af Øvrigheden i 12 holstenske Stæder, og to udenfor Hertugdømmet, (Winsen og Ulken) nemlig: at Hertugdømmet Slesvig, „som ellers kaldes Jylland,“ (andere gheheten to Jutlande) altid⁴⁷⁾ har været et særskilt Fyrstendømme (Herstak) og Hertugdømme, (en sunderich herschop vnd Hertichdom) og endnu er det, ligesom andre omliggende Herstaber⁴⁸⁾; at dette Hertugdømme, med Derne Als og Werrøe, og de frisiske Herreder, havde været i Hertugens og hans Brødres, ligesom i deres Faders og Forfædres rolige Besiddelse, indtil Kong Erik overfaldt dem med Krig; og at bemeldte Hertugdømme gaaer fra Levingsaue, og ender ved Koldinghuus, hvor Kongeriget Danmark begynder⁴⁹⁾. Derimod havde Hertugen ikke engang noget Vidnesbyrd at fremlægge fra de sønderjydske Stæder Slesvig, Eckernförde, Tøndern og Sønderborg, skiondt disse vare i hans Magt, og derfor ikke havde kunnet vidne for Kongen.

Imod det andet Hovedpunkt i dennes Paastand indvendte Hertugen, at Slesvig, med de øvrige Lande og Der, var hans Arveland, og støttede sig heri til de holstenske Grevers sædvanlige Grunde: 1) At Grev Geert, af en dansk Konge, Valdemar (hans egen Myndling) „for sine utallige Fortie-

⁴⁷⁾ „Fra umindelige Tider.“ („Quod in Alemannia bassa, prope regnum Dacie, per tantum tempus, cuius inieci, seu contrarii memoria hominum non existit“) hedder det i det eneste latinske Vidnebræv, af Øvrigheden i Winsen, i Stiftet Verden. T. VII. p. 372.

⁴⁸⁾ „Alzo van anderen Herschoppen daromme lank belegghen.“

⁴⁹⁾ „Dat sulue Hertochdom geyt an van der leuingesowen vnnnd endet syk vor deme Slote to Koldinghe, dar dat Rike to Dennemarken angheyt.“ T. VII. p. 373. (cf. p. 374—381).

nester af denne, af det danske Rige og sammes Indbyggere“ (propter innumera beneficia sibi, dicto regno & eiusdem regni personis: VII. p. 341) 1330 var bleven forlehnet med Hertugdømmet; (men kun i det Tilfælde, at Hertug Baldemar døde uden Sønner). 2) At ligeledes Hertugens Fader, Grev Gerhard, 1386 var bleven forlehnet med Slesvig (men intet Lehnsbrev kunde fremlægges, og Kongen benegtede Lehnets Arvelighed). 3) At Boldgiftsmænd i et Møde ved Femersund (den 26de og 27de Mai 1421) havde tilkiendt Hertugen og hans Brødre Slesvig som deres Fædrearv; men denne Kiendelse var skeet eensidigen, eller uden at Modparten havde underkafstet sig samme (VII. p. 273. 301.) og saaledes uden Gyldighed. — Det maa endnu forekomme os, ligesom det dengang dømtes, at Hertugens Beviisførelse var den svageste; og saaledes befandtes den ogsaa, da Sagen, efter flere af den keiserlige Commissar forgieves udstedte Maninger og Indfaldelser til Hertugen, omfæder kom til Boldgiftskiendelse for Keiseren selv.

Erk af Pommern havde imidlertid forladt Danmark, og begivet sig til Keiser Sigismund, først efter Aftale til Krakau (hvor han var den 15de og 20de Mai 1424); siden til Ofen; og herfra faldt det ham ind at gjøre en Reise over Benedig til Jerusalem⁵⁰). Da den keiserlige Commissar tilsidst længe havde prøvet Hertug Henriks Udflugter, uden at kunne bringe det til at han mødte, eller lod nogen møde for sig, til Sagens endelige Behandling, forlod han Glensborg den 13de Mai, og kom den 21de Junius tilbage til Ofen. Hertugen havde imidlertid sammenkaldt en Landdag paa det sædvanlige Mødested i Byen Bornhøved, for at protestere imod Dr. Ludvigs Udfærd, og appellere til Keiseren og det tydske Riges Churfyrster.

⁵⁰) Han var ikke tilstede i Ofen da Dommen affagdes (som Zahn har ment): „Cumque illustrissimus Dominus Rex Dacie absens esset.“ (d. 27de Jun.) S. R. D. VII. 388. Dahlmann. III. 112.

Han fandt det dog raadeligt, at sende sine Forsvarsstrifter med en lovfyndig Canonicus, Albert von dem Brake, til Dfen, og selv usfortøvet at følge efter. Den 21de Junius var Hertugen med sin Advocat, Domprovst Nic. Sachow, tilstede; og paa Kong Eriks Vegne, Rigshofmesteren Erik Krummedige. Hertugens Sagfører vilde først have Udsættelse i Sagen; og da dette ikke samtykkedes, protesterede han, lige forgieves. Keiserens Kiendelse blev affagt den 28de Junius, og ved denne domte han, „som den af begge Parter udvalgte Voldgiftsmand,“ efter indhentede Meninger af Prælater, Riddere, Doctores og Lovfyndige, at „hele Sonderjylland, med Slesvig, Gottorp og flere Stæder, Dänisch-Wald, Als og Provindsen Frisland, med alle Rettigheder og Besiddelser, har tilhørt og tilhører Kongen og det danske Rige; ligesom og at Greverne Henrik, Adolf og Gerhard hverken havde eiet, eller eiede nogen Lehnsrettighed til Hertugdømmet. Iovrigt forbeholdtes begge Parter deres Ret i Henseende til gjenfærdige Besværinger af anden Art. Saadanne vare i rigelig Mængde fra begge Sider meddeelte i Klagemaal og Indlæg til den keiserlige Commissarius under hans Ophold i Flensborg.

Kongens Klager gif ud paa Stadeserstatning, lige fra Christoffer II.'s Tid, ved umaadelige Pengesummer, som det var oienlyktigt, at Ingen kunde udrede. Men han fordrede desuden Godtgjørelse for Tab og Skade, som han selv og hans Mænd havde lidt i Hertugdømmet, ved Fredsbrud og under Vaabensstilstand; og ligelydende Klager, med Dypgivelse af de Skadelidtes Navne, og Skadens Burdering, har man fra Hertugens Side. Naar vi saaledes finde vidtløstigt opregnet, hvorledes Evende var fangne, eller ihjelslagne, Heste og Dvæg rovet paa Landeveiene, eller voldelig bortført, Gaarde og Huse ødelagte eller reent udplyndrede o. s. v.: da have vi her dog fun

enkelt Træt af Landets og Folkets Lidelser i alle disse ulykkelige Feider.

20. Hvor besynderlig og usædvanlig Processen om Slesvig i flere Henseender kan forekomme os, efter de uendelig vidtløftige Indlæg og Retsacter, indeholde disse dog en overhovedet tilbørlig Undersøgelse af Forholdene, af begge Parters Adkomster og Retsgrunde, foretaget paa Stedet selv. Vidnesbyrd vare hørt og skriftligt modtagne, og ingen af den Tids Retsformer i en Voldgiftsag var krænk. Processen er heller ingen forældet og ligegyldig Begivenhed, da den indeholder de samme Modsætninger imellem holstenske Præstensoner paa et Danmark frarevet Land, og danske Bestræbelser for at gien-
viude det, der meer end eengang have gientaget sig i Historien. Ogsaa den keiserlige Dom har mere historisk Betydning, end man som oftest vil tillægge den. At en tydsk Keiser og Rigsret i nærværende Tilfælde, og i en Lehnstrid, vilde dømme efter de i Danmark gieldende Bedtægter, uden Hensyn til tydsk Ret og Bedtægt for Lehnens Arvelighed: var meer end man kunde vente sig, og giver den affagte Kiendelse til Fordeel for Kongen og hans Rettigheder saa meget større Vægt. — Men dersom Erik har meent, at den keiserlige Dom skulde strække hans Fiender, eller gjøre sin Virkning uden nogen Executionsmagt: da var hans Beregning heri ligesaa flet, som i de allerfleste af hans Foretagender.

Keppe var Dommen fældet, før Grev Henrik, uden at ændse sin givne Forpligtelse, at underkaste sig den keiserlige Voldgiftskiendelse, som endelig Dom, skød sig under Paven's Domstol, og sendte sin Domprovst til Rom. At han ikke var rig paa Retsgrunde til sin Appellation, viser sig bedst deraf, at han især støttede den derpaa: at Dommen var overgaaet de tre Brødre, inden Nogen af dem havde naaet det 25de Aar, og at det var Pavens Kald, at beskytte Faberløse og

Umyndige. Martin V. havde ikke noget imod, at man i en verdslig Sag vilde undergive den hellige Stol en keiserlig Dom eller Boldgift; han bestiftede en Cardinal (Antonius de Aquileia) til pavelig Commissar; denne lod udgaae Stævninger (Marts 1425), og Biskop Oluf fra Aarhus var allerede paa Veien til Rom paa Kongens Begne, da Sigismund, ganske fortørnet over de holstenske Grevers Ulydighed og Gienstridighed, ikke allene lod udgaae skarpe Breve til de tydske Fyrster om at bistaae ham i at straffe Bedkommende, dersom de ikke seiede sig efter den keiserlige Kiendelse; men skrev ikke mindre alvorligt og truende til Paven. Denne fandt det klogest at træde tilbage, og lade det blive ved christelige Formaning til Enighed, og Opfordringer til Erkebiskoppen i Bremen, ligesom til Lybek og flere nordtydske Stæder, om at mægle Fred imellem de Stridende⁵¹).

Erik af Pommern kom tilbage til Danmark i Foraaret 1425, „saameget rigere som to keiserlige Pergamentsbreve“, hvoraf det ene bl. a. tillagde ham en Rettighed, han ikke behøvede at lade sig give af Keiseren, at tildele Adelsdiplomer, hvilke han formodentlig var den første Konge, der udstedte i Danmark; thi „Erik kom sin hele Levetid aldrig til noget høiere Synspunkt, end en pommerst Fyrstes“, siger Dahlmann ikke uden Grund. I øvrigt var han endnu 1426 ikke kommen et Skridt videre, end for tre eller fire Aar siden; og mærkede da endelig, at skulde Keiser Sigismunds Dom fuldbyrdes, maatte det skee med Vaabenmagt. Denne opbød Kongen saa talrig, som knap nogenstunde tilforn. Krigen begyndte som sædvanligt med en Beleiring af Slesvig og af Gottorp Slot, som han efter nogle Maaneder med lige stor

⁵¹) Pavens Breve herom til de Ovennævnte, saavel som til Kong Erik og de holstenske Grever, s. S. R. D. VII. 452—455.

Skade og Skam maatte ophæve. Holstenerne, forstærkede ved nye Forbund med de nordtydske og nedersaxiske Hansestæder⁵²⁾, gif nu over til en Angrebskrig (1427); Stædernes Krigsflaade plyndrede de danske Øer Bornholm, Lolland, Falster⁵³⁾ og Møen; og en Række af uhykkelige, for Landet ødelæggende Krigsuheld afløste hinanden i flere paafølgende Aar. At Hertug Henrik fandt sin Død ved egen Uforsigtighed, under en Beleiring af Flensborg, (4. Mai 1427) skilte Kong Erik ved en tapper, mandig og berømmelig Fiende; men Ulykke og Dømyggelse bleve derfor ikke mindre hans Lod i de fire Aar, Krigen endnu varede.

At Flensborg ved Udhungring faldt i Holstenernes Hænder (1481), og siden dets to Slotte, bragte Kongen endelig saa vidt, at Haderslev var den eneste Stad i Slesvig, han endnu havde i sin Magt. Da nu Hansestæderne, der kun førte Krigen som Røbmand, fandt, at den havde varet længe nok, og at de, Trods al den Skade og Ødelæggelse, Danmark maatte lide, dog i Grunden selv mere tabte, end vandt ved Ufred og Usikkerhed i Østersøen: bekvemmede ogsaa Holstenerne, der nu havde afgjort Dvermagt i Slesvig, og vel indsaae, at man dog ikke levede i Christoffer den Andens og Geert den Stores Tid, sig snart til at tage imod Fredsmægling. Grev Adolf var endog bleven saa spag, at han tilbød, som Kongens Lehnsmænd, at gjøre ham knælende Afbøn for Krigen, han

⁵²⁾ Et Forbund imod Kong Erik imellem Hertugerne Henrik, Adolf og Gerhard og Stæderne Lübeck, Hamborg, Lüneborg, Bismar, Stralsund og Rostock, sluttet 27. Sept. 1426 (S. Cosmi & Damiani Dag) er trykt i „Pommersche Samml., herausgegeben von L. F. Gadebusch.“ 4. Ifter Bd. S. 21—24. (Mangler i Regesta Dan. I. pag. 400.)

⁵³⁾ Geyzör, som nævnes hos Hermann Corner, er Gedsör paa Falster (terra Getzör, hos Ericus Olai, Pag. 197), som Dahlmann ikke kjendte. III. S. 127. Anm. 3.

havde ført. En Vaabenstilstand (1431) blev 1432 forlænget paa fem Aar; Uroligheder og Opstand i Sverrige (1434) fremkaldte Freden med Hansestæderne, (i Julii Maaned 1435)⁵¹) hvorved disse opnaaede ikke ubetydelige Handelsfordele ved en lavere Sundtold, og bedre Fredsvilkaar, end Erik havde budet dem 1430. Paa samme Tid (Bordingborg 15. Jul. 1435) kom Freden i Stand imellem Kongen og Grev Adolf — en Fred, som vel gjorde Ende paa Krigen, men ikke paa dens Aarsag og Anledning; som ikke lod Erik af Pommern opnaae det, hvorfor han i saamange Aar havde ødslet Blod og Skatte af sine tre Kongeriger — Slesvigs Forening med Danmark; men heller ikke gav den sidste schauenburgske Greve meer end Besiddelsens Adkomst til det saalænge omtvistede Land. Han skulde fremdeles beholde hvad han havde inde af Slesvig, som ogsaa Als, Femern og Nordfrisland for sin Livstid, og hans Arvinger to Aar efter hans Død. Men ligesom han i Fredsbrevet kun faaer Titel af „Greve“, saa er her ikke nogen Tale om Forlehning eller Lehnbesiddelse af Slesvig. Kongen beholdt Haderslev, Grø og Halvdelen af Derne Føhr og Sylt. Alt øvrigt, hvad der imellem begge Parter var, eller kunde betragtes som uafgiort, skulde henstaae til mindelig Underhandling og Overenskomst i den uvisse Fremtid. Hvorledes var denne bleven, dersom Erik havde beholdt Danmarks Throne til sine Dages Ende? — For Slesvig neppe bedre eller mere ønskelig, end de tyve Aar, hvori Landet maatte undgælde Fyrsternes Strid.

⁵¹) Freden imellem Kong Erik og Stæderne Lübek, Hamborg, Flønborg og Wismar (Stralsund og Rostock havde allerede tidligere sluttet deres Fred) blev indgaaet i Bordingborg Søndagen efter St. Margrethe Dag (den 13—19. Juli) 1435. Trykt i Gadebusch Pomm. Samml. I. S. 37—40. (Mangler i Regesta Dan. I. pag. 412.)

21. Den pommerste Hertugs Udygtighed til at regiere tre nordiske Kongeriger havde længe ligget for Dagen. „Ulykkelig var han i al sin Bestilling, siden han mistede Dronning Margrethe.“ (Hvitfeldt). I Sverrige forberedtes og modnedes hans Fald; i Danmark fuldendtes hans Skiebne, da de undertrykte og plagede Bønders Opstand i Siælland og Jylland forøgede Adelsens Misfornoieelse med en Konge, der selv ikke synes at have været uden Følelse for Almuens Lidelser og Tryk ved en overmodig Herrestand; ja som endogsaa ligefrem blev befyldt for, at han kun for et Syns Skyld opfordrede Bønderne til Lydighed, men snarere bidrog til at ophidse dem imod Herremændene⁵⁵). Den jydsk Adels, som var mest udsat for Fare fra Bøndernes Side, begyndte underhaanden at ville sikke sig Hielp i Nødstilfælde hos Grev Adolph i Slesvig, og vendte sig til Kong Erik's Søstersøn, den bairiske Hertug og Pfalzgreve i Øvre-Pfalz, Christoffer, der 1439 i Junii Maaned blev modtaget i Lybek ved Udsendte fra det danske Raad som Rigsforstander, (efterat Adelen den 24de Junii havde opsagt Kong Erik Trofskab) og derpaa den 10de (9de) April 1440 blev hyldet i Viborg som Danmarks Konge. Om Erik, der, i Stedet for at forsvare sine Kroner, og søge Hielp i Norge, hvor man saa længe som mueligt ikke vilde blive ham utro, fra Sverrige havde taget sin Tilflugt til Den Gotland, blev der ikke mere Tale, da han opgav al Modstand, undtagen den, at holde fast paa Gotland i ti Aar. Christoffer fik paa en forunderlig let Maade ogsaa den svenske Krone (Sept. 1441) og Norge tilfaldt ham da, som af sig selv.

Nu var det forbi med Erik af Pommerns lange Kamp

⁵⁵) „Kong Erik havde nogle Gange sit Bud til de Oprørske (i Jylland), som han skriver, til at stille Almuen; men somme tænkte, mere til at opægge dennem.“ Hvitf. I. S. 803. S. det danske Rigsraad Klagemaal imod Kong Erik. Hvitfeldt. I. 823. (Jvf. S. 806 og 827.)

for at bringe Sønder-Jylland tilbage under Danmark. Raa-
det havde allerede, under det første Møde i Lybek med Chris-
toffer og Adolph, forsikret den sidste om at overgive ham
Haderslev og Werrøe, som Erik af Pommern havde forbeholdt
sig. (d. 2^{en} Jul. 1439). Adolph havde ikke forgieves holdt
sig rolig medens den danske Adels forberedede Kongens Afstættelse,
eller maaskee endog tilfagt den sin Medvirkning. Christoffer af
Baieru, der fra sit lille Pfalzgrevskab, eller en Part i dette Arve-
land, skulde bestige sin Morbroders Kongethrone, fandt det vel
Umagen værd, endnu at soie den svenske og norske Krone til den
danske; men brød sig kun lidt om at undersøge Grev Adolphs
Afdømt til den hertugelige. Tre Uger efter Christoffers
Hylding i Viborg, forlehuede han i Kolding den knælende
Greve høitideligt, paa tydsk Maneer, med Hertugdømmet Sles-
vig „som et ret Arvelehn“ (den 30de April 1440). Det danske
Rigsraad samtykkede og bekræftede Forlehningen i et særskilt
Brev. — Endelig havde Adolph opnaaet, hvad han og hans
Slægt saakænge havde kæmpet for; men til Arvelehnet fattedes
en Arving. Det var Hertugen bestemt, at være den sidste af
det schauenburgske Huis, der i henved 200 Aar troligen havde
virket til Danmarks Stabe og Svækkelse.

Christoffer af Baierns pludselige Død i Helsingborg,
uden at efterlade nogen Thronarving, (6. Jan. 1448) gav
det danske Rigsraad intet andet Valg, end at kaare en
Konge af indfødt Adelslægt, eller af en fremmed Fyrstestamme.
Det første fandt ingen Indgang hos Fleertallet af de Mæg-
tige, som ikke vilde lyde nogen Ugemand. Danmark eiede
hverken en Sture eller Gustav Basa. Man tænkte da paa
den danske Lehnshertug; uden al Tvivl ogsaa fordi man da
ventede, uden Sværdslag at kunne opnaae, hvad Erik af Pom-
mern ikke ved tyve Aars Krig, Proces, og Underhandlinger
kunde udrette: Slesvigs Gienforening med Danmark; ja endnu

mere: man havde vel allerede den Tid ogsaa Tanken henvendt paa Holsten, som en muelig Erhvervelse for den danske Stat, naar den holstenske Greve blev Danmarks Konge⁵⁶). Men Hertug Adolph, uden Udsigt til Livsarvinger, foretrak selv Slesvig og Holsten for Udsigten til tre Kongekroner, hvoraf een strax blev ham buden. Maaskee havde han dog vist mindre Resignation, hvis han ikke havde haft en Søstersøn, der fra tidlige Aar var ham fuldt saa kjær, som om det havde været hans egen Søn. Grev Christian af Oldenburg, som Hertug Adolph i sit Sted foreslog, lod til omtrent at beståde alle de Egenheder, man ønskede hos en ung Fyrste, der skulde grunde en ny Kongestamme, og desuden endnu den, at nedstamme fra en Datter af Eric Blipping. Han besvor den Haandfæstning, Rigsraadet forelagde ham, blev hyllet som Danmarks Konge i Viborg den 28de Sept. 1448, og ægtede den 28de Oct. 1449 den unge Enkedronning Dorothea af Brandenburg.

Allerede tidligere, under Christoffer af Baiern, havde Hertug Adolph, som i Grev Christian ønskede at see sin Eftersfølger, formaaet Adelen i Slesvig til at hylde ham i denne Egenhed; af den holstenske Adel vilde derimod kun en Deel søie Adolph i denne Begiering⁵⁷), fordi den Schauenburgske Greveflægt havde en Sidelinie i Tydskland, som tillige besad den Pinnebergske Deel af Holsten. Siden, fortælle lybekiske Kroniker, da det var i Gierde, at Christian skulde vælges til Konge i Danmark, maatte han, som det hedder efter sin Morbroders Forlangende, (men Hertugen var vist langt fra enhver Deel i saadant) gjøre Afkald baade paa Slesvig og Holsten,

⁵⁶) „Seendes oc der heden, at Forstendommen oc det Greffueflægt Holsten kunde forenis med Riget.“ Hvitfeldt, II. p. 843.

⁵⁷) Detmars Chronik, von Grautoff. II. S. 119; den eneste Kilde, som høves for dette Factum (Jvf. Dahlmann Gesch. Dänem. III. p. 201).

for sig og sine Arvinger; og for at gjøre Løftet saa meget mere bindende, bekræftede han (28de Jun. 1448) den ham forelagte, forhen omtalte Valdemarske Constitution, eller Forsikkring fra 1326: at Hertugdømmet og Kongeriget aldrig skulde have een og samme Herre. Det er tydeligt nok af Forholdene, at den Forpligtelse, man saaledes af fordrede Grev Christian, var et Vilkaar fra Holstenernes Side, hvortil de benyttede Diebliffets Omstændigheder, meer end den var en Virkning af Hertug Adolphs Politik, eller Omsorg for holstenske Rettigheder og Fordringer. Han havde alt for stor Kiærlighed til sin Søster søn, til at ville stille ham ved noget Land, som han kunde have Udset til at blive Herre over⁵⁸⁾. Saaledes lod han sig 1455 af Christian I. give en Bekræftelse paa den arvelige Forlehning med Hertugdømmet Slesvig, som han 1440 havde erholdt af Kong Christoffer; siensynliggen fordi han derved vilde bidrage til at hindre eller svække Gyltigheden af Christians Forsikkring af 1448. Naar Hertugdømmet 1455 blev overdraget til Adolph som arveligt Lehn af det danske Rige, maatte det, i Mangel af Livsarvinger, enten hiemsfalde til Riget, eller tilfalde Christian I. som Hertugernes nærmeste Sidearving; uden at hans tidligere personlige Forpligtelse til Stænderne i Slesvig og Holsten, hvad Hertugdømmet angik, kunde komme i Betragtning. Var Slesvig et Arvelehn af den danske Krone, kunde den nærmeste Arving efter Lehntageren ikke frafrive sig eller Riget den Rettighed, han som Konge selv havde bekræftet.

Om denne Handling, og om Diplomet, som ved den

⁵⁸⁾ Den samme Mening er Dahlmanns, skøndt han anvender den anderledes. »Es scheint, das Adolph selber, mit der Zeit verliebt in seines Neffen Vergrößerung, seinen Sinn auch in Betracht seiner Erblande verändert hatte. Er wollte Alles in die Hände Christians geben, ließ darum Alles unbestimmt« o. s. v. Gesch. v. Dän. III. 203.

skulde bekræftes, er skrevet endel i nyere Tider. Man har tvivlet om Brevets Ægthed, da det aldrig nogensteds er kommet for Dagen, eller Nogen har kiendt mere af dets Indhold, end de anførte Ord, som man lod Christian I. confirmere⁵⁹). Det lader sig vel ikke negte, at den anvendte Fremgangsmaade ved at bekræfte et Statsdocument af saa stor Vigtighed, uden at lade det heelt udskrive i den nye Forskrifning, var ligesaa besynderlig, som usædvanlig. Endnu mere paafaldende maa det være os, at et saa kraftigt Document til at understøtte de holstenske Grevers Paastand paa Slesvig, i meer end 100 Aar aldrig er blevet paaberaabt, (ei engang i Processen med Graf af Pommern) eller, efter sin Udstedelse 1326, har havt allermindste Virkning; indtil det pludselig kommer for Dagen, da Greven af Oldenburg skulde blive Konge i Danmark, og den

⁵⁹) Det er bekendt, at man bl. a. har fundet en Grund til Mistanke mod den saakaldte Baldemars Constitution, eller mod dens Indhold af de ovenanførte Ord, veri, at Christian I. (som man ogsaa veed fra hans Ophold i Rom) ikke forstod Latin, og derfor, som det hedder i Bekræftelsen af 1448, "lod sig Ordnes Betydning forklare." Men netop dette udtrykkelige Tillæg maatte snarere besyrlige Tilværelsen af det ældre Document. Utallige Fyrster og Herrer i Middelalderen forstode ligesaa lidt Latin, som Grev Christian af Oldenburg, og maatte, ved de Diplomer, som de udstedte, forlade sig paa deres geistlige Cantolere, Raad og andre betroede Embedsmænd. En saadan har Christian vist ikke savnet, for at lade sig Stedet forklare; og man kunde vel antage, at han netop har gjort det, fordi Artiklen har forekommet ham betænkelig at indgaae. — I øvrigt gives der andre Omstændigheder, som i høiere Grad kunde gjøre Constitutionens Ægthed tvivlsom. Det af Christian I. bekræftede Bilklaar, eller hele Forskrifningen fra 1326, findes hverken omtalt i Lehnsbrevet over Slesvig, som Grev Geert lod sig give 1326, eller i Documentet, hvorved det danske Rigsraad bekræftede Forlehnningen. Hvad der ikke er mindre forunderligt, hverken Corn. Scepper i Christian II. Tid, eller denne Konge selv, har kiendt noget til en saadan, af hans Farfader stadfæstet Forskrifning, ligesaa lidt som Hvitfeldt, eller nogen af de ældre holstenske Historiefriivere. (Jvf. A. Anders danske Lehnret, i hans saml. jurid. Skrifter, III. 427.)

holstenske Adel, i hiint Document og i Grev Christians Tilstaaelse, meente at finde Bestyrkelse for, at Hertugdømmet Slesvig, ved Adolphs Død, ikke skulde hjemfalde til Danmark, men Greven frastige sig, enten Kongekronen, eller Hertugdømmet. — Men det er derfor ikke mindre afgjort og gieldende, at Christian erkjendte og indgik for sig og sine Arvinger det anførte Vilkaar om Adskillelsen imellem Kongeriget og Hertugdømmene; ligesaa vel som det er et historisk Factum, at Forpligtelsen blev tilintetgjort og Vilkaaret ophævet, med begge Parters frivillige Samtykke, kun 12 Aar efterat det var indgaaet. Hvad man i Almindelighed har overseet, er, at den personlige Forpligtelse, Grev Christian af Oldenburg udstedte (den 28de Jun. 1448) inden han blev Konge i Danmark, var uden al Retsgyldighed, da han ikke kunde bortgive noget Land eller nogen Rettighed fra et Rige, hvis Krone han ikke bar; ja heller ikke kunde det, efterat være valgt til Konge, uden Stændernes Samtykke paa et Danehof⁶⁰).

⁶⁰) Jvf. Estrup „om Slesvigs og Holstens Uadskillelighed“ Kbh. 1832. S. 10. 11. 12. Forf. viser (S. 13. 14.) hvorledes den Betrættelse, Christian I. i Junius 1448 gav Stænderne i Slesvig og Holsten, strider imod en Forpligtelse i den danske Haandfæstning, som han den 1ste Sept. maatte udstede i Haderslev (Nye D. Mag. II. p. 127) inden han kunde blive Konge. Prof. Michelsen har vel erindret her imod: at der maa skielnes imellem en Statsdeel („ein Staatsterritorium“) og „einem Privatgrundstücke;“ hvorved han forstaaer, hvad Haandfæstningen kalder „Rigens Slott, Læn eller Rentte,“ som Kongen ikke maa afhænde. Men dette er en Distinction, som her neppe er anvendelig. At de danske Konger vare uberettigede til at afhænde eller bortforlegne nogensomhelst Deel uden eller stor, af Riget, saaledes at den afskilttes derfra, og at en Konges Efterfølger kunde inddrage, hvad hans Forgænger uberettiget havde afhændet: er en ofte gientaget Grundlov i den danske Statsret fra Middelalderen. (Jvf. S. R. Dan. VII. 402. 404. &c. 412. 420.) Exempel paa en i alle Punkter efter denne Statsret lovlig Forleghning, paa Lehnsherrens Livstid, kunne vi bl. a. finde i den mecklenborgske Hertug Henriks Forleghning med Staden Rostock og villiggende Land, ved Eric Menved, 1311. (Brevet hos Svithfeldt. I. 356).

22. De paafølgende Begivenheder vare imidlertid af den Art, at der ikke blev Spørgsmaal om Lovlighed eller Ulovlighed af Christian den Førstes Bef.æftelse af den saakaldte „Baldemars Forsikkring.“ Den sidste schauenburgske Greve i Holsten, Adolph VIII., siden 30^e April 1440 arvelig forlehnnet Hertug af Slesvig⁶¹⁾, døde den 4de Decbr. 1459. Med ikke ugrundet Paastand paa Arveret til Holsten fremstod Grev Otto af Schauenburg, beslagt med Husets holstenfke Linie fra Gerhard I., som døde 1281; men desuden end mere berettiget ved en Arveforening, indgaaet imellem begge Linier 1390, og hvorefter en gjenfædig Arveret skulde indtræde, endog for saadanne Lande og Lehn, der maatte erhverves senere, end Foreningen var sluttet.⁶²⁾ Grev Otto vilde, paa Grund heraf endog udstrække sin Paastand til Hertugdømmet Slesvig. Han var heller ikke den eneste Prætendent. Christian den Førstes tre Brødre, Grever af Oldenborg, paastode i det mindste at være berettigede til at dele den holstenfke Arv; hvortil deres Udkomst sienshyulig var svagere, end den schauenburgfke Greves. Christian den Første endelig, gjorde som Konge i Danmark Paastand paa Hertugdømmet Slesvig, som et til det danske Rige hjemfaldet Lehn; og det nu, meente han, med saa meget mere utvivlsom Ret, da den afdøde Lehnshertug ingen Afkom eller mandlige Sidearvinger efterlod. Vilde man derimod udstrække Lehnfølgen til Dvindsiden, da var han netop selv,

⁶¹⁾ Man har Grund til at kalde dette den første uimodsigeligt og uimodsiget arvelige Forlehnning af Slesvig; og dette har heller ingen dansk Historiker eller Publicist kaldt i Tvivl; hvorimod endog saa Margrethes Forlehnning af 1386, aldrig blev erkendt som arvelig af hendes Efterfølger; og den, som Kong Erik hvide meddeelte 1435, lod, som vi ovenfor have seet, kun paa Lehntagerens Livstid.

⁶²⁾ Diplomet, første Gang trykt efter Originalen, i Jahns Unionshist. S. 548—50. Christiani, IV. 366—68, har kun Brevet efter en ufuldstændig Afskrift, og har derfor ikke kiendt dens vigtigste Clausul, om Arveforeningen. (Gesch. des Oldenb. Hauses. I. S. 17.)

som Hertug Adolphs ældste Søster søn, ogsaa den nærmeste Arving. Paa denne Maade var hans Forhold til Hertugdømmet Slesvig et heelt andet, end til Grevskabet Holsten, som et Lehn af det tydske Rige. Her maatte han giøre sin Adkomst gjældende hos Keiseren, og hos Landets Ridderskab, som den betydeligste og mægtigste repræsenterende Stand i Holsten; hvis det lykkedes ham, at forene sig med det schauenburgske Huus, der ikke uden Bederlag vilde opgive sin lovsige Paaastand paa Arveret.

Denne havde saameget mere Bægt, som der blandt den holstenske Adels fandtes et Parti, der var paa Schauenburgernes Side, og hellere vilde give sig under en egen selvstændig tydsk Fyrste, end hylde en dansk Konge som Hertug i Slesvig. Men et andet og stærkere Parti vilde ikke have de saa længe stedfundne Forbindelser med Slesvig opløste. I Hertugdømmet var det for en stor Deel holstenske Adelslægter, som raadede for Landet, og afgjorde dets Skiebne; Slesvig havde allerede længe staaet i et underordnet og afhængigt Forhold til Holsten. Fra dette Lands Fyrster udgik, baade før og efter Geert den Stores Tid, Drivesfæderen til den Politik, som de slesvigiske Hertuger fulgte; og medens de kun af Navn vare den danske Konges Lehnsmand, vare de længe at betragte som virkelige holstenske Vasaller. Paa lignende Maade behandlede nu ogsaa Landet, og afgjordes dets Skiebne, mere efter Holstens og den holstenske Adels Tarv, end ved selvstændig Villiesyttring af Slesvigs Indbyggere. At Fleertallet af disse allerede den Tid hellere holdt sig til Holsten, end til Danmark, er vel neppe at tvivle om; men man spurgte dem heller ikke om deres Mening, da man valgte en fælles Herre for begge Lande. — Christian den Første havde selv intet imod at vinde endnu flere Lande til sit nordiske Monarchie; og han havde et Rigsraad i Danmark, blandt hvis Medlemmer der

neppe fandtes Nogen, hvis Statsklogskab gif videre, end at man var bedst betrygget mod nye Fejder om Slesvig, naar Kongen tillige regierede over Holsten. At benytte Forholdet til atter at knytte Slesvig uoploseligt til Danmark, ved at inddrage Lehnet: har imidlertid upaatvivlelig været paa Bane, da det er tydeligt, at Adelen i Holsten befrygtede en saadan Inddragelse⁶²⁾. Men Christian den Første gav Slip herpaa, saasnart der viste sig en Udset til at vinde Holsten. Adelen i dette Land holdt et Møde i Neumünster den 20de Jan. 1460; men Sagen kom ikke til Afgiørelse⁶³⁾. I Hertugdømmet vare de fleste af Adelen for Kong Christian. Man holdt et senere Møde i Rendsborg (11. Febr.) og her egentlig afgjorde Holstenerne med nogle af Kongens Raad (de Holsten myt des koniges Rade) begge Landes tilkommende Statsforhold. En ny Forsamling til Lybeck aftaltes med den schauenburgske Greve; men da nu Grev Otto

⁶²⁾ „Ok sprach de koning dat hertichdom an van leenwar weggen, unde sede, al were he neen erve darto, so weret doch eme vorvallen, wente id ghinge van lene: und wen dar neen recht erve te were, so vilet up den leenhern. Aldus wart grot twedracht mank der manscop unde den guden luden in deme hertichdom, unde ok in der greveschop.“ o. s. v. Detmars Kronike, ved Grautoff. II. S. 221.

⁶³⁾ Dahlmann, III. S. 205, gjør Mødet i Neumünster til en Slesvigholstenst Landdag. („Die Stände beider Lande.“) Bevist herfor i de Kilder, han beraaber sig paa synes ikke fyldestgjørende. I den af ham anførte Traßigers Beretning (Westphalen, Mon. III. 1358) nævnes kun „die Ritterschafft beider Lande, Holstein und Stormarn.“ I Fortsættelsen af Detmars Krøn. (Grautoff II. 221) hedder det: „De guden lüde (Adelen) uth deme lande to *Holsten*;“ og siden nævnes allevegne „*de Holsten*,“ som Hovedpersonerne, stiondt der et Sted tilføies: at „de fleste Adelige i Hertugdømmet vilde (i Neumünster?) have Kong Christian.“ Den ligeledes omtrent samtidige Albert Kranß (Saxonia. L. XI. c. 37), som Dahlmann ikke anfører, har følgende mærkelige Sted: „Tum *proceres Holsatorum* sui fecere arbitrii quem vellent dominum, elegeruntque regem Daniæ, ut fieret Comes *Holsatiæ*..... Pervenit ergo Comitatus ad regem; *Ducatus autem tunc Coronæ consolidatur*, quod diu a regibus per multos labores quæsitum. Sed filii regis eundem Ducatum patre moriente, denuo corona separatam, inter se, ut *Holsatiam*, diviserunt.“

fremkom med sin Paastand som nærmeste Arving til Holsten, blev han affærdiget ved det bestemte Svar af den holstenste Adels Fuldmægtige: „at Kong Christian og hans Brødre vare nærmere til Arven, end Greven; efterdi de vare den af døde Hertug Adolphs Søstersønner, og i Holstenernes Land arver Spindesiden ligesaa vel som Sværd-siden“⁶⁴); hvad Arveforeningen angik, saa gav den ham heller ingen Arveret; da Landraadet ikke havde bevilget og samtykket denne Forening.“ (wente de rad des landes hadde dat nicht belevet unde bevulbordet).

Det endelige Møde var berammet til Ribe, den første Søndag i Fasten, og her indfandt Kong Christian sig, for at sætte det offentlige Segl paa det, som allerede var afgjort, besluttet og tilstaaet paa Moderne i Holsten. Paa begge Sider opgav man alt Hensyn til Lehnforhold, til Slesvigs Forbindelse med Danmark, og Holstens med Tydskland. Christian den Første opgav sin egen og sine Brødres Arveret, og bortgav det danske Riges Rettighed til Hertugdømmet, som et under Kronen og Kongen hiemfaldet Lehn; den holstenste Adels, der nylig havde un-

⁶⁴) „To dissen reden antwerden de Holsten, dat konynghe Cristiern unde sine broder van erstales weggen neger weren wan he, wente se weren susterkynder hertigen Alves, de vorstorven was, unde de spillesyde mochte erven in eremelande so wol, also de swertsyde.“ Det er den samtidige, udførlige, nøiagtige Lybekke Kronikestrider, der har forfatet Detmars Kronike, for A. 1401 til 1482 — efter Dahlmanns, Michelsens, Falks og flere holstenste Historikers Dom, en af de paalideligste og troværdigste Kilder for den holstenste Historie, og som Dahlmann ved enhver Leilighed har benyttet og anført — der indeholder dette mærkelige Bidrag til den holstenste Statsret. (Grautoffs Udg. II. 221.) Falk har dog glemt at anføre dette vigtige Sted til Oplysning om Arveret og Arvefølge i Holsten, der hvor han saaledes ytrer sig herom: „at det ikke mere kan være tvivlsomt, at efter den mandlige Stammes Afgang den qvindelige Linie maa komme til Regjeringen.“ Schkäv. Holst. Privatrecht. II. 169.

derkændt de schauenburgske Grevers Udkomst, og erkændt Hertug Adolphs Søster sønners nærmere Arveret, tiltog sig nu en Valgret, som aldrig havde tilhørt dem, og som de udsøvede uden Deeltagelse af Landenes Borgere og Almue. — Dagsaa i Ribe var det Holstenerne, der afgjorde Alt; men Biskoppen i Slesvig var i det mindste enig i Valget, og han var det, som fra Raadhuset i Ribe forkyndte Folket: „at det holstenske Raad, til deres Lands Bedste, havde kaaret som Hertug til Slesvig og Greve til Holsten deres naadige Herre, Kong Christian af Danmark.“⁶⁵⁾

Grev Otto af Schauenburg gav vel ved Mødet i Lybek endeel onde Ord fra sig („Aldus villen dar veler quader worde underlank;“) men han fandt sin Ret for svag mod de holstenske Herres Magt; og lod sig omsider nøie med de 43,500 Rhinske Gylden⁶⁶⁾, man bød ham, og hvorfor han gav Afkald paa sin Arveret. Paa lignende Maade fik Kongen sine Brødre til at sælge deres Paaastand paa Deelagtighed i Arveret til begge Lande; men det kom siden de holstenske Adels herrer dyrt nok at staae, at Christian den Førstes urolige og krigeriske Broder, Grev Gerhard af Oldenburg, fik nogen Anledning til at klage over mislig Betaling.⁶⁷⁾ Han blev heller ikke den eneste af Kongens Skyldherrer, hvis Fordring reiste sig fra Erhvervelsen af Slesvig og Holsten.

⁶⁵⁾ „Dat de Rad van Holsten, umme des besten willen eres landes hadden ghekoren vor enen hertoghen to Sleswyk unde enen greven to holsten eren gnedigen herren koning Cristiern van denemarken.“ (Lüb. Chron.) Grautoff, II. 223. Heller ikke her er Tale om andre, end Holstenerne. Dahlmann, III. S. 207, tilføier paa egen Haand: „Der Rath der Schleswig-Holsteiner.“

⁶⁶⁾ Om Summens Størrelse, Terminerne og Quittebrevene for Afbetalingen, jvf. især de kritiske Oplysninger hos Christiani, Schlesw. Holst. unter dem Oldenburg. Hause, Gesch. I. S. 28—30.

⁶⁷⁾ S. Beretningen om Grev Gerhards Tvist og Feider med sin Broder, i min „Historie af Danmark under de Oldend. Unionskonger.“ I. (Histor. Tidsskr. VI. Bd. S. 196—215).

Endeel holstenste Adelsmænd lodde sig ligesrem kiøbe til at stemme for Kongens Valg; Nogle ved rede Penge og Skyldbreve „paa fem, sextusinde Gylde, eller mere“; Andre ved Løfter om Livsbreve paa Slotte og Krongods, som de havde i Pant eller paa Regnskab.⁶⁸⁾

Men det var dog ikke med Penge, man lod sig nøie. Adelen i Holsten og Slesvig, som benyttede Kongens Attraa, at forene begge Lande med sit nordiske Monarkie, til at faae en der hidtil ukendt Valgretning indført, søgte tillige at sørge for tilstrækkelig Forsikkring af deres Privilegier. Efterat de paa Herredagen i Ribe 1460, ved at vælge den danske Konge til Hertug af Slesvig, og Greve af Holsten og Stormarn, factist havde ophævet og tilintetgjort Christian den Førstes 1448 givne Løfte, for sig og sine Arvinger: at overholde den saakaldte Constitution af 1326, hvorefter „Hertugdemmet Sønderjylland aldrig skulde forenes eller forbindes med Riget og Kronen Danmark, saaledes at begge skulde komme under een Herre“: lodde de sig derimod give den følgerige Haandfæstning (Dat. Ribe, d. 5. Marts 1460), hvorved Foreningen med Kongeriget saaledes skulde forstaaes og indskrænkes, at Christian I. blev valgt og hyllet ikke som Konge i Danmark, men „af Indbyggernes Gunst for hans Person“, som Herre over de omfrevne Lande.⁶⁹⁾ Det var denne Haandfæstning, der vel

⁶⁸⁾ Den lybekke Kronikeforfatter, som fortæller dette, er ligesaa opbragt over Holstenernes „Sierrighed“, som over de Danstes „Snedighed“. (Losheyt.) „Wente de konyng unde syn rad kosten se umme myt ghelde, unde myt gawe, unde mit mennigerleye loste, wente he lavede en, de up den sloten weren, se scholden de slote beholden de tyd eres levendes.“ Detmar, ved Grautoff II. S. 223. (Jvf. S. 316.) I Grunden var det dog Christian I., der lod sig overliste af Holstenerne, om endog disse maaskee i Pengesager have fat for megen Lid til Kongen.

⁶⁹⁾ „Vorben. hebben ok vns annamet vnd huldiget vor eren Heren, nicht also enem koninge to Dennemarken, men also ereme Heren

tillige forfikkrede Christian I. Efterkommere den begrændsede Arveret til Slesvig og Holsten: at Thronfølgeren skulde vælges iblandt Kongens Sønner, eller i Mangel af disse iblandt hans øvrige Slægt; men hvorved Kongen derhos erkjendte en vedvarende Afsondring imellem Danmark og Hertugdømmet Slesvig, og en Forbindelse imellem dette og Holsten, grundet paa Foreningen imellem begge Landes Stænder til fælles Fyrstevalg; uden at imidlertid derved Hertugdømmets Lehnforhold til Danmark ophørte⁷⁰). Forbindelsen bekræftede Kongen ved den Artikel: „at han af al sin Formue vilde holde indvortes Fred vedlige i Landene, og at begge evig udeelte maatte blive tilsammen.“⁷¹). I et sildigere Tillæg, (dat. Kiel, den 5. April s. A.) forøgede Kongen de i Haandfæstningen givne Løfter med endnu flere. Intet geistligt eller verdsligt Lehn vilde han give til Andre, end Indfødtte i Landene; Drosten i Slesvig, Marskalken i Holsten og andre høie Hof-Embedsmænd maatte ligeledes være indfødtte. Krig maatte Kongen ikke begynde uden Raadets og menige Indbyggers Raad og Samtykke (sunder rad vnd vulbord vnser Reden vnde gemene manschupp der land); en aarlig Landdag og Landret skulde holdes for hvert Land især, ved Bornhoved og paa Urnehoved-Ting. — Det var saaledes, Christian I. kom i Besiddelse af Slesvig, at dette Land fik Herre tilfælles med Danmark, men kun i en middelbar Forening; Forbindelsen med Holsten blev derimod fremdeles umiddelbar,

desser vorgeschreuen lande.” (Privil. der Schl. Holst. Ritterschaft, 1797. Nr. 9. p. 42 og 44.)

⁷⁰) Den Fyrste, som i Fremtiden maatte vælges, „de schal sine lehne eschen vnd entfangen von sinen lenherren, dar se af to lehne gan, vnd don also sik van rechte bort.” sammest. p. 44.

⁷¹) „Desse vorben. land lauen wy na alle vnserem vormoge holden an gudeme vrede, vnd dat se bliuen ewich tosamende vngedelt.” sammest. p. 51.

da begge Landes Stænder, under lige Betingelse for begge, skulde vælge en fælles Fyrste blandt den i Danmark regierende Konges Efterkommere.

Man har spurgt: om denne Haandfæstning eller Forsikringsact af Christian I., med Hensyn paa Hertugdømmet, var lovgyldig? — Ugyldig i samme Henseende, efter alle statsrettlige Grundsætninger, var den tidligere, som han 1448 gav Adelen i Holsten. Han kunde ikke bekræfte en ham foreslagt Betingelse, om det danske Hertugdømmes Adskillelse fra Riget, inden han engang var bleven Konge i Danmark. Anderledes var det med Haandfæstningen i Ribe af 1460. Denne udstedte Christian I. ikke allene som Konge; men med sit Rigsraads Vidende, om man vil med dets Samtykke; skøndt Tvivlen herom allerede er halv tredie hundrede Aar gammel⁷²⁾. Christian I. handlede ved den her givne Forsikring i det mindste imod sin egen danske Haandfæstning (Haderslev 1. Sept. 1448), hvori han, efter gammel Skik, forpligtede sig til ikke at afhænde noget Lehn eller Slot fra Riget. Nu beholdt han vel Sønderjylland som Fyrste eller Hertug, men ophævede derimod den umiddelbare Forbindelse imellem dette Hertugdømme og Riget. „Men“, siger en nyere dansk Historiker, „om endog det danske Rigsraad virkelig havde samtykt i Acten, saa er dog dette Samtykke at ansee som ugyldigt, fordi der handlede om Sager,

⁷²⁾ Hvitfeldt har skarpsindigt nok bemærket, at „det er underligt at Adelen i Slesvig skulde have frit Valg, at vælge dem selv en Herre, efterdi Fyrstendømmet Slesvig er et Lehn her af Riget, hvilket de holstenske Herrer selv havde vedgaaet, da de lehnsviis have undfanget fornævnte Hertugdømme her af Riget.“ II. S. 888. „For det Tredie“, tilføier han, „have Rigens Raad udi Danmark [egentlig kun en Deel af samme] med denne Forsegling ikke samtykt udi, at den Slesvigiske Adel skulde have den Frihed, selv at kunne vælge dem en Herre; men have itkun som til et Vidnesbyrd befestet med Kongen, at saa er gangen.“

hvortil der efter den Tids danske Statsret fordredes Folkets eller Rigsdagens (Danehoffets) Samtykke.⁷³⁾ Dette finder Bestyrkelse i det mærkværdige, kun 34 Aar yngre Tilfælde, da Christian den Førstes Søn, Frederik, 1490 af sin Broder Kong Hans forlangte at forsværes af Riget, og at erholde Lolland, Falster og Møen med Slotte og Stæder til Lehn. Herpaa fik han af Kongen og Rigsraadet til Svar „at dette var en Sag, som rører menige Riget paa, og kan derfor intet Svar gives uden med alle Rigets Indbyggere Samtykke“ Der sammenkaldtes en fuldstændig Rigsdag i Kallundborg (hele Rigets Raad, Biskopper, Prælater o. s. v., fire Adelsmænd af hvert Stift, en Borgermester og Raadmand af hver Riibstad, og Fuldmægtige fra Bondestanden), som gave det eenstemmige Svar: „at de ikke kunde gjøre deres Ed fyldest ved at samtykke i, at Riget skulde deles i flere Herreris Bøld, end Gens.“ (31. Mai 1494.)⁷⁴⁾ „Da nu den danske Rigsdag“ — tilføier Estrup — „aldeles ikke blev adspurgt i Forhandlingerne (om Slesvig) af 1448, 1459 og 1460, saa er Acten af 1460 at ansee som ugyldig i dens vigtigste Punkter, som stridende imod det danske Riges Grundlove og Sædvaner, og mod Kongernes indgaaede Forpligtelser.“ — Ligefom i øvrigt allerede Christian I. i endeel Tilfælde handlede imod Forsikringen af 1460, saaledes viser den følgende Historie, hvorledes den „i væsentlige Punkter blev brudt, indtil der blev kun lidet meer end en Skygge tilbage af de bundne Privilegier.⁷⁵⁾ Stænderne maatte gjøre Afkald paa

⁷³⁾ Estrup om Slesvigs og Holsteens Uadskillelighed efter Forsikringsacten af 1460. Kbh. 1832. S. 15.

⁷⁴⁾ Hvitfeldt. II. S. 1009.

⁷⁵⁾ De adelige Godsers og Geistlighedens Toldfrihed i Holsten var egentlig den eneste Rest af disse Privilegier, som endnu var i Live: indtil ogsaa denne, i Folge Toldforordn. af 1. Mai 1838, blev ophævet, og afskøbt Adelen, ligefom Landskabet Ditmarsken.

den selvtagne Arveret. Slesvig blev et Arveland, inden Danmark blev et Arverige; og de danske Konger havde som Herrer over deres Deel af Slesvig langt friere Hænder, end i det egentlige Danmark før Statsforandringen 1660.⁷⁶⁾

23.) Allerede Christian den Førstes Regiering i Hertugdømmerne (Holsten blev det dog først 1474) var, naagtet de stærke Forsikringer og Privilegier, han havde givet, mindre indskrænket, og mere vilkaarlig, end man skulde for-

⁷⁶⁾ Estrup, anf. Sted S. 17. 18 (hvor han bl. a. bemærker, at allerede Forliget i Odense af 1579 strider imod den 1460 betingete Valgret.) Etatsraad Estrups ovenfor udviklede Mening om den statsretlige Ugylbdighed af Christian den Førstes Forsikring og Disposition af 5. Marts 1460 har Geh. Hofraad og Professor Michelsen (Archiv für Staats- u. Kirchengesch. II. 1tes Hest. 1833. S. 249—54) villet giendrive ved den imellem det danske Rigsraad og den slesvig-holstenske Adels Fuldmægtige sluttede Union af 20. Mai 1466, der omstødte Acten af 1460, ved at gjøre det afhængigt af en Valgcongres fra begge Sider, hvis Christian I. efterlod flere Sønner, om man vilde vælge een af disse til fælles Overherre, eller en særskilt Fyrste for Danmark og for Hertugdømmerne. (s. Jahns Unionshist. S. 561. Jvf. S. 312. 315. 347.) Den viser unegteligt, hvor vakkende alle Constitutioner vare paa hien Tid, da man allerede efter 6 Aar kunde forandre, hvad man høitideligt havde indgaaet; men da nu Christian I., der ogsaa bekræftede den nye Valgforening, fordi han 1466 kun havde een Son, og i 10 Aar ingen Børn havde faaet, ved sin Død 1481 virkelig efterlod to Sønner, nyttede Unionen af 1466 dog omsider kun til at befordre den Deling af begge Hertugdømmer, der saa lidt svarede til, hvad man havde meent med Christian I. Forsikringsact af 1460. Men den viser ogsaa, hvorledes det, man nu kalder Hertugdømmernes »Stænder«, her, saavel som i Danmark, egentlig bestod i Rigsraadet, med andre Ord, et Oligarchie af mægtige Adels herrer, som, naar det ikke var dem beleiligt eller til Fordeel, kun lidt spurgte efter Landenes Vedtægter og Statsret. Prof. Michelsen har i øvrigt ved denne Leilighed forbigaaet den af Estrup anførte danske Rigsdags- (eller Rigsraads-) Handling af 1490. Den havde dog været værd at omtale, da den beviser, at der gaves Tilfælde, hvor Rigsraadet ikke dristede sig til at handle ganske egenmægtigt; og der til hørte netop Hyldeinger og Afstaelfer eller Tildelinger af Rigsglehn.

formode; endog Adelen behandlede han stundom med en Streng-
hed, der sætter i Forundring. Det syntes som dens Kraft var
brudt, siden den paa en Maade havde opnaaet hvad den saalænge
havde kæmpet for. Overhovedet blev hele Standens politiske Magt
og Virken ringere, eller indskrænket til mere oligarchiske Former,
i samme Forhold, som Landets eller Fyrstens Raad i Hert-
ugdømmerne fik større Myndighed og Indflydelse. Den sølte
det undertiden selv, og søgte ved forskellige Midler at sikke
sine Standsrettigheder; saaledes ved den mærkelige Forening,
til fælles Forsvar mod Enhver, der vilde angribe disse, som
140 Adelsmænd indgif udenfor Kiel den 2. Mai 1469, og
som Lybekkerne — ja endog Ditmarskerne — siden tiltraadte.
Den blev dog uden synlige Følger, især da Christian I. baade
misbilligede den, og paa en Maade modsatte den et Venstabs-
og Forsvarsforbund med Lybek og Hamborg (10. Oct. 1469);
den vedkommer ogsaa, ligesom mange flere Begivenheder i Hert-
ugdømmerne under denne Konges Regiering, nærmere Holsten,
hvis indre Forhold endnu beholdt en i mange Dele forskjellig
og affondret Interesse, end Slesvig. — Men det fremtraadte
snart i en følgende Perodes ukloge Politik, hvorlidt Christian I.
som dansk Konge, og hvorlidt det danske Rige, ja hvor lidt endog
Hertugdømmerne selv havde vundet i politisk Fasthed og Sikker-
hed, ved den af Holstens og Slesvigs forenede Aristokratie
opnaaede Valgret; ved at knytte begge Lande, som man meente,
uoploseligt og næiere sammen, og ved egentlig at bortgive
Holstens Selvstændighed som tydsk Fyrstendømme for Sammen-
smeltningen med en gammel Deel af Danmark, hvilken endnu den-
gang, efter Schauenburgernes urolige Herredømme i Slesvig,
dog var langt mindre fortydsket, end dette Land efterhaanden
i det 16de og 17de Aarhundrede er blevet det.

Man kan sige, at Forvandlingen, eller Overgangen fra
det danske National-Element i Slesvig til det tydske, omtrent

har fulgt med Sprogets Dvergang i Love, og anden offentlig Brug. I Margrethes og Eric af Pommerns Tid, indtil henimod 1420, forekommer endnu danske Kongebreve og Privilegier; private Diplomer, Skiøder og Gavebreve noget sildigere (i Haderslev 1420—36); Gildeskraaer (s. Ex. St. Knuds i Flensborg) skrev man ogsaa endnu ved den Tid paa Dansk. Men fra den Bordingborgske Fred 1435, hvormed Eric af Pommern sluttede sin Kamp med Holsten om Besiddelsen af Slesvig, som et dansk Lehn — under Hertug Adolfs paafølgende rolige Aar, og under Christian den Førstes Regiering. forsvandt det danske Sprog hurtigt af offentlige Skrifter og Breve⁷⁷). Ikke allene de schauenburgske Grever i det 14de og 15de Aarhundrede, men ogsaa de danske Konger, Christian I., og Frederik I., udstedte alle Breve og Anordninger, Slesvig vedkommende, paa Plattydsk; enkelte danske Kongebreve af Kong Hans og Christian II. ere dog kun Undtagelser. Derimod forekomme mange Skiøder, Tingbreve og andre Retsdocumenter, udstedte paa Dansk i Hertugdømmets nordlige Deel, indtil Lønder Herred, endnu langt ind i, ja over Midten af det 16de Aarhundrede. I de sydlige slesvigiske Riøbstæder havde derimod allerede i første Halvdeel af det 15^e Aarh., eller noget tidligere, det Plattydsk fundet Veien til offentlige Skrifter⁷⁸). Den holstenske Styrelse, tydske Fyrster, Lehns mænd, Fogeder og andre Embedsmænd, fandt det nødvendigt, at lade Sønderjyllands gamle Love og Vedtægter, nedskrevne i Landets Sprog, oversætte paa Tydsk. Saaledes Aabenraas Stadsret, i Begyndelsen, og Slesvigs omtrent ved Midten af det 15de Aarhundrede. 1431 blev en plattydsk Oversættelse af

⁷⁷) Werlauff, det danske Sprogs Hist. i Hertugdømmet Slesvig. Kbh. 1819. S. 62—66.

⁷⁸) Jfr Ex. i flensborgske Gildeskraaer, og i denne Stads originale Fordebog (1436.) Werlauff S. 63.

Flensborgs bekiendte danske By-Lov (fra 1284) besørget, efter Raadets Befaling, for Hertugerne Adolf og Gerhard⁷⁹). Kong Baldemar den Andens, i Slesvig endnu giældende tydske Lov oversattes, formodentlig efter Midten af samme Aarhundrede, og blev første Gang trykt paa Plattydsk under Kong Hans 1486. Saaledes var allerede i det 15de Aarhundrede Landets Sprog fortrængt af det offentlige Liv, af Rettergang og Retspleie, at Hertugdømmets almindelige Landslov første Gang blev udgivet, ikke i dens originale Form, men i Oversættelse; ikke i Landets Sprog, men i Holstenernes. — Hvorledes dette Forhold var et kunstigt, et uden fra, ved fremmed Billie, Magt og Indflydelse indbragt og indført — lærer os ikke allene Sprogshistorien, men vore Dages Erfaring. I Flensborg, den gamle, allerede i det 13de Aarhundrede anseelige, betydeude Stad, maatte Stadsretten 1431, da Folkesproget i Flensborg endnu var det Danske, oversattes paa Tydsk for de holstenske Grever, som regierede Landet, og for længe siden er det Høitydske blevet det herskende og almindelige Omgangsprog i denne Stad; men endnu, ejterat Byen i fire hundrede Aar har været styret af Dyrigheden paa Tydsk, hører man dagligen det danske Tungemaal i Udraab paa Flensborgs Gader, og kan høre det tales i en Deel Borgerhuse. Saa udholdende og langvarigt kan Sproglivet være.

En anden fortydskende Indflydelse fra Holsten var Forvandlingen af de danske Stednavne i Hertugdømmet. Den hører til de mærkværdigste Punkter i den slesvigiske Sprogshistorie; men kan her kun i Almindelighed nævnes og paavises. I Kong Baldemars Fordebog (omtrent fra 1231) ere alle Syffelers og Herreders Navne reent danske; ligeledes findes der mange danske Bynavne anførte⁸⁰). Efterhaanden fik dog Sprog-

⁷⁹) Westphalen. Mon. IV. p. 1897. Verlauff. anf. Sted S. 64.

⁸⁰) Saaledes, for at anføre et Par Exempler: Barwithsfsæl, Ellamsfsæl, Istathæfsæl, Gatherslefsæret, Gramahæret, Rastothorp.

formen, som i øvrigt vist nok fra gammel Tid har havt endeel sønderjydske Egenheder, ogsaa ved at bruges af indvandrede, Plattydsf talende Indbyggere, en tiltagende Forvanskning af de danske og nordiske Elementer, i mange slesvigiske Bynavne saaledes at disse undertiden næsten ere reent ukiendelige. Men det klare, uomstødelige historiske Beviis for den sønderjydske Folkestammes Danskhed i den største Deel af Landet — ligesom ogsaa for dennes Stammes Begrændsning, i Westen ved de Frisiske Herreder, i Sønden ved Elien og Trene⁸¹⁾ — ligger derfor dog ligesuldt i de danske Stednavnes Udbredelse, Hyppighed og Grændser; om man endog ofte maa fremlede dem af en underlig Forklædning (f. Ex. „Apenrade“ for Aabenraa; „Boldersleben“ for Balderølev; „Gravensteen“ for Graasteen (som endnu Dankwerth har); „Jordkiær“ for „Jordkiær, eller snarere Hiortkiær; „Karrharde“ for Kiærherred; „Schlux-Harde“ for Slokes-Herred; „Smøl“ for

hæret, Wældshæret (nu Arenshæred) o. s. v. Byer: Aghtorp, Arølef, Bramthorp, Fughælvic, Kasnekær, Kunetost (nu Kundtost) o. s. v.

⁸¹⁾ Allerede Adam fra Bremen siger (paa et Sted, hvor han uden Tvivl har Folkestammen og Sproget for Nie) „Dani, quos Juthas appellant, usque ad Sliam habitant“... Paa et andet Sted, hvor han taler om det hele Danmark, siger han: „Hanc Daniam a nostris Nordalbingis flumen Eydora dirimit.“ De situ Daniæ. c. 1. Slesvig var saa at sige Grændsestaden imellem Saxer (eller Angler) og de danske Jyder, og imellem begge Sprog. „Anglia vetus sita est inter Saxones & Gotos, habens oppidum capitale, quod sermone Saxonico Slesuic nuncupatur.“ Ethelwerd, Chron. Lib. I. Savile, Script. Angl. Lond. 1596. f. 474. b. (Jvf. Dugén üb. die dän. Sprache in Schleswig. S. 65.) Det er ikke desmindre vist nok, (uaagtet Dugéns Tvivl herom, S. 83—85) at selv i Staden Slesvig har det danske Sprog i en gammel Tid, da den ogsaa fik sit danske Navn Hedeby, fundet Indgang og været i Brug, i det mindste ved Siden af det nedersaxiske. Uden dette lod den Mængde af danske og nordiske Ord og Benævnelser, som foresindes i Stadens ældre Privilegier, i Skioder, Ringsvidner og andre Documenter, sig umueligt forklare.

Smaabøl; „Schnabel“ for Snogebek; „Mohrkirchen“ for Moorkiær; „Nybel“ for Nybøll; „Rabentkirken“ for Ravnkiær; „Bollerwiek“ for Fuglevik; „Wittfiel“ for Hvidkilde, o. s. v.⁶²⁾ I øvrigt er den Forandring af Landsby-Navne, som Tiden har medført i den hele danske Deel af Slesvig, dog langt fra ikke saa stor eller betydelig, som man af enkelte Tilfælde vilde forstille sig; endogsaa i Angeln ere næsten alle Navne endnu danske. Forskiellen imellem Sprog og Folkstammer bliver derimod strax kiendelig i Bynavnene Sønden for Elben, og hos Friserne.

Det er imidlertid en mere almindelig Bemærkning i vor Sproghistorie, som ved denne Leilighed ikke kan forbigaaes. Ligesom Slesvig ved Holstenerne er blevet ovenfra fortydsket, og Folkets danske Nationalitet undertrykt, indskrænket og fortrængt, Landet berøvet sin selvstændige Charakter med dets rette Benaevnelse, og Folket sit gamle jydsk Stammenavn — som det havde, da Angler, Saxer og Jyder i Forening krigege mod Briterne og stiftede de angelsaxiske Riger i Britannien — uden at dog det oprindelige jydsk-danske Tungemaal hos en betydelig Deel af det slesvigiske Folk har kunnet overvældes eller fordrives: saa har imidlertid paa den anden Side den neder-saxiske, eller saakaldte plattyske Sprogart havt en vigtig og meget betydelig Indflydelse paa det danske Sprog, navnlig paa Skriftsprogets Dannelse — en Virkning, der netop begyn-

⁶²⁾ I en modsat Retning er det tydske Sprog, der bruges i Slesvig, saavel i Omgangstale, som i Retshandlinger og Documenter, blevet barbarisk ved Blanding med en Mængde danske Ord, som benyttes med liden eller ingen Forandring. Saaledes høres og læses her: Abnahme o: Aftægt (Z. Authentheil, eller desl.); Abkall, o: Afskab; Ausflütter, o: Udflytter; Baurlag o: Bondelæg; Ding, Dingswinde o: Thing, Thingsvidne; Erdbuch o: Jordebog; Erdgut o: Jordegods; flytten o: flytte (ausziehen); Kruschüße o: Krypbesytte; Looszettel o: Lodseddel; Magschiftung o: Mageskifte; Sandmann o: Sandemand; Schifferlag o: Skiperlag; Schossmal o: Skudsmaal; Stevenbrief o: Stævnebrev; Uebertriften o: Overbrev; o. s. v.

der efter Midten af det 13de Aarhundrede, og som, for en stor Deel, maa antages at være udgaaet fra de langvarige Forhold, friseriske og fredelige, imellem Nordtyskland og Danmark i det 13de, 14de og 15de Aarhundrede, og fra den forøgede Indflydelse, som det daværende nedertydste Tale- og Skriftsprog maatte opnaae paa det danske Sprogs Udvikling. Heraf den paa faldende Liighed imellem saa stor en Mængde danske og nedertyske Ord- og Ordformer; og hiin tidligere Indvirkning fra tydsk Side paa vort Skriftsprog (den senere høitydsk, begynder egentlig først ret for Alvor i det 18de Aarhundrede, og vedvarer endnu) tilhører ogsaa Slesvigs Historie. Det var i denne Deel af Danmark, hvor en fredelig Stammeblandning giennem Aarhundreder fandt Sted, imedens holstenke Fyrster lagde Grunden til de politiske Indgreb og Adspjittelser, hvorved det lykkedes Nedertydskerne at frarive Jylland dets sydlige Halvdeel, og i meer end Navnet at stille den sønderjydske Folkestamme fra den nordjydske.

Denne, til et nyt Statsforhold, en erkjendt Forbindelse imellem det danske Hertugdømme og det holstenke Grevskab, udvidede Bestræbelse, som Christian den Førstes Valg til fælles Regent over begge Lande medførte, vilde dog muelligen i Tidernes Løb have havt andre Folger, og ikke paa den Maade, som det siden skeete, kunne have isoleret Hertugdømmet fra Kongeriget, hvis Forholdet var blevet uforandret, som det var under den første Oldenburgske Konge og Hertug. Men ved Christian den Førstes Død forandrede snart den politiske Stilling i Staten. En ny Uenighed imellem Brødre og Kongesønner fremkaldte Forhold i Hertugdømmerne, hvorunder baade Statens Enhed maatte lide, Danmark udsattes for nye Farer fra dets gamle Fienders, Lybekernes og Hansestædernes Side, og Folket i Slesvig atter blive Offer for Fyrsters Uenighed og stridende Interesser.

24. Christian den Første efterlod ved sin Død (21. Mai 1481) foruden sin ældste, 1456 til Thronfølger i Danmark valgte Søn Hans, en yngre, Frederik, født 18 Aar efter Broderen, i sine Forældres noget fremrykkede Alder; derfor vel ogsaa Moderens Yndling, og endnu kun otte Aar, da hans Fader døde. Kongen, der uden Tvivl 1466 ikke har ventet sig flere Sønner, bekræftede, og var maaskee selv Dyrhavsmænd til den nye Valgbestemmelse, hvorved man i Hertugdømmerne forpligtedes til at vælge den danske Konges Søn, naar han kun efterlod een; men havde frit Valg imellem flere, om de fandtes. Det sidste Tilfælde var nu dog indtraadt. Enkedronning Dorothea, der havde giældt og raadet meget i hendes Ægteherres Levetid, havde, som man troer, gierne villet bringe Christian I. til at forsikre sin yngre Søn Efterfølgeren i Hertugdømmerne.⁸³⁾ Kongen gjorde dog aldrig noget derhen sigtende offentligt Skridt; det laae heller ikke i hans Charakter, at ville adsplitte eller fraskille nogen Deel af sine Riger. Efter hans Død traadte Dorothea i Underhandlinger med Deputerede fra den holstenste Adels om at vælge hendes yngste Søn, som hun havde ladet bringe til Gottorp, om ikke for der at opdrages, saa for tidligt at blive kiendt af Adelen og Almue⁸⁴⁾. Man var dertil ikke uwillig; men fandt det dog nødvendigt, først at forsikre sig den udkaaede danske Thronfølgers Samtykke. Dronningen fortsatte med Iver disse Underhandlinger i Begyndelsen af Aaret 1482 i Rendsborg, siden i

⁸³⁾ Der var Tale om en Disposition af Christian I., der saameget mindre kunde have nogen Folge, da den ikke var skriftlig. (Hvitf. I. 563.) Jvf. Christiani (som troer derpaa) I. 126, 318.

⁸⁴⁾ Jvf. den hos Christiani (Neuere Gesch. I. S. 534) aftrykte samtidige Beretning. Heraf kan det dog ikke sees, at Hertug Frederik, som Nogle berette, skulde fra Barn af være opdraget i Hertugdømmet, og paa Gottorp. Andensheds siges, at han tilbragte Barneaarene under sin Moders Tilsyn paa Kallundborg Slot, hvor Dorothea jævnlig opholdt sig.

Marts Maaned paa en Herredag i Kiel; og da Hertug Hans omsider den 5. Mai 1482 var bleven hyldeet paa Herredagen i Kallundborg, vilde hun endnu forsøge, hvad hun med tre Delingsforslag kunde udrette hos sin Søn: han skulde enten afstaae Norge, og beholde Hertugdømmerne, eller overlade Broderen disse udcelte, eller dele baade Norge og Hertugdømmerne med han. Kong Hans afflog alle tre Fordringer. Dronningen, som i flere Maaneder ved alle Midler ikke kunde overtale sin Søn, reiste uden hans Vidende i November med Prinds Frederik til Kiel, hvor Hertugdømmernes Stænder holdt Landdag; men Kongen ilede efter hende med sit Raad, og protesterede imod et Valg, som Stænderne mueligen vilde lade falde paa hans Broder allene; i det han fremkom med sin Paastand: at begge Hertugdømmer vare Arve-lande, og at man var uberettiget til at udelukke ham reent fra denne Arv.⁸⁵⁾ Stænderne paastode herimod, efter Christian den Førstes Forsikkring, Overholdelsen af deres selvtagne Valgrettighed, og Dorothea, der nu var bleven overbevist om, at Kongen hverken vilde give efter for Bønner eller Fordringer fra hendes Side, var klog nok til at gribe til det sidste Middel: at foreslaae Hertugdømmernes Stænder, i det hun erkjendte deres Rettighed, at lade Valget falde paa begge hendes Sønner. Stænderne gif ind derpaa⁸⁶⁾, og brød allerede herved eet af Vilkaarene i Forsikringen af 1460, ligesom i Unionen af

⁸⁵⁾ Kong Hans paastod heri ikke mere, end hvad han kunde gjentage efter sin Fader. I det samme berømte Diplom af 1460, hvori Christian I. bevidner at være valgt, ved Stændernes personlige Gunst, til Herre over Slesvig og Holsten, kalder han, i det umiddelbart foregaaende, sig og sine to Brødre „**van hord wegen** de negeste erue to densuluen landen.“ („paa Fødselsens Begne de næste Arvinger til bemeldte Lande.“) Dette siger altsaa med andre Ord: Christian I. maatte opgive sin lovlige Arveret, og lade sig vælge, fordi Adelen vilte det sidste.

⁸⁶⁾ „At, om den ene ikke tog ret affted, som de vilde, de da kunde have en anden at lide til:“ seier Hvitfeldt til i sin Fortælling. II. S. 963.

1466: at een af Kongens Sønner, hvis flere fandtes, skulde vælges. Kong Hans samtykkede ligeledes paa sin Side; og allerede Hvitfeldt har meent, at Kongen og Rigstraadet heri begik en Statsfeil. „Han lod Hertugdømmet Slesvig, som var en Forlehnning her af Riget, (som Holsten og Stormarn taler jeg ikke)⁸⁷⁾, gaae i Arv og Skifte med sin Broder.“ Kongen, mener formodentlig Hvitfeldt, kunde, som Lehnsherre, have inddraget det danske Hertugdømme, og paa denne Maade undgaaet at stadfæste Christian den Førstes Forsikkring, som lod paa: at Slesvig og Holsten skulde **udeelte** blive tilsammen⁸⁸⁾; imedens han tillige dermed kunde have ledet Holstenernes Balg paa ham selv; men „de Holster vare i det Stykke for trædske.“ (Hvitf.) Kongen an vel ogsaa have meent, at der kunde reise sig Strid og Banskelighed nok, dersom Holstenerne faldt paa at vælge Hertug Frederik allene; og at der dog var en god Tid indtil Broderen blev myndig. Saaledes bleve altsaa, imod Grundloven i Haandfæstningerne af 1460, begge Christian den Førstes Sønner den 12te December 1482 hylde som Hertuger af Slesvig og Holsten. Kongen stadfæstede for sig og sin umyndige Broder de af hans Fader givne Privilegier, og beholdt Regjeringen over begge Lande udeelt under Hertug Frederiks Mindreaarighed.

Maret efter sendtes denne med en Hofmester til Colln, for at oplæres ved Universitetet; mueligen, som man har troet, i den Hensigt, at bringe ham til at gaae over til den geistlige Stand, og, ved at forsynes med et rigt tydsk Bispedømme, at opgive Regjeringen over sin tilkommende Deel af Hertugdømmerne. Et Canonicat i dette Erkestift blev ogsaa strax købt til ham; men man kiendte ikke til Hertug Frederik, dersom man

⁸⁷⁾ Hvitfeldts egne Ord. II. 961.

⁸⁸⁾ Privilegiet har: „dat se bliuen ewich tosamen **vngedelt**“ (udeelte), ikke **vngescheden** (uadskilte.)

har gjort Regning paa en saadan Opoffring fra hans Side. I sin atten Aar ældre Broder saae han mindre en Frænde, end en Fremmed, der havde fortrængt ham fra det meste af hans Arvedeel. Avindsygen mod Kongen forlod aldrig Frederik; dens Frugter bleve endnu bittere for hans Broder søn, end for Kong Hans selv.

Det varede ikke mange Aar, før Hertugen uventet og vist ikke blot af egen Indskydelse, kom tilbage fra Golln, som det synes allerede 1485, i sit 14de Aar⁸⁹). Fem Aar sildigere, da han med det attende Aar havde naaet myndig Alder, fordrede han sin Deel af Hertugdømmerne; og nu maatte det opfyldes, hvad Valget af begge Kongesønner havde bebudet. Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, som Adelen ved alle, lovlige og ulovlige Midler, havde kæmpet og stræbt nok for at forene til et uadskilleligt Heelt, og ladet sig denne Betingelse for Christian den Førstes Valg bebreve ved de stærkeste Forsikringer, deelede nu imellem to Fyrster, saaledes at Enhver af dem fik sit Stykke af begge Lande. Hermed omstødte Landenes Adels herrer, og tillige deres egentlige Besiddere og Herrer, (thi Fyrsten betragtede Adelen dog egentlig kun som en Lehnsherre eller Overherre) deres eget Værk, og gave begge Hertugdømmer til Priis for en ny Ræde af Forvirringer, Uroligheder, Lehnstridigheder, forflerede Delinger, Splidagtighed, tilsidst aabenbar Fiendtlighed og Krig imellem beslægtede Fyrster.

25. Fra Frederik den Første oprinder den tredie Periode i Striden om Hertugdømmet Slesvig imellem Danmark og Holsten. Den fortælles ikke mere paa samme Maade, eller havde samme Charakter og Skikkelse, som under de danske Hertuger af Abels Slægt, eller under de Schauenburgske Grever. Men ligesom det atter var en Tvist imellem Brødre i det

⁸⁹) Jøfr. Svitfeldt. I. p. 1239. Christiani, Gesch. unter den Dän. Kön. I. 141. Anm. 3^r.

danste Kongehuus, hvormed denne Periode begynder, saaledes fornyede den derved fremkaldte første Hoveddeling under Kong Hans Baldemar den Andens Statsfeil under en anden Skikkelse. Skjøndt denne Deling, ved et Tilfælde, for nogen Tid igien ophørte, blev den dog Oprindelsen til det for begge Hertugdømmer lige skadelige, lige unaturlige Delingsystem, hvilket ved senere at udbrede sig til endnu flere fyrstelige Lodseiere, i det 17de Aarhundrede blev til en virkelig Parcellering, især af Slesvig, blandt Smaahertuger, hvis Lehnshertugdømmer tilsidst bleve saa ubetydelige, at Besidderne flere Gange maatte rømme og overgive dem for Gæld. Ved disse Delinger, ved Oprindelsen af saamange affondrede Huse og Linier i den fyrstelige Stamme, splittedes Hertugdømmet Slesvig Eenhed og dets „politiske Selvstændighed og Nationalitet svækkedes“⁹⁰⁾ Slesvig, som et eget Landskab, som en Deel af den jydste Halvø, forsvandt saa at sige af den politiske Geographie; og selv den nyere politiske Benævnelse „Hertugdømmet Slesvig,“ der var traadt i Stedet for Hertugdømmet Jylland, eller Sønderjylland, maatte vige for en ny, der i sig selv var uden al historisk og statsretlig Grund. Af to virkelige Hertugdømmer, Holsten og Slesvig, gjorde man et tredje, som aldrig har været til: Hertugdømmet Slesvig-Holsten, hvis Navn maaskee Helvaderus (i første Halvdeel af 17de Aarh.) var en af de første, der indførte. Man bragte tilsidst endog Benævnelser i Gang, hvoraf — som Duken bemærker — ufyndige Fremmede, kunde komme paa den Tanke, at der var visse holstenske Fyrstendømmer, som laae i Slesvig, f. Ex. Holsten-Gottorp, Holsten-Glücksborg, m. fl. *) „Herved — tilføier denne ivrige slesvigiske Patriot —

⁹⁰⁾ Werlauff, det danske Sprog i Slesvig. S. 70.

*) Helvaderus fortæller endog, at Hertugd. Slesvig „zu unsrer Zeit Nieder-Holstein genannt wird.“ Sylva chronol. 1624. p. 31.

Anførere: saa blev Tabet paa den danske Side endnu større. Nederlaget ved Hemmingstedt skilte Kong Hans ved den svenske Krone, og ophidsede snarere, end formildede Hertug Frederiks avindsyge, træteliære, fordringsfulde Sind imod sin ældre Broder.

Frederik, der selv havde valgt sin Deel af Slesvig og Holsten, var ikke desmindre lige utilfreds med den Landsdeel han havde faaet. Snart reiste han nye Fordringer paa Norge, snart paa Dele af Danmark, som han vilde have afstaaet. Da Kong Hans engang var svag nok til at søge Hielp hos Broderen for at dæmpe en Opstand i Norge, og derfor at tilbyde ham den østere afflaaede Halvdeel af dette Rige, (1502) skruede Hertugen sine Fordringer endnu høiere op; og da Strid og Krig reiste sig imellem Kongen og Lybekkerne, (1509—12) var Hertugen mere tilbøielig til at slutte sig til de sidste, end til sin Broder. Denne maatte være tilfreds med, at kunne enes med Broderen om at begge Hertugdømmer reent bleve udenfor Feiden; og derfor kunde de være Hertugen mere takskyldige, end for Toget mod Ditmarskerne.

Saaledes var Grunden lagt til den endnu mere fiendtlige Stilling, Hertug Frederik antog mod sin Brodersøn, da denne 1513 besteg den danske og norske Kongethrone. Christian II. blev hyllet som Hertug, tog sin Faders Deel af Landene i Besiddelse, og bekræftede Privilegierne (18. Oct. 1513) i Forening med sin Farbroder. Mere stridige Naturer, end disse to Hysters, kunde man vanskeligt finde. I Hertug Frederik vare de holskenske Grevers tydske Sind og Synsmaader oplivede; han var vel af Fødsel en dansk Kongesøn, men i Sprog, Dannelselse og Tænkesmaade ligesaa tydsk, som Christian II. fra sin Fader havde arvet og fra Ungdommen var bleven fortrolig med den danske Nationalitet. Heraf kunde dog ingen Virkning yttre sig i Slesvig. Denne Konges Regiering var dertil for kort og for urolig; hans Planer,

som ikke engang i Danmark naaede den halve Modenhed, kunde endnu mindre komme til nogen Anvendelse i Hertugdømmerne, hvor Forbindelsen med Danmark, uagtet Fællesskabet i Regentens Person, dog egentlig med ethvert Kongesifte blev svagere. Vel benyttede Christian II. sit Svogerskab med Carl V. til at opnaae Keiserens Ophævelse af et mere tilløstet, end i lovlig Ret begrundet Lehnforhold, hvori Holsten var kommen til den Lybekke Biskop. Endogsaa blot Formaliteten, at den keiserlige Forlehning med dette Hertugdømme skulde modtages af Kongen middelbart giennem en Prælat, hvis Forhold og Stilling syntes saa underordnet, fandt Christian, som Konge over Nordens tre Riger, utaaelig for sig. Han formaaede, da han 1521 besøgte Brüssel, sin Dronnings Broder til at fratage Biskoppen en Rettighed, der kun stod paa svage Fodder, og at overdrage den til Kongen selv (10. Aug. 1531)⁹²), hos hvem den kom paa endnu svagere. Kongen forsøgte virkelig at komme til Udøvelsen, ved at ville tildele sin Farbroder Forlehningen som holstenst Hertug; men det var ikke mere Tiden for Christian II. at gjøre en Fordring, som Hertug Frederik, der vidste for vel, hvor slet det stod med Kongens Sager i Sverrige, unddrog sig fra at opfylde⁹³). At Christian II.⁹⁴) som, efter sin Vilis, først med en truende væbnet Magt vilde skræmme sin Farbroder, siden (1522 i Aug.), da hans Stilling i Sverrige blev endnu mere ugunstig, og Lybek en endnu farligere Fiende, paa en lemsældig, efter-

⁹²) Keiserens Notificationsstrivelse til H. Frederik, dat. 10. Aug. 1521. (Frederik faaer heri kun Titel af Hertug til Holsten). Christiani. Neuere Gesch. I. 541. Det keiserlige Lehnrebrev, hvorved Christian II. forlehnes ved Holsten, dat. Gent, d. 20. Jul. 1521 (sammest, S. 542.

⁹³) Christiani anf. St. S. 314—23.

⁹⁴) „Dieser wunderbar aus Kraft und Schwäche, lauernder Klugheit und (sinnlose) Uebereilung gemischte Charakter.“ Dahlmann. III. 366.

givende Maade søgte Forliig og Hertugens Bistand, forværrede hans Sag til den Grad, at han omsider indgik det ydmygende Bordeholmske Fordrag (13. Aug. 1522), hvori Kongen ikke allene frasagde sig den ham af Keiseren tildeelte middelbare Belehningsret over Holsten, og indvilgede i, at begge Hertugdømmer skulde være udenfor hans Strid med Lybek, om denne ikke blev bilagt; men desuden tilstod Hertugen flere, for denne fordeeltige Betingelser. Heriblandt var ogsaa det Vilkaar: at ingen Indbygger i begge Hertugdømmer herefter skulde have noget Bærning udenfor det Land, hvor han var bosat, og Ingen være pligtig at møde for danske Dommere. I en anden Artikel hedder det imidlertid: i Holsten staaer Appellation til Keiseren fri; i Slesvig bliver det ved Appellation efter gammel Skik; følgelig, synes det, kunde der i dette Hertugdømme endnu appelleres til den danske Herredag, eller Kongens Rætterting. Ligeledes bestemmes, at i Holsten skal dømmes efter gamle Vedtægter, Statuter og „Sachsenspiegel“; i Slesvig efter den jydsk Lov⁹⁵.

26. Hvorledes Hertug Frederik, faa Maaneder efter det Bordeholmske Forliig, kastede Mafften, han længe havde baa-ret, benyttede det Dieblik, hvorpaa han med Sluher havde ventet, og ved at forene sig og sin Magt med den oprørske jydsk Adel, hjalp til at styrte sin Broders Søn fra den danske Throne, for selv at bestige den: dette tilhører mere Danmarks, end Hertugdømmernes Historie. Endogsaa her var hans Udsærd langt fra at finde Alles Bifald; selv i Holsten var der 29 Adelsmænd, der negtede ham Hylдинг som ene Hertug, og at opstige Christian II. deres Trofskab. I Hertugdømmet Slesvig (hvor Almuen i den nordlige Deel endog yttrede Sind til Opstand) var der, foruden Biskoppen og Abbeden i Ry Kloster,

⁹⁵) Svitzfeldt. II. S. 1191. 1243. Det plattyske Diplom hos Lünig. Coll. nova. II. p. 1025. Jvf. Christiani, N. Gesch. I. 325—329.

ikke Mange, der svore Hyltingsbæden (Gottorp. 14. Apr. 1523) og i det Hele, med Provster, Abbeder, Munke, Riddere og Adelige kun 110 Personer.⁹⁶⁾ „En upartist Bedømmer vil paa ingen Maade billige, hvad der i Slesvig og Holsten skeete imod Kong Christian. Her havde han ikke gjort sig skyldig i noget, der kunde retfærdiggjøre Landets Afraad.“ (Halsk.⁹⁷⁾ Det var dog ikke meer end naturligt, at Adelen i Holsten overhovedet var ligegyldig ved et Kongestifte, hvorefter den selv for Diebliffet intet kunde lide. — I ti Aar regieredes derpaa Hertugdømmerne af Kong Christians tyske Søn, som helst blev paa sit Gottorp; Danmark og Norge, hvoraf Frederik førte sin Kongetitel, egentlig af Landenes Oligarchie — eller af det danske Rigsraad, som Kongen ikke gierne underhandlede med, stundom var ueens med om Penge eller Opfyldelsen af Kongeligter, da Frederik kun af Nødvendighed kom til Danmark — og mod hvilket han kunde bruge det som Trudsfel: at ville frasige sig Kongedømmet.

For Hertugdømmet Slesvig blev Frederik den Førstes Regiering af Bigtighed ved den lutheriske Religions Udbredelse og Indførelse, (1521—1528) som Kongen selv yndede og ivrigt fremmede, skiondt i yngre Aar god Catholik — i det mindste i at faste. Reformationshistorien i Hertugdømmet, i sine Kilder ufuldstændig, og hidtil endnu ikke behandlet, fremviser dog Letheden, hvormed den forbedrede Lære fandt Indgang hos Folket, og den Sindighed og Lemfældighed, hvormed man gik tilværks i at afskaffe den catholske Kirkeforfatning og Geistlighed, og i at secularisere Kirkens Eiendom og de geistlige Stiftelser. Hverken Frederik I., eller hans Søn Hertug Christian, der 1521 var tilstede ved Rigsdagen i Worms,

⁹⁶⁾ S. Documentet hos Christiani; Neuere Gesch. I. S. 547.

⁹⁷⁾ Schlesw. Holst. Privatrecht. I. S. 282.

og der fattede personlig Tilbøielighed for Luther og hans Lære, gjorde dog noget, enten voidsomt eller ubestændigt Skridt for at paaafsynde dens Antagelse. Kongen beskyttede Reformationen, men lod den selv bane sig sin Vej. Overgangen fra Catholicismen til den lutherske Christendom foregik noget tidligere og med endnu mindre Voldsomhed og Modstand i Slesvig og Holsten, (Ditmarsken undtaget) end i Danmark.

I politisk og national Henseende havde Religionsforandringen i Slesvig betydelige Følger, foruden saadanne, der nærmere berørte Tro, Gudsdyrkelse og Kirkeforfatning. Tydskskødte Christne og Theologer, og tildeels Luthers umiddelbare Disciple (som Bugenhagen, Mag. Johan Wandal, en Mecklenborger fra Güstrow, Rector i Haderslev, Dr. von Weidensee fra Hildesheim, Christian den Tredies Hofpræst, og fl.) vare de første, som ved Lære og Prædiken virkede til at forberede og udbrede de reformatoriske Grundsætninger og Troeslærdomme. Disse Geistlige vare og bleve til den Grad fremmede for Landet og for den slesvigiske Almue, at de maatte betiene sig af Tolke og af dertil beskikkede danske Præster, for at forrette Visitationer i Menighederne.⁹⁸⁾ Ved dem, og ved Læsningen af Luthers Bibeloversættelse og hans andre Skrifter, overhovedet ved Bøger af religiøst Indhold, der længe vare saa godt som de eneste, man havde og kiendte, fik det tydske Sprog, i sin nyere Skriftform, den første Indgang i Slesvig, ligesom i Holsten. Den plattyske eller nedersaxiske Sprogart, der laae

⁹⁸⁾ Johan Wandal, der 1537 blev Biskop i Ribe (hvor han døde 1541) maatte endnu i dette Embede altid føre en dansk Præst med sig som Tolke paa sine Visitationer. (s. Dän. Biblioth. 1. Stüd. S. 178.) Dr. Weidensee, der tillige blev Provst i Haderslev og Lörningelehn, kunde selv ikke holde de befalede Visitationer, og tog derfor en Præst i hvert Herred til at hælde dem i sit Sted; hvilket gav den første Anledning til Herredprovsternes Indsættelse i Danmark. (Mhøde om Haderslev Amt. p. 144—147. Werlau ff l. c. p. 68.)

den danske Sprogform betydeligt nærmere, og endnu i Reformationstidsperioden og i det 16de Aarhundrede beholdt en betydelig Indflydelse paa det danske Skriftsprog^s Udvikling, gav paa samme Tid i Slesvig og Holsten efterhaanden Plads for det høitydske Tale- og Skriftsprog; og jo mere dette fik Indgang hos Adelen, Geistlighed, Embedsmænd og Lærere ved Klosterskoler, desto mere maatte det danske Folkesprog i Slesvig forringes, eller synke ned til en mere indskrænket Brug som Almuedialekt; uden at Hertugdømmet Slesvig, hvis dansktalende Befolkning paa hiin Tid stod i et langt høiere Talforhold til de tydstalende Indbyggere, end i vore Dage, kom til at faae meer end en yderst ubetydelig Deel i det danske Skriftsprog^s Dannelselse, og i dets tidligste Frugter fra Reformationstidsperioden og det 16de Aarhundrede.

Men dersom vi derfor have Møje ved, i hiin Periode at finde noget Spor til en saadan Deeltagelse fra Slesvigernes Side i deres danske Modersmaals Forædling: saa var dog Bevidstheden om Landets nationale og politiske Eenhed med Danmark saa langt fra at være udslettet under Frederik I., at man endog overraskes ved at finde den udtalt og bevidnet 1526 af Landets fornemste Prælat, den tydstødte Adelsmand og Biskop i Slesvig, Gotskalk v. Ahlefeldt, som paa den Tid ikke havde mindste personlige Grund til at være paa Danmarks Side. Endskøndt han selv, i et Svar til den keiserlige Kammer-Ret i Speier, der vilde behandle det slesvigiske Bispedømme som et Rigsglehn, og gjorde Fordring paa en aarlig Afgift deraf, veemodig beklager, at han ikke stod i noget Forhold til det tydske Rige,⁹⁹⁾ og intet mere ønskede, end at han

⁹⁹⁾ „Me certe & Ecclesiam meam (heu Dolor!) nulla prorsus a. S. R. Imperio tenere regalia. Utinam aliqua, quantulacunque saltem exigua, pro loco refugii a præfato imperio haberemus.“ &c. (f. Pontoppidans Ann. Eccles. Dan. II. 794—96.)

havde været eller kunde komme i en saadan Forbindelse; og skøndt han, „hvis Forsædre vare af tydsk Stamme, meget ugiern vilde udsætte sig for at dables af det tydske Riges Overhoved“ (non libenter certe vellem me divulgari Imperialibus censuris), maatte det dog af Retten selv tillægges ham som en skændig Handlemaade (tanquam rem abominandam mihi imputarent), dersom han vilde undergive sit Bispedømme en Skyldighed, hvortil det ikke var pligtig (si contra decentiam Episcopatum meum indebite submitterem.) Han vedgaaer derfor aabenhjert, og bestyrker det ved at anføre den tydskfødte *Kranz*, og andre saxiske Krøniker til Vidnesbyrd: at Danmark og det danske Rige gaaer til Eidergrændsen; at hans Bispedømme saaledes ligger paa dansk Grund („licet Episcopatus meus sit in solo danico constitutus“); og at Slesvig altid, baade i det Verdslige og Geistlige, har staaet under Danmarks Herredømme; ligesom ved alle verdslige Domstole fra umindelig Tid de danske Love bruges og følges¹⁰⁰). — Det er maaskee første Gang, at en Mand af tydsk Herrestand har givet et saa oprigtigt og aabent Vidnesbyrd om Hertugdømmets Slesvigs *Danskhed*; paa en Tid, da det allerede regieredes paa Plattydsk af holstenke Adelsmænd, efter tydske Privilegier, og af en Fyrste, der var dansk Konge, men uden Tvivl, ligesom hans Fader, ikke har talt andet Sprog nogenlunde færdigt, end Plattydsk; i sin Ungdom maaskee noget Klosterlatin fra Colln.

27. Efter Frederik I. Død var det snarest at formode, at den Balgret, Adelen i Holsten og Slesvig 1460 havde tilsat sig, maatte komme til Udværelse, da Kongen efterlod sig fire Sønner. Men netop ved denne Leilighed blev den, ved

¹⁰⁰) Slesvicum semper subfuit superioritati Daniæ, tam in temporalibus, quam spiritualibus, palam & publice, servanturque per laicos in omnibus judiciis secularibus *leges Daniæ*, a tanto tempore citra cuius contrarium non est in memoria hominum.“ l. c. p. 795.

en Samvirkning af flere Omstændigheder, tilsidesat. Christian, Kongens ældste Søn, havde ikke ugrundet Haab om, ogsaa i Danmark at blive sin Faders Efterfølger; Attraa til en dobbelt Kongekrone manglede ham vel heller ikke, skøndt han hverken her, eller i Hertugdømmerne, trængte sig frem for at opnaae Herredømmet. Hverken Stænderne, eller Hertugen, havde imidlertid noget Blik for Landenes høiere Velfærd i den udeelte Forbindelse imellem samme, som man 1460 havde troet at sikkre sig. Stænderne opgav denne, og Valgretten kunde de ikke have. Christian blev hyldet, som Arving, ikke allene, men tillige for sine umyndige Brødre; hvorimod han bekræftede sin Farsfaders Privilegier, skøndt disse allerede under dennes Søn havde lidt væsentligt Afbræk. Christian III., der endnu, ligesom den holstenske Adel, betragtede et Hertugdømme, som et stort Gods, var billig nok til at ville dele, hvad man lod ham arve, med sine 3 Brødre. Snart saae man derfor, i Stedet for den tidligere Tvedeling, Slesvig og Holsten, der evigen udeelte skulde blive tilsammen, i en tredelt Sønderlemmelse.

Frederik den Førstes ældste Søn blev saaledes, ved Adelen's Magt og Billie, sin Faders Efterfølger; først i Hertugdømmerne (1533), siden, med større Banskelligheder, og med stærk Modstand hos en stor Deel af Folket, i Danmark og Norge. En af de tidligste Følger af Landenes Stilling efter Frederik den Førstes Død, af Uenigheden imellem Stænderne i Danmark om Kongevalget, og af Adelen's Frygt for atter at faae den landsflygtige Christian II. til Konge, var den saakaldte „evige Union“ — et Forbund, der 1533 (1de Jul. og 5te Dec.) sluttedes imellem det danske Rigstraad og Hertugdømmernes Stænder.

Med denne Union søgte Hertug Christian, inden han endnu var valgt til Konge i Danmark, at sikkre sine Hertugdømmer end mere imod den Fare, de mueligen kunde bringes i ved den

Understøttelse, som den fangne Kong Christian II. kunde finde, enten hos det Parti, som det snart viste sig, han endnu havde i Danmark, eller hos Lybekkerne, som med en forandret Politik, avindsyge paa Nederländerne, hvis Skibsfart paa Østersøen begyndte at fortrænge deres egen, virkelig i det følgende Aar erklærede sig for deres gamle Fiende Christian II., og paaførte Danmark og den danske Adels den under Navn af „Grevens Feide“ bekiendte Krig. Den Bordesholmiske Union var saaledes egentlig et Enigheds- og Forsvars-Forbund imellem det danske Aristokratie og Rigsraad og de under Hertug Christian forenede Lande, Slesvig og Holsten. Det fastsatte en evig Fredstilstand imellem begge Parter, ikke allene saalænge nogen af Frederik I. Efterkommere sad paa Thronen, men for bestandig; og bestemte en vis Styrke af Rytteri, hvormed man fra begge Sider skulde staae hinanden bi mod fremmede Fienders Angreb. Enhver Uenighed, der kunde opstaae imellem Danmarks Konge og Hertugen i Slesvig og Holsten, skulde fredeligt afgjøres paa et Møde i Kolding ved otte Adelsmænd paa hver Side, af begges Raad. Ingen af Parterne kunde begynde en Krig, uden den Andens Vidende; Ingen af begge maatte give den Andens Fiender Beskyttelse eller Opholdssted o. s. v. I denne mærkelige Forening gienkiender man for en Deel i Aand og Indhold de lignende Dagtingninger eller Forbund, som i Unionstiden sluttedes imellem det danske og svenske Rigsraad. Heller ikke det i disse sædvanlige Forbehold af begge Parterets Rettighed, i visse uafgjorte Tilfælde og Punkter, fattes i den „evige Union;“ og her er dette Punkt netop Hertugdømmet Slesvig. Det hedder til Slutning i Forbunds-brevet: „Hermed skal dog den Paastand og formeente Rettighed, som Kronen og Riget Danmark, deslige ogsaa Fyrsterne til Slesvig og Holsten, maatte eller kunne have til Fyrstendømmet Slesvig, fra begge Parterets Side i alle Maader

være ufrænk¹⁰¹).“ Det er saaledes klart nok, at ogsaa i det Christian, med begge Hertugdømmernes Stænder og paa begge Begne, indgik denne Union med Danmark, erkjendtes det, at Forholdet imellem dette Rige og Slesvig var forskielligt fra det, hvori Danmark stod til Hertugdømmet Holsten. Her var paa begge Sider en Paastand, en Fordring at afgjøre, som blev opsat, ikke ophævet.

Efterat Christian III. omsider i Julius 1534 var bleven valgt til Konge i Danmark, men først 1536 ved Kiøbenhavns Overgivelse var bleven Herre over hele Riget, lykkedes det ham dog ikke, før ved den Speierste Fredsslutning (23. Mai 1544) med Keiseren og det burgundiske Huus, at ende sine Rigers og Landes vedvarende usikre Tilstand, saalænge de kunde være udsatte for Anfald af Christian den Andens Slægtninger, eller disse kunde vente at finde Understøttelse fra Keiserens Side. Nu vilde eller kunde Kongen heller ikke længere udsætte den besluttede Deling af Hertugdømmerne med sine tre Brødre, Hans, Adolph og Frederik, af hvilke den ældste Hans var 23, den yngste Frederik gif i sit 15de Aar. Forgives fraraadede den berømte Johan Ranzau, hvem Kongen skulde, som Felt-herre og Statsmand, meer end nogen Anden, at han var kommen i Besiddelse af sine Riger, et Skridt, hvis skadeelige Følger Ranzau forudsaa¹⁰²). Han blev den samme Grundsatning tro, hvorefter hans Slægt og Forsædre 1460 havde givet deres

¹⁰¹) „Hirmede skall de thosprake vnd vormeende gerechticheit, alz de Crone vnd dath Ryke tho dene ark, ock desglükenn de Fursten tho Slesswick vnd Holsten, hebbenn muchten edder konnden *tho dat Furstendome Sleswick* von beydenn parthenn vnuorkrencketh sin in aller mathe.“ o. s. v. Privil. der Schl. Holst. Rittersch. p. 137. Det er en bejnderlig Skrivseil i dette originale Document, eller p lat-tydske Forbunds-brev, som fra dansk Side blev overantvordet Holstenerne, et det har Aarstallet „Duessent viffhundert vnd dre vnd twyntich“ (1523) i Stedet for 1533.

¹⁰²) Christiani, Neuere Gesch. II. 191.

Stemme til at vælge Kong Christian af Danmark, hellere end at adsplitte eller dele Landene; men Tidens Mand og Kongens egen Tankemaade vare Ranzau imod. I Delingen, som foregik 1544, d. 9. Aug., to Dage efterat Kongen havde stadfæstet Stændernes Privilegier, gjorde den yngste Prinds Frederik (siden Biskop i Slesvig og Hildesheim) Afkald paa sin Andeel, da en geistlig Forsorgelse blev lovet ham. Hertugdømmerne fik altsaa tre Herrer; og af Slesvig tilfaldt Kongen den sønderborgske Deel: Derne Als og Wierø med Sundewit, Amtet og Staden Flensborg og Ny Kloster, (det gamle, 1209 stiftede Rus Regis), hvor siden Glyksborg Slot blev bygget. Hertug Hans fik den haderslevske Deel, eller Staden, med sit Slot Haderslevhuus og tilliggende Amt, Törning-Lehn, Lütken-Tunder med Østerherred, Lygumkloster og Staden Tønder, tilligemed Nordstrand. Den gottorpiske Deel, med Amtene Gottorp og Mohrfirchen, samt Stapelholm, Husum og Eiderstedt, eller de sydlige friiske Herreder, desuden i den nordlige Deel af Landet Amtet Abenraa eller Apenrade, tilfaldt Hertug Adolph. Paa lige Maade deelted Holsten imellem de tre Brødre; og Hertug Hans fik til sin Deel i begge Hertugdømmer endnu Den Femern. Adels herrerne for deres Personer og Godser, Klostrene, (af hvilke Adelen efter Reformationen havde bragt de rige Nonneklostre under sig, som endnu ere Forsorgelses-Stiftelser for adelige Frøkener af visse Slægter) og tildeels Stæderne, samt Toldindtagterne ved Rendsborg og Gottorp, skulde fremdeles blive under de tre Herrers fælles Højhed. Det var saaledes egentlig Krongodset, de fyrstelige Lehn og Slotte, og disses underliggende Bønder, som kom til Deling. Adelen kunde herved i sig selv være temmelig ligegyldig; den ventede sig vel endog snarere Udvidelse, end Indskrænkning af sine Rettigheder, under Fyrster af ulige Magt og Stilling, hos hvilke en varig Enighed ikke var sandsynlig.

28. Med denne Hertugdømmernes anden Deling 1544 begynder et Tidrum af over hundrede Aar, hvori deres Historie er ligesaa adspaltet, som Landene vare det, og taber sig i en Masse af smaalige Uenigheder, Forlig, og nye Delinger, der give den mere Charakteren af ubetydelige Fyrstehuses Privathistorie, end af en Beretning om to Hertugdømmers politiske Forhold, eller to nær beslagtede, nær forenede og samlede Folkstammers Udvikling og Skiebne i disse Lande. Vi maae saa meget snarere ile hen over et Stof, hvis Natur hverken gjør det modtageligt for disse Blades Omfang, eller passende for deres Bestemmelse, indskrænket væsentligt til det slesvigiske Hertugdømmes historiske Forhold. Disse knytte sig, i deres politiske Deel, efter 1460, da en dansk Konge blev Greve i Holsten, og efter 1534, da Hertugen i Slesvig og Holsten blev Konge i Danmark og Norge, endnu nærmere til Danmarks og Holstens Historie. Naar man, i at fremhæve de Hovedmomenter, hvori Historien endnu kan siges at berøre Slesvigs Tilværelse som et eget Land, med hiint Tidrum forbinder det sildigere, fra 1654 indtil 1721: da blive bemeldte Hovedpunkter fornemmelig: de politiske Delinger og Lehnforholdet, tilligemed Regieringsforfatningen; Stridigheder imellem de danske Konger og de Gottorpiske Hertuger, med deres Folge: Hertugdømmet Slesvigs fornyede Samling og Eenhed; og ved Siden heraf Folkets deelte Nationalitet.

De danske Konger, Christian I. og Kong Hans, regierede som valgte Landsherrer og Hertuger i Slesvig, uden at der blev Tale om nogen Belehning fra det danske Riges Side, efterdi Lehnsherren selv var Landets umiddelbare Regent. Holstenerne søgte (1483) hos Kong Hans for Broderen Hertug Frederik om Forlehnning af dennes Andeel af Slesvig. (Hvitf. II. 974.) Da Christian II. 1513 efterfulgte sin Fader, betragtede

han sig som Arving til dennes Deel af Hertugdømmerne, og forlehuede sin Farbroder Hertug Frederik med hans Andeel af Slesvig; naar begge Herrer, efter deres Hylдинг, bekræfte Stændernes Privilegier og Rettigheder, nævne de begge Hertugdømmer som dem tilfaldne Arvelande.¹⁰³⁾ Efterat Christian III. havde deelt Slesvig med sine Brødre, hævdede han ogsaa Danmarks Lehnshoihed over dette Land; ligesom han ogsaa i Forliget med den fangne Kong Christian II. ikke glemte at lade denne, i det han afstod sin Arveret til Slesvig og Holsten til Christian III. og dennes Brødre Hans og Adolph, erkende og bekræfte Danmarks Ret til Slesvig.¹⁰⁴⁾ 1546 i Januar forlangte Christian III. første Gang af sine Brødre, at de for deres Andeel af Hertugdømmet skulde modtage Forlehningen. Brødrene erkendte deres Skyldighed hertil; men om Lehnspiligten kunde man ikke blive enig. —Fornyeede Underhandlinger herom paa et Møde i Kolding 1547 bleve ligeledes frugtesløse, skøndt der allerede var skeet Forberedelser til Høitideligheden. Hertugerne vægrede sig atter ved at indgaae nogen Forpligtelse om Lehnstieneste eller Lehnshielp til Danmark. Twisten bleve mere alvorlig paa begge Sider; og den ellers sagtmodige Konge blev noget fortørnet mod Brødrene, som uden Ledfagelse forlode Kolding.¹⁰⁵⁾ Striden var endnu ikke endt, da Christian III. døde 1559. Hans Son, K. Frederik II. overtog Regieringen i den kongel. Deel af Hertugdømmerne for sig og sine umyn-

¹⁰³⁾ «Alsdenne de furstendome Sleswigh, Holstenn vnd Stormarn durch den doth vnser seligenn Hrn. vnd Veder an vns voreruet vnd gefallen synn.» Christian II. og Frederik I. Confirmation af Privilegierna, d. 18de Oct. 1513. (Privil. der Schl. Holsl. Mittersch. p. 105.) Om Hert. Frederiks Forlehuin gved Christian II., (Christiani, I. S. 315, Ann. 142.

¹⁰⁴⁾ «Ac profitetur, jus in Sliavigiam Daniæ regno recte competere.» N. Krag *Hist. Christiani III.* p. 287. Svittfeldt II. p. 1539.

¹⁰⁵⁾ «Nonnulla cum Regis offensione, Duces absque commeatu discedunt.» Krag *Hist. Christiani III.* p. 303. Jvf. Christiani II. S. 219—222. S. 230—31.

dige Brødre, Magnus og Hans. Men da den første af disse blev aflagt med Stifterne Desel og Gurland, beholdt Kongen ved Arvedelingen 1564 to Trediedele af den kongel. Andeel, og afstod den ene Trediedeel til sin yngste Broder Hans.

Den omtalte Lehnstrid fornyedes under Christian den Tredies Søn og Efterfølger Kong Fredrik II., som første Gang 1567 ved en Herredag i Odense lod gientage sin Faders Forsdring til sine Farbrødre, Hertugerne Hans og Adolph. Disse vægrede sig ikke ved at aflægge Lehneden, men negtede, ligesom tilforn, Lehnstienesten; de fornyede den gamle Paastand, om Lehnets Arvelighed, og det saavel paa Mandssiden, som Dvindsiden. Da man herom ikke kunde forliges, blev Afgjørelsen opsat, og man blev enig om at overdrage den til en Mægling af tre Fyrster: Churfyrsten af Saren, Hertug Ulrik af Mecklenborg og Landgreven af Hessen. Ved disse Sendebud foretoges nye Underhandlinger om Lehnssagen i Odense 1569; men uden at man her kunde blive enig, enten om Lehnspigten eller Forlehningsmaaden.¹⁰⁶) Endelig afgjordes ti Aar derefter, ved de samme Fyrsters Mægling, den langvarige Lehnstrid. Hovedvilkåarene i det den 25. Marts 1579 i Odense sluttede Forlig vare: at Kongen inden Aar og Dag skulde forlehne Hertugerne med Fyrstendømmet Slesvig og Den Femern, som et til Danmark hørende arveligt Fanelehn; at i denne Forlehning skulde samtlige dalevende Hertuger af den oldenburgske Stamme, som ikke ellers, i Folge særskilte Foreninger, havde frasagt sig Arveret, tilligemed deres Efterkommere, være deelagtige. Naar Kongen, efterat have raadsført sig med Lehnfyrsterne i Slesvig, begynder en Krig, skulle disse tiene den danske Krone

¹⁰⁶) Christiani, II. S. 421. 431—32. (Blandt de i Num. citerede Actstykker forekommer et Consilium fra Universitetet i Marburg om den slesvigiske Lehnssag 1569.)

med 40 Mand til Hest, og 80 Mand Fodfolk, i hvilken Lehnstjeneste ogsaa Kongen, for sin Part af Hertugdømmet, skal tage Deel. Da man endnu ikke kunde blive enig om Arvesølgens i Hertugdømmet, skulde i det Tilfælde, at Kongen eller Hertugen døde uden Livsarvinger, Bedkommendes Lehnstdeel indtil videre bestyres, og Arvesagens Afgiørelse volds-gives til venligt sindede Fyrster og Herrer. — Forlehningen foregik med stor udvortes Pragt og Heitidelighed i Odense d. 3. Mai 1580; og Kongen lod ved denne offentlige Handling sin Person, som Hertug af Slesvig, forestilles af Statholderen i Holsten, Henrik Ranzau, imedens han selv, som Konge, under Jagttagelse af alle Ceremonier, iværksatte Forlehningen og modtog Lehnsteden.¹⁰⁷⁾

Dette var den første, og blev den eneste ceremonielle slesvigiske Lehnstact i sin Art, som er foregaaet i Danmark. Man fulgte siden den i Tydskland sædvanlige Skik ved Forlehninger; og saaledes modtog først Hertug Adolph, Hertug Hans den Yngre, og K. Frederik II deres Forlehning, efter Hertug Hans den Ældres Død, den 14de Nov 1582 paa Salen i Koldinghuus Slot. Ligeledes skeete den hertugelige slesvigiske Forlehning, efter Frederik den Andens Død den 4de Jun. 1589 paa Kiøbenhavns Slot; og saaledes fremdeles, indtil den sidste danske Forlehning af Slesvig for den kongelige og den fyrstelig Gottorpiske Linie, som tildeelttes paa Kiøbenhavns Slot den 25de Novbr. 1648.

Endnu samme Aar, som den heitidelige Forlehningstact i Odense foregik, døde Hertug Hans den Ældre i Haderslev uden Arvinger (1. Oct. 1580) Den stridbare Hertug Adolph, Dphavsmanden til de frie Ditmarskeres Undervingelse 1559, gjorde Fordring paa hans afdøde Broders hele Andeel af

¹⁰⁷⁾ S. Bestrøelsen i Frederik II. Kron. udg. af Resen. S. 321. 322. Christiani II. S. 457—60.

Hertugdømmet Slesvig, hvortil han ansaae sig, efter dansk Ret, som den Af dødes Heelbroder, nærmere i Arv, end Halvbroderens, Christian den Tredies Søner. Kong Frederik II. kom det ikke i Tanke, som Lehnsherre at ville inddrage Hertug Hanses Lehnødeel; derimod fordrede han, i Følge den i Lehnretten saakaldte Repræsentationsret, Halvdelen af Hertug Hanses Lehn, og tillige af hans allodiale Eiendom. Hertug Adolph protesterede herimod, og lod gientage sin Paastand: „at al Arv maa tages efter den Ret, som gielder i Landet, hvor Arven falder; saaledes i Slesvig efter den der gieldende danske Ret, og efter Kong Baldemars tydske Lov, hvorefter i Aarhundreder var dømt i Danmark og Slesvig. Ogsaa i Lehnstridigheder maatte dømmes efter det Lands Ret, hvori Lehnet laae; altsaa i Tydskland efter Keiserretten, i Danmark efter den almindelige danske Ret, som er Kong Baldemars Lovbog. Hvad der gieldt om det Hele, maatte gielde om Delene; og Slesvig var at betragte som en Deel af Danmarks Rige (pars regni Daniae.) Saaledes har en slesvigsk Hertug endnu 1580 forsvaret Landets Danskhed. Om Anvendelsen, han gjorde af sit factiske Argument, var rigtig, derom kan man i vore Dage stride;¹⁰⁸⁾ Hertugens anførte Beviis for hans Paastand beholder derfor ligesfuldt sin historiske Gyldighed. — Man kom dog, (1581) ved de samme ovenfor nævnte tydske Fyrsters Mægling, til Forliig om Arven, i det Kongen overlod Hertug Adolph alt Broderens Løsøre; men deelte Lehnet i Slesvig med ham saaledes, at

¹⁰⁸⁾ „Niemand wird in unsern Tagen, bei einer bestimmten, aufgeklärten Rechtskunde ein Privatrecht zur Richtschnur derjenigen Fälle machen, die für das Staatsrecht gehören:“ indvender Christiani. II. S. 469. Men netop fordi Statsretten 1580 stod paa et ganske andet Trin, end 1780, kunde Hertug Adolphs Sagfører vel benytte Privatrekken i Tilfælde, hvor Lehnret og Statsret, saaledes som i Danmark, manglede Jus scriptum og Antecedentier.

Hertugen fik Amtene Lønder og Lygumkloster tilligemed Nordstrand og Femern; Kongen beholdt Haderslev og Tørring-Lehn, og Rendsborg med nogle omliggende Landsbyer. Til sin Broder Johan (den yngre) overlod han som Deel i sin Arv Nykloster, (nu Munk-Brarup Herred) Sundewitt, og noget Strogods i Amtet Haderslev, hvilket Kongen 1584 ved Mægelse fik tilbage.

Denne Frederik den Andens yngste Broder havde, som ovenfor er anfert, ved Arvedelingen i Foraaret 1564 faaet en Trediepart af Kongens Andeel¹⁰⁹⁾ af Slesvig, eller Sønderborg og Norborg, (tilligemed Bløen m. m. i Holsten); men da Kongen paa Landdagen i Flensborg, Oct. 1564, forlangte, at Stænderne ogsaa skulde hylde Johan den yngre som den fjerde Hertzug, vøgrede de sig bestemt derved. Kongen maatte lade det beroe ved at han selv, med sine Farbrødre Johan og Adolph, hyltedes som regierende Herrer; og at Stænderne i øvrigt ikke vilde modjætte sig, at Hertzug Johan den Yngre beholdt de Indkomster, der ellers maatte tilfalde Kongen som Landsherre, i den til Hertzug Johan afstaaede Part af den kongelige Deel af Hertzugdømmet. — Herved opstod et nyt Forhold imellem regierende og afdeelte („abgetheilte“) Fyrster i Hertzugdømmerne Slesvig og Holsten; af hvilke de sidste vare at betragte som appanagerede, men ikke regierende Fyrster. Det var saaledes kun de tre, af Stænderne hyldede Hertzuger, som deeltog i den saakaldte fælles („gemeinschaftliche“) Regiering, hvilken man indrettede 1564. I Følge denne skulde Regieringen aarlig skifte imellem Fyrsterne; dog saaledes, at Enhver Fyrste i sin Andeel særskilt beholdt Alt hvad der vedkom den indre

¹⁰⁹⁾ Kongen beholdt to Tredieparter (s. ovenfor) den ene, afstaaet af Broderen, Hertzug Magnus, hvis uheldige Skiebne der førte ham fra sit Fædreland til Vistland og Curland, hvor han i kummerlig Fersatning endte sit Liv 1583, er bekiendt nok.

Bestyrelse, Retspleie, Politie, Embedsmands Udnavnelse, m. m. i Stæder og Amter. Da nu ogsaa *L a n d d a g e n* holdtes, med fælles Commissarer, i samtlige regierende Fyrsters Navn, ligesom den slesvigiske og holsteniske *L a n d r e t* for hvert Hertugdømme især, og da Forordninger udstedtes i alle Fyrsters Navn: kunde den aarlig stiftende Hertug, endskjøndt Adelsstanden, eller de saakaldte „Prælater og Ridderstand,“ umiddelbart skulde staae under ham, for sin Person ikke have meget meer, end en repræsenterende Fyrsteværdighed. Snidlertid vedvarede dette Fællesskab i Regieringen, for Slesvig indtil 1713; og for Holsten lige til 1773. Det var en i mange Henseender ufuldkommen Nødhielp, hvorved man vilde bøde paa den, Statskraften sløvende og Landets høiere Belfærd og Cultur i mange Forhold hindrende Adspjaltelse af Land og Folk, og begges Interesser, imellem flere Fyrster, hvis Enighed aldrig varede ret længe.

29. Under en allerede ved disse Omstændigheder sammensat og indviklet Styrelse, og under det dobbelte Statsforhold, hvori Hertugdømmerne vedbleve at staae, Holsten til det tydske Rige, som en Deel af den nederjariske Kreds, Slesvig til Danmark, af hvilket Rige det endnu erkjendtes som en Lehnstheil, og hvis Konge var regierende Fyrste i en Part af Slesvig: kunde Statsforfatningen i begge Hertugdømmer ikke andet end frembyde egue og besynderlige Forhold imellem de paa en saadan Maade forenede og dog deelte Lande, under flere Landsherrer, hvis politiske Forhold, baade indbyrdes og til andre Riger og Fyrster, vare saa lidt overensstemmende. — Denne Forfatning vedblev i sit Grundvæsen at være monarkisk, i sin Form kun indskrænket ved de Haandfæstninger og Forskrifter, der indeholdes i Christian den førstes Privilegier af 1460, og som de følgende Konger og Hertuger nsiedes med i Almindelighed at bekræfte; selv længe efterat de efterhaanden i flere og flere Punkter hverken fulgtes, eller kunde

følges. Netop ved Indskrænkningen til det bogstavelige Indhold af saa forældede Frihedsbreve, tabte ikke allene Statsforfatningen, men Folket, en friere og fremskridende Udvikling¹¹⁰⁾. Hvad der stærkest overholdtes og længst bevarede sig, var Adelsens Stands-Rettigheder; derfor kunde ikke allene endnu 1623 paa Landdagen den Lov sættes igiennem, at adelige Godser aldrig maatte sælges til Andre end Adelsmænd; men Livsegenftab og Stavnsbaand vedligeholdt sig paa disse Godser lige til vore Dage, tilligemed en for de Privilegerede saa lidt gavnlig, for det Hele saa skadelig Rettighed, som den nylig afløste Toldfrihed.

I Modsætning hertil tabte Bondestanden i Hertugdømmet Slesvig endog tidligere, end i det øvrige Danmark, ved Forbindelsen med Holsten de Levninger af Standsfrihed og Selvstændighed, som den havde tilbage. I Kongeriget indkaldtes Bondestandens Repræsentanter til Rigsdagene lige indtil 1660; i Slesvig derimod forsvandt denne Stand fra 1460, lige indtil Ravnø¹¹¹⁾, især siden Sønderjyllands gamle Landsting ved Urnehoved blev aflagt, og Hertugdømmet ophørte at have sin egen Landdag¹¹²⁾. Det var heller ikke nok med,

¹¹⁰⁾ „Es ist,“ siger en indfødt slesvigsk Historiestriver, „im Vergleich mit „Verfassungsurkunden neuerer Zeit, ein rohes Werk; und wenn man dieses auch der Zeit, in welcher es verfaßt wurde, zuschreiben muß, so war doch schon die Idee, welche der Herzog, so wohl als die „Stände damit verbanden, daß nun alle Rechte des Volks verbrüest seyn, ein Hinderniß jeder weiterer Ausbildung der Verfassung.“ N. Jorchhammer Gesch. Schlesw. Holsteins seit der Reformation I Heft. S. 101.

¹¹¹⁾ I Stedet for Landbo, indførte Holstenerne i Slesvig Benævnelser Lansten, som egentlig svarer til vort Fæstebonde. Dog kunde de ikke ganske undvære det danske Ord Bønde (s. Ex. naar Taler var om Selveiere). De bruge det da, som i mange andre Tilfælde, uforandret: „Ein Bønde;“ plur. „Bonden.“ „Unse (Kongens) egen Bunden und Lansten.“ 1460. (Privilegien S. 47).

¹¹²⁾ „Das Verschwinden des Bauernstandes auf der Urnehöveder Versammlung wird erst durch die genauere Verbindung mit Holstein,

at endog frie Bønder udelukkedes fra denne, ligesom fra al anden Standsrettighed; til Landdagen kaldtes ikke engang alle Herremænd eller adelige Godsere, men kun det adelige Oligarchie, eller Hertugdømmernes saakaldte Ridderskab¹¹³⁾; og de i samme optagne Familier¹¹⁴⁾, som danne en sluttet Corporation, antage endnu at kunne gøre Paastand paa Repræsentationsret i Følge Adelsens gamle Privilegier, og have ved officielle Skridt endnu i vore Dage søgt at gøre en saadan Ret gjældende. Stæderne i Slesvig have vel ogsaa, fra den Tid da de fik fyrstelige Frihedsbreve, været berettigede til at sende Deputerede af deres Dyrighed til Landdagen, og i Almindelighed betient sig af denne Ret; men de nyere Stæder (Husum og Frederikstad) erholdt den ikke, heller ikke Sønderborg; saalidt som andre (Tenning og Garding) der laae i de fristiske Herreder, hvilke, tilligemed Ditmarsken, hvor man ikke havde Prælater og Ridderkab, og Herskabet Binneberg, ikke horte under den forenede Landdag¹¹⁵⁾. Disse indskrænkende Forhold vare en medvirkende Aarsag til, at Stædernes Deeltagelse i Landdagene var uregelmæssig; at den efterhaanden astog, og at man tilsidst reent lod den gaae ind.

Imidlertid ansaaes Landdagene, saalænge de stode ved

---

und durch die Einwirkung der holsteinischen Verfassung erfolgt seyn.“ Falk Privatrecbt. II. Bb. S. 207.

¹¹³⁾ »Zum Landtagsfähigen Adel gehörten die Mitglieder der geschlossenen ritterschaftlichen Corporation; und es lassen sich bloß darüber Zweifel erregen, ob die ritterschaftlichen Mitglieder des Landtages auch mit adeligen Gütern angesessen seyn mußten.“ Falk. l. c. II. S. 209.

¹¹⁴⁾ Det er neppe fornødent at bemærke, at naar denne Corporation endnu i vore Dage benævnes »Prælater og Ridderkab,« da er det første kun et historisk Navn, som efter Reformationen er blevet beholdt og optaget af de Adelsmænd, der besidde og udøve Patronatet for Hertugdømmernes adelige Frøkenklostere.

¹¹⁵⁾ S. Falk anf. St. II. S. 213. (Jvf. S. 215, hvor man seer, at heller ikke Wroeskiøbing er bleven kaldet til Landdagen).

Magt, for Landenes og samtlige Indbyggeres repræsentative Samfund, hvis Bevilgning og Beslutninger de øvrige urepræsenterede Stænder, Borgere i Stæder, Bønder paa Landet, Herremænd eller Godseiere udenfor Ridderfabet, og Geistlige, vare underkastede.¹¹⁶⁾ Deres væsentligste Rettighed, bestod i Bevilgningen af usædvanlige Landfatter og Krigsstyr, hvis Udøvelse i det 16de Aarhundrede og i første Halvdeel af det 17de i det Hele var temmelig regelmæssig, i det Landdagen som oftest blev holdt een gang om Aaret, stundom endog oftere.¹¹⁷⁾ At det derimod jævnlig gik til uden Orden og fast Skik ved disse Forsamlinger, sees bl. a. af begge Landsherrers Erklæring af 1630: at Forhandlingerne ved Landdagene hidtil havde været „uden Orden og tumultuariske“; af Ridderfabet's Medlemmer udeblev Mange; endeel reiste for tidligt bort, hvorfor ofte slet ingen Bestemmelse kunde tages, o. s. v. Alt dette maatte ved en ny Reces af Stænderne sættes paa en bedre Fod. En saadan blev ogsaa vedtaget, og Bøder fastsatte for Uordener af

¹¹⁶⁾ Jvf. Danmarks Landbeskrivelse, S. 21. Falck, anf. St. S. 218. Herved maa i øvrigt en vigtig Bemærkning i Henseende til Skattebevilgningen ikke oversees. Den gjaldt egentlig og nærmest ifkun de adelige Godser, tilligemed Klostergodset og Stæderne; men strakte sig ikke til Krongodset, Domainerne og Landsherrerens Amt, med disses Bønder. Allerede i Christian I. Haandsættning af 1460, undtages fra den tilstaaede Ret til at bevilge „Schattinge edder Bede“ Kongens egne „Bunden und Lansten.“ (Selveiere og Fællebønder.) Falck synes, under Udarbejdelsen af sin Privatret, ikke at have været fast i sin Mening herom. Jvf. II. S. 220, med hans Ord II. S. 244, fig. som bestyrke vor ovenanførte Ytring. Efter hans Ord i Privatret. III. S. 556, Anm. 91 og 577, synes endog Sagen at være bleven ham fuldkommen klar; og ved det sidstnævnte Sted afgjort for det 17de Aarhundrede.

¹¹⁷⁾ Saaledes f. Ex. var Landdagens Antal under Christian IV. i 55 Aar (fra 1593 til 1648) i Alt 53. Fra 1625 til Slutn. af 1629 holdtes fem Landdage; i de 13 Aar fra 1630 til 1643 derimod 27, og i enkelte af disse Aar endog tre i Løbet af eet Aar, hvortil Krigen i Tydsland især gav Anledning. (Pegewisch Forts. af Christiani III. S. 64. 81. 233. 306 o. fig.)

denne Art, hvilke dog ogsaa efter den Tid vedbleve at finde Sted. Man besluttede paa samme Tid, efter Landsherrernes Forslag, at oprette en bestandig Committee af Ridderstabet, som i Sager der ikke taalte Opsættelse skulde kunne træde i den forsamlede Landdags Sted, m. m.¹¹⁸⁾ Deeltagelse i Lovgivning en havde Landdagen ikke, uagtet man undertiden finder, at Hertugerne frivilligt forelagde nye Anordninger til Forsamlingens raadgivende Betænkning. „Hovedkarakteren i Landdagens Virksomhed maatte saaledes vise sig som en saadan, hvorefter den bestod i Forsøg fra Fyrsternes Side paa at erholde Krigshjelp og Skatter; og Forsøg fra Stændernes Side paa at blive fri for begge Dele.“ (Halsk, II. S. 221.) Om Landdagens videre Skiebne er her kun Sted til at bemærke, at de fremdeles vedvarede under Kong Frederik III. i uafbrudt Folge (31 Forsamlinger fra 1648—1670); men ikke sielden saa sparsomt og saa uordentligt besøgte af Ridderstabet, at intet kunde blive udrettet eller besluttet, og at Landsherrerne undertiden (s. Ex. i A. 1649 og 1650) saae sig nødsagede til at udskrive gjentagne Forsamlinger fire, ja fem Gange i eet Aar; hvorfor de i A. 1649 tildeelte Stænderne skarpe Trettesættelser for deres ringe Deeltagelse i Landenes Vel.¹¹⁹⁾ Under Christian V havde det forandrede og fiendtlige Forhold imellem de to regierende Huse ogsaa den Virkning, at det paa Landdagene fra 1672—1674 ikke kom til den sædvanlige Afgjørelse i Henseende til Bevilgningen, da de hertugelige Commissairer arbejdede imod de kongelige; andre Stridigheder med Stænderne om forskjellige Punkter — bl. a. om Paalæg af Told og Accise, hvorimod Ridderstabet oftere protesterede, men uden Virkning — forøgede den gjensidige Utilfredshed, og fremskyndte den allerede under

¹¹⁸⁾ Hegewisch, anf. St. III. S. 308, 309.

¹¹⁹⁾ Hegewisch l. c. VI. S. 36, 37. 3. A. 1649 maatte der holdes fem i 1650 fire Landdage.

Christian V. begyndte Opløsning af de hidtil værende Forhold imellem Landsherrerne og Stænderne. Det er let begribeligt, at en aabenbar fiendtlig Tilstand imellem Landenes to Fyrster, som baade i Fællesskab skulde regiere og handle med Stænderne, ikke kunde bestaae med de hidtil stedfæindue Forhold imellem Landsherrerne og Ridderfabet, i dets Egenkab som Landstænder. Paa Landdagen 1675 yttrede selvstændig Modstand og Modvirkning fra den gottorpiske Side, og den fiendtlige Stemning imellem begge Regenter, sig saa stærkt, at Landdagen blev afbrudt inden den var traadt i Virksomhed; og de paafølgende politiske Begivenheder og Forandringer vare af den Art, at man fra begge Sider viste lige Ulyst til videre Sammenkaldelse af Stænderne. Der holdtes saaledes ingen Landdag før 1711; og denne blev den sidste.

30. Et andet Hovedpunkt i de to Hertugdømmers Forfatning, var Stændernes Valgret — en oprindeligiis usurperet eller selvtagen Ret,¹²⁰⁾ som heller ikke nogensinde tilstedtes en fuldstændig og fri Udøvelse. Denne maatte allerede finde Modstand og Banskkeligheder, fra det Dieblif, da man deelte de 1460 til uadskillelig Genhed bestemte Lande; og siden end videre bestyrelse Fyrsternes Arveret, ved at lade dem fortsætte Delingen i flere og flere Arvelodder. Her lod man saaledes et privatretligt Arveprincip gælde; og dette maatte nødvendigviis træde i Strid mod og ophæve den statsretlige Grundlov: at Slesvig og Holsten, saaledes som de forenede kom under Christian I. som Valghertug, skulde gaae over til Efterfølgerne ved Stændernes frie Valg blandt Stamfaderens Afkom og Slægt. For Holsten, som et Lehn af det tydske Rige, maatte Valgretten

¹²⁰⁾ „Das gar besondere, und sensien in Teutschland nirgends erhörte Vorrecht“: kaldes den i (Amthors) „Historischer Bericht von dem vormal- und gegenwärtigem Zustande der Schlesw.-Holstein. Ritterschaft und Ihrer Privilegien“, 2c. 1714. 4to S. 5.

overhovedet betragtes som statsretlig ugyldig. Ved keiserlige Forlehninger, ligesom ved Mandatet af Keiser Rudolph II. (1590) blev den underkiendt, som stridende mod Rigets Grundlove. Men den tydske Rigsforsatning medførte, som bekiendt, at mange keiserlige Decreters Udførelse ikke kom videre, end til Diplomet. At vedligeholde eller afskaffe Balgretten i Holsten, overlod man til vedkommende Fyrster. Imidlertid var denne Rettighed i Landene selv saa lidt agtet og overholdt, at den allerede 1533 ved Kong Frederik den Førstes Død blev tilsidefat; i det hans ældste Søn som Arving tiltraadte Regieringen over begge Hertugdømmer i sit eget og sine umyndige Brøders Navn, blev hyltet paa Landdagen i Kiel, og bekræftede Adelsens Privilegier (15. Jun. 1533.). Ligesaa lidt blev der, efter Christian den Tredies Død 1559, Tale om noget Balg; Frederik den Anden tiltraadte som Arving efter sin Fader Regieringen over den kongelige Andeel af Slesvig og Holsten. Ved Hertug Hans den Eldres Død 1580 deelttes hans Lande, som tilforn er berettet, imellem Brodersønnen, Kong Frederik II. og Broderen, Hertug Adolph¹²¹). Efter den sidste Død (1. Oct. 1586) tiltraadte vel hans ældste Søn, Frederik Regieringen over Faderens Landsdeel, uden at sammenskalde nogen Landdag, og uden Hylдинг; men denne fortrinligt vel opdragne, meget lovende Fyrste døde allerede Aaret efter, i sit tyvende Aar; (15. Jun. 1587) og nu forlangte hans Moder, Enkehertuginde Christine af Hesse Cassel, Hyldingen for sin anden Søn Philip, der var i sit 17de Aar. Denne Fordring kunde hun og hendes Søn dog ikke sætte igiennem

¹²¹) Jvf. Christiani, N. Gesch. II. S. 58—61; og hans Uth. i Eggerss Deutsches Mag. VII. Bd. 1794. S. 601. Det er derfor uden historisk og factisk Grund, naar der siges, ved A. 1588, eller efter Kong Frederik II. Død: „At Stænderne i Slesvig og Holsten i meer end 100 Aar havde valgt deres Lands fyrste.“ Pögewisch Forissh. III. S. 3.

paa Landdagen (Sept. 1588)¹²²⁾, da den danske Enkedronning, Sophie af Mecklenborg, uventet nok (maaskee paavirket af det danske Rigsraad) gif over paa Stændernes Side, ved at erkiende deres Valgret. Hertug Philip gav da omsider efter, og blev valgt til Hertug over den Gottorpiske Andeel i sin Broders Sted; (efter Stændernes Mening derimod, som Faderens, Hertug Adolphs, Efterfølger fordi den ældre Broder, Hertug Frederik, hverken var bleven valgt eller hylbet; ligesom den unge Konge Christian IV. paa samme Tid valgtes for den kongelige Deel af Hertugdømmerne (17. Sept. 1588). Et Mandat af Keiser Rudolph II. til de holstenske Stænder (10. April 1590) befalede dem vel at hylde begge Hertuger som deres Arvefyrster, og erklærede Fremgangsmaaden paa Landdagen 1588 for „Rebellion mod det romerske Rige;“ men Hertug Philip eller hans Raadgivere, fandt det rigtigere, da han engang havde ladet sig vælge, ikke at gjøre Brug af dette Keiserbrev; og begge Fyrsterne modtog Hylningen d. 30. Mai 1590.

Philip døde allerede d. 18. Oct. 1590, og Hertug Adolphs tredie Son, Johan Adolph, paa den Tid Erkebiskop af Bremen og Biskop i Lybek, blev paa en Landdag i Flensborg 1592 valgt og hylbet som hans Efterfølger. Da

¹²²⁾ Hertug Philip beliente sig ved disse Forhandlinger af et Par duelige heftige Lovkyndige, som hans Morkbroder, Landgrev Wilhelm af Hessen-Cassel, havde sendt; og disse indgave et Indlæg med ikke mindre end fyrgetyve historiske og statsretlige Grunde imod Stændernes paastaede Valgret. De holstenske Landraader fandt disse Grunde saa vægtige, at de slet ikke indlode sig paa at giendrive dem; men foreskillede Hertugindens Commissarer: „At det efter Tidens Omstændigheder og de personlige Forhold, ikke var raadeligt, at fremføre slige Indrentinger for Stænderne. Hans Fyrstelige Raade vilde handle meget klogere, naar han meldte sig til Valg.“ (Fegewisch anf. St. p. 10—12.) De heftige Lovkyndiges 40 Grunde findes sammest. S. 483—88. Man vil let blive overbevist om, at det ikke var uden Aarsag, at Holfenerne ikke prøvede paa at giendrive dem.

nu Kong Christian IV. ved keiserlig Bevilling i Aaret 1593 havde opnaaet Myndighedsalder som Hertug af Holsten, og begyndt sin Regiering i begge Hertugdømmer, forlangte hans Moder, Enkedronning Sophie, (i Jul. 1593) en ny Deling af Landene til Fordeel for hendes to yngre Sønner; men baade Christian IV., ledet af Statholderen Henrik Ranzaus Raad, og Stænderne modsatte sig denne Forbring, der ogsaa, med Hensyn til Holsten, blev afvist ved en keiserlig Kiendelse (1595). Stænderne forsøgte vel endnu 1603 at hævde deres Valgret, ved at protestere imod den Forlehnung Christian, IV., som Lehnsherre i Hertugdømmet Slesvig, havde meddeelt Hertugerne, Johan den Yngre af Sønderborg og Johan Frederik, for disses Andeel af Slesvig, og for Den Femern; men Kongen, efterat have hørt det danske Rigsraad, afviste denne Protest; og ikke mange Aar derefter gjorde Hertug Johan Adolph for sin Deel det første Skridt til at ophæve Valgretigheden ved et Statut (9. Jan. 1608), hvorved han indførte arvelig Succession og Førstefødselsret for sine mandlige Efterkommere, uden al videre Deling af Landet, i denne hertugelige Linie. Keiser Rudolph II. stadfæstede denne Arvelov d. 28. Febr. 1608, og Christian den IV. ligeledes for Hertugdømmet Slesvig den 13. Jul. 1609. Johan Adolph døde d. 31. Marts 1616, og hans ældste Søn, Hertug Frederik III., der efter sin Faders Familiestatut tiltraadte Regieringen efter hans Død, modtog Forlehnningen for sin Deel af Slesvig af Christian IV. den 2. Dec. s. A., og forlangte derpaa en Arvehylдинг af Stænderne. Disse modsatte sig i Begyndelsen, og prøvede, ved flere Forslag til forandrede Udtryk i Hyldingen, at redde Erkiendelsen af deres Valgret. Tilslidst maatte de nøies med at bruge Ordene: „at de erkjendte og antog Hertug Frederik, som den afdøde Hertugs ældste Søn, for deres Landsherre;“ og en hertil svarende Forandring fik efter megen Tale og

Oientale paa begge Sider, Sted i Hertugens Confirmation af Ridderfabet's Privilegier¹²³⁾.

For den kongelige Andeel af Hertugdømmerne blev et lignende Huus- og Familie-Statut for Arvesølgen givet af Kong Frederik II. den 24. Jul. 1650, og bekræftet for Holstens Vedkommende af Keiser Ferdinand III. den 9. Dec. f. A. Dette Statut¹²⁴⁾ indskrænkede Successionen til den mandlige Linie efter Forstefødselsretten, og bestemmer Fyrstens Myndighedsalder til det 18de Aar. Hermed var endelig den af Hertugdømmernes Ridderfak og Adel siden 1460 paastaede Valgret ophævet; og den er siden 1616 ikke oftere kommen paa Bane.

31. Under Kong Frederik III. tager den sidste Periode i begge Hertugdømmers politiske Historie sin Begyndelse; Begivenhederne i denne vare vigtige og tilsidst afgjørende for Slesvig. Det er ikke glædeligt, at følge den vedvarende, eller kun kort afbrudte, snart igien med foreget Styrke fornyede Strid imellem to saa nær beslægtede Fyrstehuse; men det maa tillige erkjendes, at allerede fra Christian den Tredies Deling af Landene blev Striden uundgaaelig. Et i sin Oprindelse velmeent Forebyggelsesmiddel var i Tidens Længde ikke blot for svagt, men snarere virkende i modsat Retning. En fælles Regjering var kun tænkelig imellem altid enige, fredeligt siddende Fyrster; og Striden, som i det 16de Aarhundrede mere var en Familietvist af privat Charakter om Arv, Gods og Jndkomster, blev i det 17de politisk, saasnart som den Got-

¹²³⁾ Jvf. Lachmanns Gesch. der Herzogth. Schlesw. Holstein. II. p. 400—420. Hegewisch, l. c. III. S. 120—128. (Hertug Frederiks Confirmation paa Privilegierne er ikke optagen i den 1797 udg. Samling).

¹²⁴⁾ Dets Titel er: „*Urb-Statutum Juris primogenituræ & majorennitatis.*“ (Hegewisch. anf. St. III. S. 128). „*Lex Regia*“ har det aldrig været kaldet, eller er nogensteds anført, under denne Benævnelſe. Det er første Gang trykt i Eggers „*Deutsches Magazin.*“ 1791. I. Bd. S. 621 flg.

torpske Hertug fornyede det Skridt af Hertug Abel, hvis Følger i to hundrede Aar havde rystet Danmark og hele Norden. En fremmed, fiendtligt findet Magt fandt giennem et Giftermaal Middelet til at skabe sig en Forbunds-kraft og Danmark en hemmelig Uven, farligere end den aabne Fiende, i de Gottorpske Fyrster. Disse's Stilling var heller ikke at misunde, da engang Lodden var kastet, og da Hertugen i og omkring sit Gottorp vilde danne en complet selvstændig Stat, med Krigsmagt, Fæstninger, Forbund med fremmede Magter o. s. v., midt i Hjertet af den danske Konges Besiddelser. Ligesom de danske Hertuger i Slesvig, fra Hertug Erik indtil den sidste Baldemar, egentlig kun vare holstenske Vasaler, og Slesvig under de schauenburgske Grever vedblev at være afhængigt af Holsten: saaledes kom fra 1654 de oldenburgske Hertuger af Gottorp paa en Maade under svensk Formynderskab, og et fiendtligt Forhold til Danmark blev, ved Carl Gustavs og Carl den Tolvtes Politik, uundgaaeligt.

Stridighederne imellem Regenterne af den kongelige og den gottorpske Linie, over hvis Fremgang og Udgang vi hernæst ville meddele en meget sammentrængt Udsigt, fandt deres tidligste Udspring under Christian IV. og i den Forsvarskrig, som denne Konge maatte føre i Aarene 1627—29, efterat den overlegne keiserlige Magt havde overvundet og indtaget Hertugdømmene og Jylland. Kongens Søstersøn, Hertug Frederik II., havde, allerede fra Midten af 1627, efter en foregaaende Brevverling med Tilly, og efter et personligt Besøg af Wallenstein, indladt sig i et Forhold til de keiserlige Generaler, der ikke allene var et fuldstændigt Neutralitets-Forbund med disse, men saa godt som et aabenbart Fredsbrud med Kongen. Hertugen gav Wallenstein mundilige Forsikringer om sin Trofasthed mod Keiseren, kaldte sine Tropper tilbage fra Deeltagelsen i Landenes fælles Forsvar, og forbød sine Undersaatter videre

Deeltagelse i Krigen; ja indrømmede endog de Keiserlige sine Fæstninger og Standsfer. Ved det sidste overtraadte han selv den Neutralitet, han havde erklæret at ville iagttage i Krigen; og Christian IV. havde Grund nok til herefter at behandle Hertugen som en aabenbar Fiende, der havde brudt Unionen, og overtraadt sin Lehnspflicht mod Danmark. Kongen viste derfor ogsaa under Krigen, hvor han kunde det, at han betragtede den hertugelige Deel af Slesvig som et forbrudt Lehn. Han indtog Femern og Nordstrand, hvor Indbyggerne vare misfornøiede med Hertugens Grafald, og lod sig der hylde. En af Hertugens Standsfer blev stormet af den kongelige Felt-herre Morgan. Christian IV. landede endog med en betydelig Magt i Slesvig, indsluttede Hertugen i Gottorp, og lavede sig til at storme Slottet, da i det samme Freden i Lübek den 22de Mai 1629 blev sluttet. Hertug Frederik fik ved den Amnestie og sine Lande tilbage; hvad disse imidlertid havde lidt ved uhyre Krigsbyrder, udpreskede ved Tilly og Wallenstein, var Alt hvad Hertugen vandt ved sin Neutralitet.

Ikke mindre fiendtligsindede viste andre gottorpske Prindsfer sig mod Kongen. Hertugens Broder Adolph gik endog i Keiserens Tjeneste, hvervede for egen Regning et Regiment, og segtede i Spidsen for dette i Tydskland mod sin Morbroder; imod hvem han i Skrivelser til Keiseren udlod sig paa den mest fornærmelige Maade. Lige Troløshed og Fiendskab mod Christian IV. yttrede Hertugens Farbroder, Erkebispnen i Bremen Johan Frederik, der i øvrigt selv bedst lagde for Dagen, af hvad Art hans politiske Charakter var; i det han, efterat Keiseren, og det endog under Krigen mod Christian IV., havde aflaaet Erkebispens Begiering, at forlehues med Holsten, 1631 offentlig erklærede sig for Gustav Adolph. — Imellem Kongen og Hertug Frederik blev Forholdet, efter 1629, koldt og paa begge Sider mistænksomt og uvenligt. Hertugen afflog at bidrage til at

forstærke Rendsborgs Fæstningsværker; men befæstede selv Lønningen og Stapelholm. Derimod vilde han modsætte sig Kongens Anlæg af Fæstningen Christianspris ved den kieliske Fiord, og ikke deeltage i Befæstningen. Saaledes begyndte det gottorpiske Huus allerede at betragte sig som en assondret politisk Magt, naagtet den tidligere Bordesholmiske Union imellem Kongeriget og Hertugdømmerne ikke blot 1623, men anden Gang paa Landdagen i Kiel, i April 1634 var bleven fornyet, udvidet og nærmere bestemt. — At Kongen deelte Herskabet Pinneberg, som han efter den sidste schauenburgske Grev Ottos Død den 15. Nov. 1640, havde taget i Besiddelse, med den gottorpiske Hertug, var paa begge Sider mere en Familiefag, end en politisk Handling; men Hertugens Holdning under Christian den Fjerdes uheldige Krig med Sverrige 1643–45, i hvilken han købte en saakaldet Neutralitet ved at indrømme de Svenske sine Fæstninger, og derfor blev indbefattet med i Freden til Brømsebro, (Art. 39) viste atter, hvorledes Unionsforholdet betragtedes fra Hertugens Side.

Det saaledes ved flere Leiligheder betydeligt kølnede Venstabsforhold imellem det kongelige og det gottorpiske Huus, blev endnu mere rystet i sin svækkede Grundvold, ved Giftermaalet imellem den svenske Konge, Carl Gustav, og Hertug Frederiks Datter Hedvig Eleonora. Det er forgieves, at ville frafrive dette Ægteskab i det gottorpiske Huus politiske Bevæggrunde fra svensk Side, ligesom fra Hertugens Tilbøieligheden til at søge en mægtig Beskytter i Danmarks naturlige Fiende.¹²⁵⁾

¹²⁵⁾ Hegewisch (Fortsch. zu Christianis Gesch. IV. S. 29, fig.) vil antage: „at Hertugen indvilgede i dette Ægteskab kun af den Grund, at det gjorde hans Datters Lykke; uden at han derhos havde nogen anden Bihensigt.“ Men dette staaer i Modsigelse til Forfatterens egne paafølgende Ytringer. Fryxell (ligesom allerede Puffendorf, de rebus Caro'i Gust. I, c. 7) har set Sagen fra det rette Synspunkt. „Alt viste, at dette Giftermaal fra begge Sider ikke var Hiertets,

Hertug Frederik var, allerede fra de tidligere Forhold under Christian IV., lidet venlig sindet mod det danske Hof; og de politiske Betæneligheder, han endnu kunde have, med Hensyn til begge Huses Slægtskab, eller til sine Landes Beliggenhed, vidste Hertugens Minister, den talentfulde, men ærgerrige og vindeslyge Kielmannsegge, at bortrydde. Hedvig Eleonora var allerede tilfagt en meklenborgsk Hertug; men denne blev op sagt, og den gottorpste Prindsesse blev Sverriges Dronning. (1654.)

Det vilde, med Benyttelse af specielle Kilder, heller ikke være vanskeligt at vise, at Hertug Frederik III. under de ulykkeligste Krige, Danmark nogensinde har ført (1657—1660) i Hiertet var paa sin Svigersøns, den svenske Konges Side. At han allerede 1657 sendte sin Secretair Pauli til Carl Gustav i Polen, har neppe været for at bringe denne Konge paa fredelige Tanker; men sikkert nok, for at sørge, saavidt muligt, for sin egen Sikkerhed under den Krig, om hvis forestaaende Udbrud han maatte være bedst vidende.¹²⁶⁾ Hertugen brugte vel sin sædvanlige Politik, og erklærede at ville være neutral, da man i April 1657 fra Danmarks Side opfordrede ham til at deestage i den besluttede Krig; men Frederik III. lod i Mai Maaned Hertugens Fæstninger besætte; og endog de, som ere tilbøielige til at forsvare eller undskylde dennes Handlemaade, tilstaae Kongens Berettigelse hertil, som et ved Krigen uundgaaelig nødvendigt Foretagende.¹²⁷⁾ Under dens Fortsættelse holdt

---

men Beregningens Værk. Det var en fastere Sammenknyttelse af den Forbindelse imellem Holsten-Gottorp og Sverige, som først grundlagdes ved Carl den Niendes Giftermaal med den gottorpste Prindsesse Christina . . . og som vedvarede lige til 1719." Fryxell Carl X. Historie. »Berättelser ur Svenska Hist.» XI. S. 84.

¹²⁶⁾ Terson, som var hos Carl Gustav, beretter ligefrem, at Pauli var affendt, »pour lui apporter les avis de tout ce qui se passoit chez les Danois, lui ayant été dépêché expressement pour cela.» (Mémoires, Ed. de 1682. p. 53.) Hegewisch vil ikke troe ham. IV. S. 177.

¹²⁷⁾ Hegewisch, Neuere Gesch. IV. S. 135.

Hertugen sig vel fra aabenbare Fiendskaber imod Danmark; men ogsaa manglede han dertil baade Anledning og Kræfter. Carl Gustav glemte heller ikke hvad han skyldte sin Svigerfader, eller hvad han kunde love sig af det gottorppe Huus som en mere uafhængig Magt. Han tvang Kong Frederik III. til at indrømme Hertugen og hans mandlige Descendenter Souverainitet over den hertugelige Deel af Slesvig (ved en Convention af 2. Mai 1658.) I Carl Gustavs senere trolose Dverfald paa Danmark har maaskee Hertug Frederik dog ligesaa lidt været oprindelig Medvider, som han var umiddelbar Deeltager i Carl Gustavs Foretagender. Han maatte, da de med Danmark forbundne Magter, Brandenburg og den tydske Keiser, ilede Kong Frederik III. til Hielp, endnu være fornøiet med, at man tilstod ham Neutralitet, og Fæstningen Tønningen til Opholdssted, imod at han indrømmede de Allierede sit hele øvrige Land.

32. Ved den Kiøbenhavnske Fred 1660 bekræftedes det Gottorppe Husets Landshøihed i Slesvig; og Hertugen fik sine Amter og Stæder tilbage, saaledes som Benner og Fiender, uagtet Fyrstens og Landets saakaldte Neutralitet, havde udtæret og udtomt dem. Dette, og et vedvarende uheldigt og unaturligt Forhold til det danske Kongehuus, blev den eneste Frugt for Holsten-Gottorp af Hedvig Eleonoras Giftermaal, af Hertug Frederiks Forbindelse med Carl Gustav og hans Interesser, og af Ministeren Kielmannsegges politiske Intriguer. Hertugen døde midt under Krigen (10. Aug. 1659;) medens hans Søn og Efterfølger Christian Albrecht var hos sin Svoger i Leiren for Kiøbenhavn. I en Alder af 18 Aar maatte han vedblive at gaae i den kloge, ærefyge, pengegyerrige Kielmannsegges Ledebaand; og det var dennes Bærk, at Hertugen ikke allene vedligeholdte sin Faders Forening med det svenske Hof, men knyttede den endnu nærmere og fastere ved

et Forbund, sluttet den 24. Mai 1661. Heri forstikredes ikke allene den Gottorpste Hertug Sverriges Beskyttelse og Bistand med væbnet Magt, saasnart han forlangte den, og i øvrigt Neutralitet ikke blot for hans Lande, men for begge Hertugdømmer i det Hele, i Tilfælde af Krig imellem Danmark og Sverrige; men en hemmelig Artikel (som først blev bekendt 1684) gif endog ud paa, hvis Danmark i en saadan Krig skulde bukke under, at garantere Hertugen Erhvervelsen af den kongelige Andeel af Slesvig og Holsten. Blev endog denne Betingelse skjult, og maaskee tillige affattet i noget tvetydige Udtryk;¹²⁸⁾ saa var dog allerede det med Sverrige indgaaede Forsvarsforbund af en saadan Art, at det syntes at affære al Udsigt til en oprigtig fredelig Nærmelse imellem det danske og gottorpste Hof.

Det var ogsaa langt fra, at der fandtes Anledning til idelig fornyede Differentier, opkomme i Anledning af den fremdeles vedvarende fælles Regiering, og andre Misforstaaelser imellem Fyrsterne. Frederik II'. (maaskee efter Schumachers Indskydelse) troede imidlertid at finde en Modvægt imod Sverriges Indskydelse, og et Middel til større Enighed imellem to nær beslægtede Fyrstehuse, i et nyt Svogerskab imellem begge Linier. Underhandlingen herom fik en heldig Udgang; et foregaaende Forlig (sluttet i Glückstadt, 12. Oct. 1667) skulde afgjøre nogle Punkter, hvorom man hidtil ikke var bleven enig; og Hertug Christian Albrecht ægtede d. 24. Oct. 1667 den danske Prindsesse Frederike Amalie, Kong Frederik den Tredies anden

¹²⁸⁾ Man kender den kun saaledes, som den efter 23 Aars Forløb, da Uenigheden imellem begge Huse var stegen til Forbittrelse, blev bekendtgjort fra Holsten-Gottorps Side. (Vf. Hegewisch, IV. S. 191.) Men allerede i Udtrykket: at dersom Kongen af Danmark skulde give Anledning til en ny Krig, „inmittelt aber darü bier succumbiren solten:“ vil Hertugen have sig og sine Efterfølgere „den kongelige Deel af Hertugdømmerne reserveret“ er Meeningen tydelig nok.

Datter. Den herved unegtelig fremkaldte bedre Forstaaelse med Danmark gif vel endnu efter Frederik den Tredies Død (1670) over paa hans Søn, K. Christian V.; men fem Aar vare ikke forløbne, inden Forholdet imellem de to Svogre gif fra et udvortes hierteligt og venligt over til det bitterste Fiendskab, som endnu havde yttret sig imellem det kongelige og gottorpiske Huus. Ethvert Familiehensyn ophørte. En mod Danmark fiendtlig Politik, paa den ene Side, mødtes med lige ufaansom Haardhed paa den anden. Den danske Stat, der efter Souverainiteten havde vundet i Genhed og Kraft, var tillige, ved Forbund med Brandenburg og England, bleven inddraget i fremmede politiske Forhold og Interesser, hvorved Danmarks Vægt og Betydning i den europæiske Politik hævede sig; men som ogsaa fordrede Aand og Statsklogskab hos de Styrende, for rigtig at benytte en vanstelig, mangengang farlig Stilling. Endnu truede den største Fare fra Sverriges Side, endstøndt denne synkende Magt ikke meer var det, den var under Gustav Adolph og Oxenstierna, eller det, den vilde være under Carl Gustav. Det gottorpiske Hof havde engang kuyttet sin politiske Eksistens og Sikkerhed til Sverrige, og denne Magt „benyttede ved enhver Leilighed det Holsten-Gottorpiske Huus som en Torn i Danmarks Hæl.“ (Fryxell.) Det under K. Frederik III. heldigt bevirkede Svogerfskab imellem de to Fyrstehuse maatte, for et dybere politisk Blik, vise sig som et i Længden fiort og skræbeligt Baand, saalænge Danmark stræbte efter de tabte Provindsfer paa hiin Side af Sundet, Sverrige havde Diet henvendt paa Norge og Østersøen, og den holstenske Adel endnu ikke havde glemt de schauenborgske Lider, eller det oldenburg-gottorpiske Huus sin politiske Skinsyge mod Husets mægtigere kongelige Linie.

Frederik den Tredie var neppe død, førend den politiske Tvist imellem de to Svogre begyndte. Den sidste i Oldenburg

regierende Greve, Anton Günther, havde, efter flere tidligere Arvepagter med Danmark og Holsten-Gottorp (1646, 1648 1649) ved sit Testament af 1663 fastsat, at af hans Besiddelser fulde begge Grevsfaber, Oldenborg og Delmenhorst, ved hans Død tilfalde Kongen og Hertugen til lige Deling. Anton Günther afstod paa en Maade allerede sine Grevsfaber 1664, skøndt han forbeholdt sig Bestyrelsen og Indkomsterne til sin Død. (1667.) Den daværende Hertug af Holsten-Pløen paa stod imidlertid at have en nærmere Arveret til Grevsfaberne, som Anton Günthers Dispositioner ikke kunde omstøde, hvorover Hertugen af Gottorp for sit Vedkommende begyndte en Proces mod ham ved den tydske Rigshofret. Ved det danske Hof indsaae man, at den pløenske Hertugs Adkomst ikke var svag, og foretrak en Underhandling med ham om Afstaaelse af hans Rettighed. Denne lykkedes fuldkomment. Hertugen af Pløen afstod imod andet Vederlag allerede 1671 Halvdelen af Oldenborg og Delmenhorst til K. Christian V. Hertugen af Gottorp fortsatte Processen, og tabte den 1676; hvorefter Pløen ogsaa afstod den anden Halvdeel til Danmark. Men tidligere, (1671 og 72) efter Afslutningen af den første Tractat med Pløen, havde Christian V. foreslaaet sin Svoger at bortbytte sin Andeel af Slesvig og tildeels af Holsten imod Oldenborg; og fundet ham meget tilbøielig hertil. Den daværende svenske Formynderregiering var stærkt imod denne Plan, og gjorde Alt for at afstyrke Hertugen fra at gaae ind paa Forslaget; hvilket omsider lykkedes.¹²⁹⁾ Denne Oldenborgske Arvesag var den

¹²⁹⁾ „Tills ändteligen, genom Användande af alla Slags Driffjædrar, Förslaget blef tillintetgjort.“ *Fryxell*, l. c. XIV. S. 192. Han anfører det svenske Rigsraads Protocollet af 22. Mai og 8. Aug. 1671, samt 21. Febr. 1672. Til disse Drivesiedre hørte vel ogsaa, at Sverige, efter Hertugens Begiering, lovede at hielpe ham med væbnet Magt til at komme i Besiddelse af det halve Oldenborg. (Pegewisch, IV. S. 217.)

første Kilde til et Brud imellem Holsten-Gottorp og Danmark, som blev ulægeligt. Christian Albrecht havde i Sinde, ved Sverriges Hielp, at ville trodse Rigshofrettens Dom, og om den gif ham imod, med Magt sætte sig i Besiddelse af Halvdelen af Oldenborg. Han skal endog 1672 have tiltraadt et Forbund imellem Sverrige og England. Danmark forbandt sig derimod med Brandenburg, med Keiseren, med Holland og Spanien imod Frankrige, da Ludvig XIV. truede Holland med Undergang; imod Hannibal Sehesteds Grundsætninger og Raad til Frederik III., (hellere at slutte sig til Sverrige og Frankrige) og neppe efter Griffensfeldts Dnske, begyndte Christian V. 1675 Krigen mod Sverrige. Christian Albrecht, som da blev opfordret til at forene sig med Danmark, og overlade denne Magt sine Tropper og alle sine Fæstninger, afflog dette; og nu paafulgte (i Jul. Maaned 1675) Optrinnet i Rendsborg, hvor man, ved at forsikre sig Hertugens Person, afsuodte ham et Forlig, hvorved han ikke allene bevilgede denne Fordring, men afstod den Souverainitet over Slesvig, som Sverrige 1658 og 1660 havde tvunget Danmark til at indrømme ham. Denne Fremgangsmaade, i hvilken man siden med Selvsvarsrets Nødvendighed søgte at retfærdiggjøre Anvendelsen af List og Magt, var Griffensfeldts Værk. Christian den Femtes ubesindige Krigslyst, og de Conjecturer, den medførte, gjorde det vel paa en Maade nødvendigt, her at bruge Midler, som en retsindig Statsmand ikke kunde billige¹³⁰). Paa den engang betraadte Wei gif man med ubevægelig Consequents videre.

¹³⁰) Det bør dog erindres, at der er en meget betydelig Forskiel imellem Beretningen om det i Rendsborg Forefaldne, saaledes som den gives i de fra Hertugens Side udgaaede Statskrifter eller Acta publica, og i de kongelige; ligesom imellem Fremstillingen i de sildigere Stridskrifter fra begge Sider. Hegewisch, som meddeeler betydelige Uddrag af begge, (IV. S. 249—296) erkender selv, at en upartisk Historie ingentunde allene kan følge de første, men i flere Punkter maa lade begge Parter tale.

Hertugens Fæstning Tønningen og Skandsen ved Stapelholm bleve sloisfede; hans Tropper afvæbnede; Contributioner udfrevne, som i et fiendtligt Land; Ministeren Kielmannsegge arresteret og med sine Sønner ført til Kiøbenhavn. Af Hertugen forlangtes det: at han inden sex Uger skulde modtage den fornyede Forlehning med sin Andeel af Slesvig; og da han vægrede sig herved, saalange Kongen ikke havde erstattet Hertugen hans Tab ved Tønningens Sloisning, det bortførte Artillerie og de Landet paalagte Krigsskatter: lod Christian V. ved et Patent af 1. Dec. 1676 den gottorpiske Deel af Slesvig sequestrere, og Hertugen tilkiendegive, at hvis han ikke inden 6 Uger modtog den tilbudne Forlehning, blev den sequestrerede Deel af Hertugdømmet erklæret for et forbrudt Lehn. Inden dette skeete var der imidlertid i flere Maaneder underhandlet med Hertugen, og denne havde i sit Svar paa en Skrivelse fra Christian V. af 11. Jul. 1676, erklæret sig villig til ubetinget at modtage Forlehningen til hvad Tid, Kongen vilde, og at lade sine Besværinger undersøge og afgjøre ved Mægling. Men da Hertugens to Gesandter eller Commissarer endelig om Efteraaret indsaandt sig i Kiøbenhavn, søgte de kun at drage Tiden ud, og reiste tilsidst bort med usorrettet Sag. Christian Albrecht, som allerede 1675 havde forladt sit Land og begivet sig til Hamborg, forsømte intet Middel for at bevæge, ikke allene Sverrige, men Keiseren, England og flere Magter til at tage sig af hans Sag; og denne fik et langt bedre Udfald, end han selv kunde have ventet sig. Under Fredscongressen i Nimwegen 1677—79 bleve Danmark og Brandenburg forladte af deres Allierede; endog Brandenburg indgif separat Fred med Frankrige den 19. Jun. 1679. Christian V. var den sidste, der gav efter for Ludvig den Tiortendes Overmagt, og sluttede Freden med Frankrig d. 2. Sept. 1679 i Fontainebleau; ligesom med Sverrige i Lund den 9de Sept. Ved

en Separatartikkel i Freden til Fontainebleau fik Christian Albrecht Souverainiteten over sin Deel af Slesvig restitueret; ved den stadfæstedes tillige alle tilforn indgaaede Forlig, Unioner og Arvepagter imellem det kongelige og det hertugelig-gottorpiske Huus; men det var meget langt fra, at denne Fredsslutning endte Striden imellem begge Fyrster og Frænder, og Hertugen kom ikke engang, efter Freden, i Besiddelse af sine Lande. Frankrige sluttede 1682 et Forbund med Danmark. Da Ludvig XIV. havde fornærmet den unge Kong Carl XI. i Sverrige, (som nu havde ægtet Christian den Femtes Søster) forlod han Frankriges Interesse, og indgik Forbund med Keiseren, Spanien og Holland. Heraf blev Folgen, at Hertugen af Gottorp paa ny blev overladt til sig selv. Forholdet imellem ham og Kongen blev som det havde været, eller om mueligt endnu mere skaansellost. Da Christian Albrecht bestandig vægrede sig ved at gaae ind paa Kongens Fordringer, og tilsidst ikke anderledes vilde opfylde de ham den 22de April 1684 forelagte Betingelser, end naar de først vare underkastede Keiseren og andre Fyrster til Boldgiftskjendelse: erklærede Christian V. endelig den 30. Mai 1684 den Gottorpiske Deel af Slesvig for et forbrudt Lehn, og lod det tage i Besiddelse. Hertugen havde for Tilbliffet ingen Bistand, og maatte nøies med at protestere; Krigen førtes paa begge Sider ikke i Marken, men i en stor Mængde politiske Stridskrifter og Statsacter. Mere betydende var det, at Christian V. gjorde flere Skridt for at overtøye Keiseren og de tydske Rigsstænder om den Wildfarelse, som de undertiden endnu vittterlig eller uvittterlig, syntes at være i, at betragte Hertugdømmet Slesvig som et tydsk Land. Kongen lod bl. a. 1685 det slesvigiske Ridderskab særskilt forsamle, og underskrive et Diplom, hvori de, som en til det danske Rige hørende Cor-

poration, affondrede sig fra den holstenfke Adels, og erkjendte Kongen af Danmark for deres eneste souveraine Herre¹³¹).

Til at fuldfore det begyndte Værk havde Christian V. hverken Kraft eller Klogskab. Siden 1676 savnede han den Mand, der var hans Regjerings Glands og Stotte; hvad Kongen havde tabt i Griffensfeldt, lærte han allerede ved Udsaldet af den svenske Krig, som han begyndte imod sin Ministers Raad. Det bekræftede sig yderligere, at siden Gustav Adolfs Tid og Christian den Fierdes uheldige Krige, betragtede Europas Hovedmagter Danmark som en Stat, hvis Kræfter man vel til sin Tid kunde benytte, men som med de skaanske Provindsfer havde tabt betydeligt i politisk Vægt. Keiserens ubefoiede Indblanding modfattede Christian V. sig vel, og negtede, paa Grund af Slesvigs Forbindelse med den danske Stat, at erkjende den af ham indsatte Commission til at undersøge Striden imellem Danmark og Holsten-Gottorp. Han tilbød derimod Underhandling; den begyndte under Sarens, Brandenburgs og Keiserens Mægling 1687, og endtes 1689 (Efterat to Begivenheder i 1688, Churfyrsten af Brandenburgs, Frederik Vilhelms, Død og Wilhelm af Draniens Thronbestigelse i England, betydeligt havde forandret Danmarks politiske Stilling) med Forliget i Altona, (20. Jun. 1689) hvorved Hertug Christian Albrecht anden Gang fik sin Deel af Slesvig som souverain Fyrste restitueret. De politiske Forhold, Hertugdømmerne vedkommende, bleve i øvrigt omtrent som de vare, eller deres nærmere Bestemmelse i enkelte Punkter udfattes.

33. Med dette Forlig indtraadte nogle fredelige Aar for Danmark og Hertugdømmerne. Men Christian Albrecht døde 1694, K. Christian V. 1699; og under deres Efterfølgere vendte

¹³¹) Hegewisch. N. Gesch. IV. S. 239. En egen Dverret og et Dverconfessorium for Slesvig blev paa samme Tid oprettet paa Gottorp. Gebhardi dän. Gesch. II. (Allg. B. Hist. 33 Bd. S. 616).

Strid og Fiendskab imellem de to Fyrstehuse med lige Voldsomhed, og fremkaldt af samme Marsager, tilbage. Uenigheden var allerede begyndt før Christian den Femtes Død. Hertug Frederik IV. af Gottorp, Christian Albrechts ældste Søn, var ved Faderens Død i sit fire og tyvende Aar. Han begyndte sin Regiering med at tage 500 Mand svenske Tropper i sin Tjeneste, og med atter at opføre de sædvanlige Gottorpske Skandsfer. 1696 sluttede han et Forbund med Churfyrsten af Hannover. Ernst August, om 6000 Mand Hielpetropper; og oprettede selv to Regimenter. Efter Carl XI. Død 1697 begav han sig til Sverrige, hvis femtenaarige allerede regierende Konge, Carl XII., var hans Ven fra Drengaaarene. Hertugen ægtede 1698 den 12. Dec. den svenske Prindsesse Hedvig Sophie; og havde siden ingen anden Tanke i sit krigeriske Sind, end at trodsse Danmark, at befæste sin Uafhængighed, og udvide sin Magt i Hertugdømmerne. De her allerede i Christian den Femtes sidste Aar begyndte aabenbare Fiendskaber (Kongen lod atter Hertugens Skandsfer indtage og sloise; Hertugen lod dem 1699 igjen opføre og forsøge med to nye) vare netop ved at udbryde i en Krig imellem Danmark, Gottorp og Sverrige, da Christian V. døde. (25. Aug. 1699) Frederik IV. begyndte sin politiske Regiering med at slutte de følgerige Forbund med Kong August af Polen og med den russiske Czar Peter I. (25. Sept. 1699 og 30. Apr. 1700). Invedens Kongens Hær, under Hertug Ferdinand af Würtemberg, rykkede ind i Hertugens Lande, tredie Gang bemægtede sig de slesvigiske Skandsfer, og indtog Gottorp Slot (April 1700) gjorde Carl XII. uhindret Landgang paa Sjælland, og ved, i Forening med en engelsk og hollandsk Flaade, at true Kiøbenhavn, tvang han uden Sværdslag Frederik IV. i Holsten til at undertegne Freden til Travendal, den 17. Aug. 1700. Den bekræftede Hertugens Landshøihed; den forsikrede ham Rettigheden som Souverain til fuldstændig Væbningsmagt, (jus armorum)

og Ret til at holde en Armee paa 6000 Mand, hvoraf 3000 udenlands hvervede Tropper, at anlægge Fæstninger, og at slutte Tractater med fremmede Magter. De øvrige Fredsvilkaar (den floge gamle Gantsler, Baron Lilienkron, kunde Frederik IV. takke for, at de ikke bleve endnu slettere) vare, i Sammenligning hermed, ikke betydelige; med Undtagelse af Artikelen (3) som ophævede den fælles Regiering over Stæderne. Hertugen var selv meget misfornøiet med Freden, og sluttede 1701 under Sverriges Mægling et hemmeligt Forbund med Frankrige imod Danmark. Inden han dog fik Leilighed til at udføre sine politiske Planer og Drømme, havde han af utaalmelig Krigslyst begivet sig til Carl XII., der havde begyndt sin polsk-russiske Krig; og en Stykkugle endte hans Liv ved Glisfow den 19. Jul. 1702.

Under den derpaa indsatte Formynderregiering for Frederiks spæde Søn, Hertug Carl Frederik, som fra sit andet Aar blev med sin Moder i Sverrige, fuldendtes, hvad den afdøde Hertug havde begyndt. Dennes Broder, Coadjutor og siden Biskop i Lybek, Christian August, blev Bestyrer (Administrator) for Landene, og et Statsraad blev ham tilførdnet, hvori den i Sverriges Historie berømte og berygtede Baron Gørß blev den egentlige Siæl. Denne floge, underskundige, samvittighedsløse Statsmand var og blev Danmarks bittere Fiende; som Præsident i Raadet sad den gamle, forstandige Wedderkopp, egennyttig og pengegierrig, men tillige sparsommelig over Statens Midler, og en tro Tiener af Landet og sit Fyrstehuus; derfor en Modstander af Gørß, og af hans Bestyters, Administratorens ødsle, uordentlige og ødelæggende Statshuusholdning. Enkehertuginde kaldte 1708 Administratoren og den hele Gottorpske Regiering til Stockholm, for at giøre Rede for deres uforfvarlige Styrelse. Forbittrelsen mod Wedderkopp (som havde foranlediget dette) steg derved hos Gørß til et uforsonligt Had, der siden (1709) paaførte Præsidenten en

Criminalproces, Fængsling og Inddragning af hans Godser og Eiendomme. Kun Frederik den Fjerdes Mellemkomst redede tilsidst Wedderkop fra at ende sit Liv under Bøddeløren i Tønningen. Gørk havde imidlertid, da han under disse Omstændigheder ikke troede sig sikker, indledet en hemmelig Underhandling med Kong Frederik; men nu døde Enkehertuginde Hedvig pludselig i Stockholm (den 21. Dec. 1708;) Carl den Tolvte fældede anden Gang i sit Liv Taarer ved hendes Grav; den gottorpse Regiering vendte tilbage til Hertugdømmerne, og Gørk fik atter sin fulde Magt og Myndighed.

Tidligere Uenigheder i flere Aar (1701—1709) imellem det danske og det gottorpse Hof, om Coadjutoratet til Stiftet Lybek; om Grevskabet Ranzau; om Ophævelsen af den fælles Regiering, som Administratoren vilde sætte igiennem imod Ridderskabet, der understøttedes af Danmark; om Hertugens Navn i fælles udstedte Forordninger skulde trykkes med lige store Bogstaver, som Kongens („Fracturstriden“, der var Aarsag til, at Landdagen blev opskudt i 8 Aar;) m. m. bilagdes omstøder, efterat Gørk og Administratoren en Tid havde begyndt at nærme sig Danmark giennem den hos Frederik IV. meget giældende Reventlowffe Familie. Den saakaldte Altonaiske (egentlig Rendsborgske) Reces af 21. Marts og 17. Jul. 1709 var mere mærkkelig ved dens hemmelige, end ved de bekendtgjorte Artikler. Ved hine forenede begge Landsherrer sig om at ophæve Landdagene („die Formalitet eines Landtages“) og herefter kun at ville sammensalde en Committee af Ridderskabet, som man ikke vilde tilstaae, andet end en raadgivende Stemme¹³²⁾. Den

¹³²⁾ „3. K. Maj. und 3. Hochf. Durchl. versprechen einander, daß Sie Prälaten und Ritterschaft bei solcher Convocation nicht anders als ein *purum votum consultativum* gestatten; sonsten aber gar nicht zugeben oder nachsehen wollen, daß die der Landesfürstl. Hoheit

Rendsborgske Reces blev ratificeret den 20de April af Hertug Christian August. Den 8de Jul. 1709 havde Carl XII. tabt Slaget ved Pultava — det første store Bende punkt i denne Heltkonges Skiebne, og i Nordens Historie i det 18de Aarhundrede. Den 16. Jul. 1709 var K. Frederik IV. kommen tilbage fra sin Reise til Italien; og paa Hjemveien havde han den 28de Jun. i Dresden fornyet det tidligere Forbund af 1699 med den polske Konge og Churfyrste i Saren. Men efter Carl den Tolvtes Katastrophe var Czaren, som endnu i Efteraaret 1708 lovede Bengehielp og Tropper, og gjorde Alt, for at bringe Frederik IV. til at angribe Sverrige, bleven af andre Tanker og mindre ivrig i at sege Danmarks Hielp. Man var imidlertid ved det danske Hof ikke ubevidt med Carl den Tolvtes Forsæt, som han til sin Død holdt fast ved: Norge skulde erobres for den svenske Krone; Slesvig og Holsten indtil Kolding af Danmark afstaaes til Kong Carls Yndling, Hertugen af Gottorp. Længe vaklede dog Frederik IV., inden han den 22. Oct. indgik Forbundet med Peter, og den 9. Nov. 1709 forkyndte Krigen mod Sverrige. Det Gottorpske Hof, hvor efter Wedderkops Fald Gørk saa godt som ene regierede, søgte saa længe som muligt at dølge sine hemmelige Løfter og Forpligtelser til Sverrige. En ny Forening med Kongen af Danmark om Bengeforssud (af Wedderkops Formue) og andre Anliggender, blev endog sluttet i Hamborg (5. Jan. 1710;) og denne igien yderligere og fuldstændigere bestyret ved den Rendsborgske Convention af 30. Apr. 1712. Endnu Aaret derefter indfandt Gørk sig efter det tabte Slag ved Gladebusch hos Frederik IV. i Flensborg, (12. Jan. 1713) og afslagde de høitideligste Forlikringer

---

anklebende Jura territorialia ven ihnen gekränkt oder angegriffen werden." (Dahlmanns) Darstell. der im Herzogth. Holstein bestehenden landständischen Verfassung ic. 1822. S. 79.

om Neutralitet, med Løftet: at den Gottorpiske Hovedfæstning Lønningen aldrig skulde blive aabnet for de svenske Tropper. Men i Februar s. A. kastede den svenske Feltmarskal, Grev Stenbock, efterat have afbrændt Altona, sig uden Modstand ind i Lønningen; da Commandanten, General Wolf, havde Hertugens hemmelige Befalinger, at aabne ham Portene, naar han behøvede og forlangte det.¹³³⁾ Steenbock blev indsluttet i Lønningen af en overlegen Krigsmagt; og Frederik IV. indtog Bispedømmet Lybek og de Gottorpiske Lande, som han ved Patent af 13. Marts 1713 tog i Besiddelse. Gørz indsendt sig derpaa hos Kongen i Husum, hvor han lovede at formaae Steenbock til at overgive sig; hvorimod Kongen gav Løfte om Fred med Hertugen, og at give ham sine Lande tilbage. Gørz ilede til Lønningen, (30. Marts) men bestyrkede tværtimod Steenbock i, at holde sig til det Yderste, i Haab om Undsætning. Denne kom ikke, og Steenbock maatte 6 Uger efter overgive sig med sin hele Arme. (16. Mai.) Gørz bevarede endnu sin Maske, og anholdt, i Følge Kongens Løfte, om Hertugens Restitution; Kongen af Preussen mæglede i Underhandlingerne, og Frederik IV., der ønskede Fred i Hertugdømmerne, indrømmede ikke allene Administratoren Stif tet Lybek, men yttrede sig endog tilboielig til at restituere alle Hertugens erobrede Lande, under det Vilkaar, at han vilde lade Lønningen besætte af neutrale Tropper. Dette fraraadede Gørz af al Magt, og vidste at hindre det. Den paa ny beleirede, af Hertugens Tropper under General Wolfs Befaling forsvarede Fæstning, maatte omsider overgive sig den 7. Februar

¹³³⁾ Ikke allene ved en Skrivelse af den umyndige Hertug Carl Frederik til General Wolf, af 23. Jul. 1742; men ifølge en hemmelig Convention imellem Administratoren Hertug Chr. August og General Steenbock, sluttet den 21. Jan. 1723. (Honsens Staatsbeschreib. von Schlesw. S. 783.)

1714. Den i meer end fire Aar haardt fængslede Olding, Præsidenten Wedderkop, fik nu sin Frihed; Tøningen blev for sidste Gang slejset; og hos Commandanten fandt man Hertugens og Administratorens Befalinger og andre Papirer, som lagde det Gottorpiske Hofs Forbindelser med Danmarks Fiender for Dagen¹²¹⁾. Frederik IV. fandt nu ingen Anledning til at kalde sin ved Patentet af 13. Marts 1713 kundgjorte Occupation tilbage. Den hele hertugelig-gottorpiske Deel af Hertugdømmet Slesvig vedblev under Krigen at være i Kongens Besiddelse. Hertug Carl Frederik, endnu bestandig i Sverrige, tiltraadte vel som myndig Regieringen, men uden Lande, den 28de Januar 1716. Et Par Aar efter, (den 11te Dec. 1718) faldt Carl XII. ved Frederikshald. Den svage, ved Carls Død reent nedslaaede Hertug af Gottorp havde ikke Mod til, i Spidsen af Hæren, at forsøkke sig den svenske Krone, som han dog siden længe stræbte efter; og Gørz maatte, efter en stammelig Proces, bøde med Livet for sin Trostfab imod Kong Carl.

Frederik IV. havde mistet sine to farligste Fiender. Efter Carl den Tolvtes Fald og Ulrika Eleonores Thronbestigelse, blev det ikke vanskeligt at bringe Freden i Stand, som man fra begge Sider ønskede. Vi maae her forbigaae Alt hvad der hører til Beretningen om hvorledes Peter den Førstes russiske Politik en Tid lang brugte, snart Carl den Tolvtes ubøielige Jernvillie, snart Frederik den Fjerdes, uagtet adskilligt Krigsheld, ved forviklede Forbund og politiske Forhold, vanskelige Stilling, til sine egne Hensigters Fremme; eller hvorledes

¹²¹⁾ Gørz troede sig sikker fra den Side, da han havde ladet sig udlevere, Originalerne af disse Breve af Gen. Wolf; men denne havde været klogere, end den listige Gørz. Han havde forinden til sin egen Sikkerhed, skaffet sig og giemt verificerede Copier. (P. v. R o b b e, Schlesw. Hist. Gesch. von 1691 bis 1808. S. 71.)

Europas store Magter ogsaa denne Gang afgjorde, hvad Sverrige og Danmark ved Freden maatte indgaae. Den blev sluttet under engelsk og fransk Mægling den 14. Jun. 1720 i Stockholm; og endelig, med nogle Tillæg, stadfæstet paa Frederiksborg den 14. Jul. s. A. Danmark gav sin Deel af Pommern indtil Pene-Floden, tilligemed Rügen, (hvilken Erobring efter Stralsunds Overgivelse, d. 23. Dec. 1715, i Folge en Forening med Preussen, var afstaaet til Frederik IV.) tilbage til Sverrige; hvorimod denne Magt frasagde sig Toldfriheden i Dresund, og forsikrede Danmark, aldrig at ville hindre det i Besiddelsen af Hertugdømmet Slesvig (den eneste og absolute Betingelse, under hvilken Frederik IV. vilde afstaae Pommern.) Denne Besiddelse var allerede, ved en Tractat af 14. Jul. 1710, med Churfyrst Georg af Hanover bleven garanteret Danmark. Til ham, som Konge af Storbritanien, under Navn af Georg I., havde Frederik IV. end videre (ved Tractat 26. Jun. 1715) afstaaet de fra Sverrige erobrede Stifter Bremen og Berden, imod en Godtgørelse i Penge; og Georg I. havde bestyrket sin tidligere Garantie ved en yderligere Forsikring af 12. Oct. 1719¹³⁵). Besiddelsen af Hertugdømmet Slesvig, og hele Fredstractaten med Sverrige, blev garanteret ved særskilte Acter af Storbritanien den 26. Jul. og af Frankrige, den 18. Aug. 1720. I et tidligere Forsvarsforbund imellem Kongerne Frederik IV., Ludvig XV. og Georg I. af 16. April 1727, tilfagde de to sidstnævnte Magter, i Folge af de tidligere Garantier, Kongen af Danmark aarlige Subsidier paa 4 Aar, for at kunne samle en Hær paa 30,000 Mand til Forsvar af Hertugdømmet og af Neder-Saren imod muelige Fiendtligheder fra Ruslands og dets

¹³⁵) En saadan omtales hos Gebhardi, Allg. B. Gesch. 33ter Th. S. 750.

Allieredes Side. En Forbunds- og Subsidi-Tractat imellem Danmark og Frankrige af 15. Marts 1742 fornyede og stadfæstede atter denne Magts Garantie af Slesvig.

34. Da imidlertid Frederik IV. allerede ved Fredsslutningerne af 14. Jun. og 14 Jul. 1720 havde sikret sig baade Sverriges Neutralitet i Sagen, og to europæiske Hovedmagters Garantie af Hertugdømmets Besiddelse, som Deel af den danske Krone, fandt han det at være Tid til, som Regent at kundgiøre denne Erhvervelse i Landet paa jorovantig Maade, ved et aabent Brev og en Hyldingsact. Det var i Maret 1721 ved Patent af 22. August, at Kongen løste samtlige Indbyggere i den hertugelige Deel af Slesvig fra deres Troskabsed til den forrige Landsherre, og indkaldte det slesvigiske Ridderskab og Deputerede fra Geistligheden, til at aflægge Hyldingseden til Kongen, hvilket paa høitidelig Maade foregik paa Gottorp Slot den 4de September, i Overværelse af Kronprinds Christian. Hyldingen blev derpaa, ved udnævnte Commissarer og Amtmændene i den forrige Gottorpiske Deel, modtaget af samtlige Stander og Indbyggere i Stæderne og paa Landet.

I det ovenanførte Patent og i den almindelige Formular for Hyldingseden, har Kongen med klare Ord benævnet den fyrstelig-gottorpiske Andeel af Hertugdømmet Slesvig „en i besværlige Tider paa ulovlig Maade fra Kronen Danmark afreven tilhørende Deel (Pertuens), hvilken han nu igien tager i Besiddelse;“ og „esterjom nu den evige, uforstyrrede Besiddelse af og Herredømme over hele Hertugdømmet Slesvig, og følgelig ogsaa over den forhenværende fyrstelige Deel af samme er forsikret ham,“ ved Fredsslutningen med Sverrige af 1720, og ved de to næglende Magters Garantier: har Kongen nu besluttet, som det i Hyldingsformularen hedder „at forene samme Andeel af Hertug-

dømmet Slesvig med sin egen," og for evigt igien at incorporere den i sin Krone, som et gammelt, ved Tidernes Trængsel (*injuria temporum*) afrevet Stykke¹³⁶." I disse Udtryk har Kongen tydeligt erklæret, at han i sin Egenskab af Landsherre forenede det hele Hertugdømme, som en Statsdeel, med sin Krone, o: med sit Rige, eller det hele Samfund af Lande, som han beherskede. Ved Krigens Ret havde han indtaget den gottorpste Andeel af Slesvig, hvis Landsherre maatte betragtes og betragtede sig selv som souverain og regierende Fyrste i denne Andeel. Krigens Grund (*ratio belli*) var de Gottorpste Hertugers, og navnlig Formynderregieringens, Administratorens og Hertug Carl Frederiks fiendtlige Udsæd, Handlinger og Anslag mod Danmark, og Forbund med Kongens Fiender. Den ved Krigsmagt og militaire Operationer (Tønningens Beleiring og Indtagelse s. Ex.) iværksatte Occupation af den hertugelige Andeel af Slesvig, de paafølgende Begivenheder, og den ham af europæiske Magter forsikrede Besiddelse af det indtagne Land, gave Kongen yderligere Grund og Ret til at disponere over denne Landsdeel. Dette gjorde han ved atter at forene den med den øvrige Deel af Slesvig, hvorover de danske Konger allerede regierede som souveraine Landsherrer, siden det danske Rigsraad (omtrent 1658) indrømmede K. Frederik III. denne Ret for ham selv og hans Efterfølgere.

Kongen erklærede saaledes ikke det hele, nu atter samlede Slesvig for en dansk Provinds, (som Siælland, Jylland, o. s. v.) men for et dansk, eller med den danske Krone forenet Hertugdømme. Dette klart fremtrædende Forhold har

¹³⁶) De ovenansførte Steder ere ordret oversatte efter den autentiske Text af Patentet og Urvechtydingen, som er aftrykt i Resultaterne af Commissionens Betænkning. (Ny Collegial-Tidende 1846. Nr. 31, S. 538 og 565).

aldrig været misforstaaet eller omtvivlet i den europæiske Statsret, inden man i den sidste Tid har fundet Anledning til at ville give det andre Udtydninger. Der siges nu: „Kongen gjorde ikke andet end tage den gottorpiske Deel i Besiddelse, og at forene denne med sin egen.“ Dette gjorde han; men netop derved blev Kongen af Danmark og Norge, der allerede regierede over en Deel af Slesvig, souverain Hertug over hele Slesvig; og han forenede dette Hertugdømme — ikke med det tyske Rige eller med sin Andeel af Hertugdømmet Slesien, som den tyske Rigslehn; men med sin Krone, eller med sit hele Rige og sine øvrige Arvelande¹³⁷). Han modtog tillige i Slesvig Kronehyl- dingen, eller en Hylдинг for „sig og sine Arve-Succesjores i Regieringen, secundum tenorem legis Regiae.“ Da man ved *lex Regia* aldrig har forstaaet andet end Frederik den Tredies Grundlov af 1665, bekendt under Navn af den danske

¹³⁷) Dette siges klart og utryffeligt i de ovenanførte Ord af Hyldings- formularen, der naturligvis, som Statsact, har samme Gyldighed som Patentet. De, som anvende megen Drøkløgt paa at ville af Patentet og Maaden, hvorpaa Ordet incorporere her er brugt, uleede, at dette kun gaaer ud paa en simpel Forening imellem den kongelige og hertugelige Deel af Slesvig, gaae meer end villigt den fuldstændigere udtrykte Sætning i Hyldingseden: „und dero Crone, als ein altes, injuria temporum abgerissenes Stück, auf ewig wieder zu incorporiren“ forbi. Her er det tydeligt nok sagt: den fyrstelige Andeel har forhen været under den danske Krone; nu efterat have forenet den med sin egen Deel, hvorefter Kongen allerede var souverain Herre, incorporerer han hien Deel atter i Kronen o: Riget eller Staten. — Naar man nu endog, tilligemed Drøkløgten, vil anvende det danske Sprogs Analogie i en Ordskrid, bør man i det mindste kiende dette Sprogs Brug bedre end Hr. K. Samwer, der ligesom vil overføre den franske Sprogbrug i den danske. „Man sagt im Französischen „incorporer un peuple avec un autre,“ und im Dänischen „indlemme med.“ (Die Vorgänge des Jahres 1721,“ ic. von K. Samwer. S. 33.) Det sidste er udansk; man siger paa Dansk kun „at indlemme i,“ hvorom bl. a. Videnskabernes Selskabs og Nobechs danske Ordbøger, ved flere Exempler og Skrifsteder, kunne overbevise Bedkommende.

Kongelov, kan Meningen af dette Sted, hvis det skal have nogen, ikke være anden, end den: at Kongen lod sig hylde i Slesvig efter Kongelovens Arvesølge, eller at Hyldingseden i den Henseende aflagdes efter denne Lov i Slesvig, paa samme Maade, som det før var skeet i Danmark og Norge. — Vi have her kun at gjøre med den historiske Beretning af et Factum; at undersøge og fremstille de statsretlige Virkninger og Følger af dette Factum, ligger udenfor disse Blades Formaal.

Det vil derimod tilhøre samme, endnu med et Par Ord at tilføie, hvorledes den af Frederik IV. bevirkede og udførte Samling eller Forening af hele Hertugdømmet Slesvig, som en Deel af hans Rige, eller af den danske Krone, blev aldeles fuldstændig ved Indlemmelsen af de Smaadele udenfor den Gøttruppe Deel, hvilke endnu tilhørte andre af de hertugelige Linier, der nedstammede fra fire Sønner af den, d. 9. Oct. 1622 afdøde Hertug Hans den Yngre, en Søn af Christian den Tredie og Stifter af den sønderborgske Linie. Der til hørte først den hertugelig-norborgske Deel af Den Als, som Frederik IV. ved to forskjellige Fødrag (1723 og 1729) med det Bløenske Huus, som daværende Besidder af Norborg, erhvervede. Dernæst erhvervede K. Frederik V. i A. 1749 ved Kiøb af Hertug Frederik af Holsten-Glücksborg den mellemste Deel af Den Werrøe, med Staden Werrøeskibog. Saaledes var i Hertugdømmet Slesvig endnu kun den lille Lehnssdeel tilbage, der var i den glücksborgske Linies Besiddelse. 1756 afstod den augustenburgske Linie til K. Frederik V. sin Arveret til de glücksborgske Lande (saavel som til de Bløenske) imod nogle kongelige Godser paa Als, der overlodes (dog under kongelig Souverainitet, som mandlige Lehnss eller Fideicommissgodser) til den daværende Hertug Frederik Christian af Augustenborg; og i Følge heraf tilfaldt den Glücksborgske Lehnssdeel af Slesvig Nybøl-Herred i Sundewitt, og Ny-

Kloster, eller Munkelbrarupherred, i Angeln) Kong Christian VII., da den sidste Hertug Frederik Henrik Wilhelm af Holsten-Glücksburg 1779 afgik ved Døden¹³⁸⁾. Saaledes var endelig, 289 Aar efterat Hertugdømmet Slesvig første Gang blev sanderlemmet, hele Landet, ved de danske Kongers, fra Occupationen 1713 fastholdte politiske Formaal, atter samlet og forenet under een Landsherre.

35. Da Kong Frederik IV. 1721 forbandt de to Hoveddele, hvort Slesvig var adskilt, og indlemmede det hele Hertugdømme i sit Rige, lod han det endnu beholde Lovgivning, Retspleie, Kirke- og Communalforfatning, Skattevæsen, Matrikel, fort Alt hvad der tilhørte Landets indre Forfatning og Bestyrelse, i uforandret Stand. Hvad Slesvig i disse Forhold havde tilfælles med Holsten, blev saaledes urørt; og de Forandringer som Regenterne i Tidernes Løb have indført, have i de vigtigste og væsentligste Tilfælde, med Undtagelse af locale og specielle Foranstaltninger, overhovedet ligeledes været de samme for begge Lande; for saa vidt de offentlige Foranstaltninger og Indretninger, eller Administrationsforhold, fra ældre Tider, vare de samme i Slesvig, som i Holsten. De danske Konger have saaledes hverken paatvunget Hertugdømmet Slesvig danske Institutioner, hvor intet af saadanne meer var tilbage; hindret eller ophævet sociale Forbindelser med Holsten, hvor de virkelig havde fundet Sted;¹³⁹⁾

¹³⁸⁾ Den nærværende Glücksborgske Linie, er, som bekendt, Linien Slesken-Bock (benævnt efter et Gods i Westphalen) der stammer fra en sønderborgsk Prinds August Philip, død 1675, og som K. Frederik VI. 1825 tillagde Titel af Hertuger til Holsten-Glücksborg.

¹³⁹⁾ Saaledes bevilgede Christian VI. d. 27. Jun. 1732 at den stedfindende „nexus socialis“ imellem Ridderskabet i Hertugd. Slesvig og Holsten fremdeles maatte blive ved Magt, for saa vidt „en saadan nexus ikke præjudicerede Kongen, som souverain og eneste Landsherre over Slesvig.“ Denne nexus socialis gik iøvrigt ikke videre, end til Deelagtighed i visse Rettigheder med det holstenske Ridderskab (særlig fælles Adgang til de adelige Profenkkostre.) Christian VI. havde d. 12. Marts 1731 særligt confirmeret det Slesvigiske Ridders-

eller arbeidet paa en national Sammensmeltning imellem Slesvig og Danmark.

Det er endog saa langt fra, at den danske Regiering efter 1721 har beskyttet Nationaliteten i det danske Folkesprog, som endnu hersker i saa stor en Deel af Slesvig, at man ikke blot har beholdt Tydsk som det eneste officielle Sprog i Love, Anordninger og alle Meddelelser fra Regiering og Dyrighed; men endog ved al Rettergang i hele Landet, baade ved Over-Retter og Under-Retter. Fremdeles vedblev Undervisningen i de lærde Skoler og ved begge Hertugdømmers eneste Universitet at være tydsk; ja man vedblev ogsaa at lade det Høitydske være Kirke- og Skolesprog i mange Sogne, hvor Almuens Moderemaal er den tydsk-danske Mundart. Naar vi derfor endog see, at Christian VI. (endfiøndt denne Konge selv altid talte og skrev Tydsk) virkelig tænkte paa at indsætte det danske Sprog i dets naturlige Rettigheder hos den dansk-talende Deel af Slesvigs Indbyggere,¹⁴⁰⁾ og saaledes f. Ex. 1739 befalede, at alle Præstekald og Skole-Embeder saavidt muligt skulde besættes med Personer, som vare saa færdige i Tydsk og Dansk,¹⁴¹⁾ at de kunde besørge deres Embede i begge Sprog: saa kom denne Kongens Hensigt dog ligesaa lidt til virkelig og varig Udførelse, som dette er skeet med nogen lignende Anordning og Regieringsforanstaltning i nyere Tider,

---

stabs Privilegier, under ovenangførte Restriction; og paa samme Maade, og ligegyldende, ere alle senere kongelige Confirmationer af bemeldte Privilegier. (Wimpfen Gesch. Schleswigs. 1839. S. 286. 311.)

¹⁴⁰⁾ „Da Jhro K. May. allergnädigste Intention dahin gehet, die in ziemlichem Abgang gekommene dänische Sprache in dem Herzogthum Schleswig nach und nach wieder zu introducieren:“ o. s. v. (En Conseil-Resolution af 26. Dec. 1739.)

¹⁴¹⁾ Jvf. Beretningen og de vigtige og interessante Actstykker herom, meddeelte i Werlauffs det danske Sprogs Hist. i Slesvig S. 100—121. (Under Frederik V. befalede ved Rescript til det Theolog. Facultet af 1758: at „Slesvicenses, som rette Danske, skulle kunne nyde Communitet“ (ved Kiøbenhavn's Universitet.) Werlauff. S. 125.

efterat en kongelig Befaling 1807 havde bestemt, at alle Anordninger og Patenter for Hertugdømmet Slesvig herefter skulde bekendtgjøres baade paa Dansk og Tydsk.

Man har længe ikke villet, siden ikke kunnet hindre, at da Hertugdømmet i alle Regieringsforhold og administrative Hensyn, vedblev at være adskilt fra Kongeriget, og at betragtes som en tydsk Provinds eller Deel af Monarchiet, vedligeholdt ikke allene den hollandske Suprematie over Slesvig sin gamle Betydning, men nedtrykte endnu stærkere og dybere de levende Rester af selvstændig Nationalitet i dens danske Elementer — fremmede litterære og videnskabelige fortrængte og udelukkede fra enhver Udvikling af høiere Cultur og Intelligentz. Man har derfor ogsaa maattet see, at imedens der endnu i Midten af det 17de Aarhundrede, endog i Staden Slesvig, nu og da tryktes danske Bøger, var det hele Hertugdømmets Deeltagelse i den danske Literatur, i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede, saa at sige aldeles ingen i Landet selv. Imedens i et Antal af maaskee over 150 af Slesvigs 260 Kirkesogne Almuen endnu taler den sonderjydske-danske Mundart, kalder man Sønden for Eideren Slesvig „et oprindelig tydsk Land“, hvor en Propaganda vil indsmugle det danske Sprog; og dette har man kunnet, fordi det først er i de sidste bevægede Tider, med en uklar og skyfuld Horizont, at den undertrykte Rest af dansk Nationalitet i Slesvig igien har begyndt at faae eget Mæle og tydelig Røst. Det vil vise sig, om den, under stærke politiske Gæringer og Udviklinger, vil vinde Styrke nok til at blive hørt over Europa. Da vilde det ogsaa høres gjentaget af kraftige Stemmer fra den danske endnu levende Folkestamme i Slesvig: I 125 Aar har Hertugdømmet, under Beskyttelse af Europas Stats- og Folkeret, udgiort en selvstændig organisk Deel af det danske Monarchie. Kun en Statsopløsning, eller fremmed Bold og Erobring, kan endnu engang afrive Slesvig fra Danmark, den ene Halvdeel af den jydske Halvø fra den anden.